

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MÜBADELEYE GİDEN RUMLAR TURİZMLE GELEN AVRUPALILAR

Muğla'da Eşitsiz Kentsel Gelişme

HATİCE KURTULUŞ

ARAŞTIRMA
DİZİSİ

BAĞLAM

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

**MÜBADELEYE GİDEN RUMLAR
TURİZMLE GELEN AVRUPALILAR
Muğla'da Eşitsiz Kentsel Gelişme
HATİCE KURTULUŞ**

Bağlam Yayınları 344
İnceleme/Araştırma 238
978-605-5809-36-2

Hatice Kurtuluş

Mübadeleyle Giden Rumlar, Turizmle Gelen Avrupalılar
Muğla'da Eşitsiz Kentsel Gelişme

© Bağlam Yayıncılık
© Hatice Kurtuluş

Birinci Basım: 2011
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Baskı: Huzur Ofset
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi
B Blok 336/1 Topkapı/İstanbul

BAĞLAM YAYINCILIK Ankara Cad. 13/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi = <https://ranney.org>

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
GİRİŞ.....	17
BİRİNCİ BÖLÜM	
'CAVURLAR' GİDİNCE.. MUĞLA'DA KENTSEL KIRILMA	29
19. Yüzyılda Muğla'da Ekonomik Dinamikler, Nüfus ve Mülkiyet İlişkileri	31
19. Yüzyılda Muğla'da Mekânsal Dönüşüm	37
Savaşın Yıktığı Ülkede Yeni Sınırlar, Nüfusun İskân Sorunu ve Mülkiyet Haklarının Yeniden Düzenlenmesi	42
Nüfus Hareketleri, Azınlıklar ve Mübadele	43
Muğla'da Modernleşme, Zorunlu Göç ve Kentsel Kırılma	50
Rumların Gidişi, Muğla'da Sahipsiz Mallar ve Mülkiyet Devirleri	53
Muğla'da Kırılan Ticari Sermaye Birikimi.....	57
Muğla'da Kırılmanın Uzun Sürmesinde Geleneksel Tasarruf Kültürünün Rolü.....	66
Muğla'da Cumhuriyet ve Modernleşmenin Mekânsal Etkileri	68
Muğla'da Modern Planlama Deneyimi.....	71
Üniversitenin Yarattığı Sosyo-Mekânsal Dönüşüm: Tüketim Kültürü Tasarruf Kültürüne Karşı	79
Mekânın Neoliberal Keşfi: Muğla Kentsel Sit Alanı ve Karabağlar Yaylasında Soylulaştırma	92

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPALILAR GELİNCE... TURİZM, EŞİTSİZ KENTSEL GELİŞME VE MUĞLA KIYILARININ 'YABANCI' SAKİNLERİ	97
Dünyada Turizm Gelişimi ve Küresel Evre.....	99
Türkiye'de Kıyı Turizminin Gelişmesi ve Muğla'da Kıyisal Kentleşme	104
Turizm ve Göç İlişkisi: Avrupa'da Kaybeden Sınıfların Mekânsal Hareketliliği	110
Kıyisal Kentleşme ve 'Gelir Farkı'nın Avrupalılara Sağladığı Olanaklar	112
Kıyisal Kentlerin Avrupalı Sakinleri Kimler?.....	117
Kıyisal Kentleşmenin 'Dışlanmayan' Göçmenleri: Avrupalılar	126
SONUÇ: Uluslaşma, Küreselleşme ve Muğla'da Eşitsiz Kentsel Gelişme	133
KAYNAKÇA	143
EK: ŞEKİLLER	149
DİZİN	159

TABLO VE ŞEKİLLER

Tablo 1: Muğla Belediyesinin Verdiği İnşaat Ruhsatlarının Yıllara Göre Dağılımı / 76

Şekil 1. 19. Yüzyıl Sonunda Muğla Kent Merkezinin İdari Yapısı / 149

Şekil 2. Muğla'nın İlk İmar Planı / 150

Şekil 3. 1987 Yılında Muğla'da Kentsel Arazi Kullanımı Dağılımı / 151

Şekil 4. Muğla'nın Kıyı İlçelerinde İkamet Eden Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı / 152

Şekil 5. Muğla'nın Kıyı İlçelerinde İkamet Eden Yabancıların Geldikleri Ülkenin Gelişmişlik Düzeylerine Göre Dağılımı / 152

Şekil 6. Muğla Kıyılarında ikamet Eden Yabancıların Kalış Statüleri / 153

Şekil 7. Muğla'da İkamet Eden Yabancıların İlçelere Dağılımı / 153

Şekil 8. Fethiye'de ikamet Eden Yabancıların Uyruklularına Göre Dağılımı / 154

Şekil 9. Bodrum'da İkamet Eden Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı / 154

Şekil 10. Marmaris'te İkamet Eden Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı / 155

Şekil 11. Datça'da İkamet Eden Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı / 155

Şekil 12. Muğla'da İkamet Eden Yabancıların Cinsiyete Göre Dağılımı / 156

Şekil 13. Muğla Kıyılarında İkamet Eden Yabancıların Yaş Dağılımı / 157

ÖNSÖZ

Metropoliten kentte büyümüş birisi için, Anadolu'nun küçük kentleri çoğu kez, biraz tarihi, biraz sessizliği biraz da uzaklığı çağrıştırıyor. Sadece yolculuklar sırasında uğranan otogarları ve bir miktar da kent merkezlerini gördüğümüz, duygu olarak bizim bildiğimiz "kent"e uzak kentler. Bu kentlerin denize kıyısı varsa şayet, o zaman da, o küçük kentten tamamen bağımsız başka bir sosyo-mekânsal ölçek olarak algılarız o kenti. Tatilin, denizin, güneşin mekânlarıdır buralar, yazları yanan kışları sönen. Toplum bilimleriyle ilgili biriyse eğer, bu mekânsal algılar ve duygusal çağrışımlar bir miktar değişir, ama bu defa da bu küçük kentler metropoldeki yansımalarıyla sizde ifade bulmaya başlar. Büyük kentlere verdikleri göçlerle, bu göçlerin mekânsal ve toplumsal sonuçlarıyla, kentin kültürel yapısının heterojenleştiren, homojen hemşerilik ilişkileriyle, kendilerinden çok, büyük kentteki yansımalarıyla varlıklarını hissedersiniz. Ya da kıyılar kentleştikçe, kaybedilen doğal güzellikler meşgul eder zihninizi.

Bir gün, kent bilimleriyle ilgili bir akademisyen olarak, böyle küçük bir kentin, merkezinde bulunan üniversitesinde çalışmaya ve kıyısız yerleşmelerinden birinde de oturmaya karar verdiğinizde, küçük kentlerle ve onların 'tatil beldeleriyle' ilgili o güne kadar

taşıdığınız duygusal ve bilimsel bütün yargılarınız da eşyalarınızla birlikte o kente taşınıyor. Ancak kısa bir süre içinde bu ön yargılarınızı eşyalarınız kadar rahatlıkla o kente yerleştiremediğinizi fark ediyorsunuz. O güne kadar hem duygusal hem de bilimsel olarak oluşmuş 'kent' kavrayışınızla, merkezi ile kıyısal çevresi arasında son derecede eşitsiz kentleşme süreçlerinin yaşandığı bu kente dokunamadığınızı hissediyorsunuz. Önceleri, biraz da büyük kentten gönüllü olarak 'kaçmış' birisi olarak, bu karmaşık olmayan, bazı işlerin, büyük kente göre çok kolay, ama bazı işlerin de mümkün olamayacak kadar zor olduğu bu küçük kenti ve kıyısını, sanki hep böyleymiş ve hep böyle kalacakmış gibi benimsiyorsunuz. Ancak bir müddet sonra o kentin hep öyle olmadığına dair ipuçları kentin mekânında ve gündelik yaşam kültüründe karşınıza çıkmaya başlıyor. Bu kentin merkezi ile çevresi arasındaki ekonomik ve mekânsal eşitsiz gelişme ve gündelik yaşam kültüründeki derin farklılıklar nasıl açıklanabilir sorusu yavaş yavaş yaşamınıza giriyor ve bir bilimsel meraka dönüşüyor.

Bu kentin merkezi ile kıyı ilçe ve köyleri arasında farklı dinamiklerin ortaya çıkardığı birbirinden bağımsız kentleşme biçimleri merakınızı daha da artırıyor. Bir gün o küçük kentin pazarından, yöresel bir ürün alırken, o ürünün nasıl pişirileceğini size tarif eden satıcı kadın, size nerelisiniz diye sorunca, onun sizin yabancı olduğunuzu hemen anlaması size şaşırtıcı gelmez. Çünkü oralı olsanız mutlaka o yemeği yapmayı bilirdiniz. Ama sebze satan kadına 'Muğlalı

olmadığımı hemen anladınız değil mi?’ dediğinizde, kadının size ‘Ben de Muğlalı değilim, Bodrumluyum’ demesi, kıyılarla merkezinin belki de hiç bir zaman aynı kentin parçaları olmadığı bu kente dair merakınızı daha da derinleştiriyor

Bu merak, önce bu küçük kentin görünen yüzüne dokunabilmek, daha da doğrusu bu kentle bir aidiyet ilişkisi kurabilmek, kendinizi mekâna yerleştirebilmek için bencil bir merak gibiyken, iplerin uçları sizi bilimsel bir anlama, çözümleme sürecine çekiyor. Kente çeşitli bilimsel araçlar yardımıyla bakarken, kenti ‘küçük kent’ yapan arkadaki nedensel yapılar farklı anlaşılabilirlik düzeylerinde ortaya çıkmaya başlıyor. Bu çalışmada bu nedensel yapılar ve aralarındaki ilişkiler keşfedilmeye kalkışılıyor. Olguların görünen kısımlarından daha fazla olan kapsamlarını, arkalarındaki gerçeklik düzlemi ve bağlam bağımlı yapıları anlamaya kalkışmak, hiçbir zaman olgu betimleyen sayısal araştırmaların ‘temizliğine’ sahip olamıyor. Daha çok bilimsel tartışma ve gerilim yaratabiliyor. Ama umulabilir ki, bütün bu olumsuzluklara karşın, toplumsal olguların matematiksel olarak çözümlenirken kaybettikleri kadar ‘gerçeklik’ kaybına neden olmuyordur. Bu nedenle bu çalışmada hem niteliksel hem de niceliksel veriler birlikte kullanıldı.

Bu araştırma sırasında pek çok kişiden bilgi ve esin aldım. Behice Boran’ın 1941-42 yıllarında Manisa’nın köylerinde yaptığı araştırma ile başlattığı ve Mübeccel Kıray’ın 1960’lardan itibaren, Ereğli, Adana ve İzmir gibi çalışmalarıyla devam ettirdiği, topluma dair ‘me-

kânsal' kavrayışı içinde barındıran sosyoloji geleneği, bana bu çalışmada da yol gösterdi, ilham verdi. Özellikle o öncü kadınları saygı ve minnetle anıyorum. 1980'li yılların sonunda Muğla Belediye Başkanı Erman Şahin'in daveti ile Muğla kent tarihi üzerine bir dizi araştırma yapan ODTÜ Kent Tarihi Grubu üyelerinin çalışmalarını, *Tarih İçinde Muğla* başlıklı kitapta derleyen, İlhan Tekeli'ye, kendi adıma ve kent tarihi çalışacak sonraki kuşaklar adına çok teşekkür ederim. Bu kitapta yer alan çalışmalar benim için çok öğretici ve ufuk açıcı oldu.

Araştırmamanın birinci bölümünü oluşturan, zorunlu göçle Muğla kent merkezinden ayrılan Muğlalı Rumların ardından yaşanan kentsel kırılma ve kentin imar tarihi konusunda, iki uzun mülakatla bana Muğla'nın mekânsal modernleşme tarihine dair neredeyse bütün ipuçlarını veren Muğla Belediyesi emekli İmar Müdürü Celal Şenyuva'ya; Muğla'nın tarihi ile ilgili çalışmaların pek çoğunda, varlıkları bilinçli olarak yok sayılan Rum nüfusa, çalışmasında geniş yer veren, Muğla'nın değerli yerel tarihçisi Ünal Türkeş'e; Muğla Yerel Tarih Grubunun bütün üyelerine, ama özellikle de, Rumlar zorunlu göçle giderken, küçük bir çocuk olarak sürece tanıklık etmiş olan Baki Karaefe'ye; Muğla'nın politik tarihi ile ilgili çok değerli araştırmalar yapan ve çalışmalarını diğer araştırmacılarla paylaşan Selahattin Sıpmaz'a; Muğla'nın yönetsel tarihinde çok önemli bir figür olan ve Muğla'nın Tarihi Kent Merkezinin korunması için verdiği mücadele ile diğer kentlere öncülük etmiş olan Erman Şahin'e; Muğla'nın kent ve aile tarihlerine dair

geniş bilgisini araştırmacılarla cömertçe paylaşan Belediye Başkanı Osman Gürün'e ve Muğla'nın yerel kültür araştırmacılarından Mehmet Ali Eren'e büyük teşekkür borçluyum. Onlar, bilgi ve deneyimleri benimle içtenlikle paylaştılar. Muğla ile ilgili olarak tarih arşivlerinde yapmış olduğu çalışmalarından yararlandığım gibi, ulaşılabilir kaynaklar konusunda da bana önerilerde bulunan, Muğla Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Bayram Akça'ya ve sınırlı kaynağa rağmen emek harcadığı Muğla'nın kentsel büyüme haritasını hazırlayarak, çalıştığım sosyo-mekânsal ölçeği fiziksel yapı olarak da kavramamı sağlayan, şehir plancısı ve sosyoloji bölümünde yüksek lisans öğrencim olan Gonca Köksal'a çok teşekkür ederim.

Araştırmanın ikinci kısmında, Muğla'nın kıyı kasaba ve köylerinin, il merkezi ile eşitsiz kentsel gelişmesinde turizmin ve Avrupalı yerleşiklerin rolünü ortaya çıkarmaya çalışırken, ihtiyaç duyduğum sayısal verilere ulaşabilmem için her türlü yardımı benden esirgemeyen Muğla İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesine, Marmaris, Bodrum ve Fethiye İlçe Emniyet Müdürlüklerine minnettarım. Araştırmanın bu kısmında turizmin gelişimini ve hızla kentleşen kıyılarda değişen nüfusun niteliğini kavramada bu veriler çok değerliydi. Bir diğer teşekkür ise Muğla Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'ndeki öğrencilerim için. 2006 yılında Alan Araştırması dersi kapsamında 'Aşk Göçmenleri' başlıklı çalışma için niteliksel teknikle gerçekleştirdikleri görüşmelerde benim için pek çok ipucu vardı. Öğrencilerimin görüştüğü kişiler, turist olarak geldikleri Muğla kıyıla-

rında tanıştıkları Türklerle evlenerek burada kalmış, çoğunluğu kadın olan Avrupalılardı. Öğrenciler, turizm ile yeni uluslararası göçler arasındaki ilişkide 'aşk' unsurunu, üç turizm kenti Marmaris, Fethiye ve Bodrum'dan alacakları örneklerle analiz etmeye kalkışmışlardı. Türklerle evlenen Avrupalılarla yaptıkları mülakatlar sonucunda vardıkları sonuç ise 'aşk göçü' hipotezlerini çürütüyordu. Evlilik yoluyla kalan Avrupalıların, bunu aşktan çok bir yaşama ve geçinme stratejisi olarak benimsedikleri ortaya çıkmıştı. Öğrenciler, aşk göçlerinin arkasında yatan, ülkelerin gelişme farklılıklarından kaynaklanan ekonomik nedenselliği iyi analiz ederek pekiyi derece ile dersten geçtiler. Ama araştırmalarında ortaya çıkan, bu pek de romantik olmayan sonuçtan hiç hoşnut kalmadılar. Bu çalışmanın ikinci bölümünde belli boyutlarıyla analiz edilecek olan Muğla kıyılarının aldığı Avrupalı göçünün arkasındaki küresel ve yerel olumsuzlukları yazarken, öğrencilerimi sevgiyle, yaşadıkları bu sevimli hayal kırıklığını da gülerek hatırladım.

Turizme bağlı ekonomik kalkınma modelinin yarattığı kentleşme biçimi üzerinde birlikte kafa yordüğümüz; mekânla ilgili okuduğumuz farklı yazınları tartışarak birbirimizden beslendiğimiz; bu konuda yaptığımız çalışmaları bildiri halinde RC21 Vancouver-2007 Konferansı'nda birlikte sunduğumuz; akademik ortağım ve sevgili arkadaşım, Muğla Üniversitesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi Semra Purkis'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Yorum ve önerileriyle bu çalışmaya çok değerli katkıda bulundu.

Araştırmanın saha çalışması kısmında ve ilk taslağın yazılma sürecinde, afacan bir çocuğu neşeyle zaptederek bana çalışılabilir bir ortam sağlayan, ne yazık ki artık aramızda olmayan 'Babaanne' Nermin Aydal'ı burada sevgiyle anıyorum.

Küçük bir kentin, merkezinin mübadeleye bağlı kentsel kırılma öyküsü ile kıyılarının turizme bağlı yeniden yapılanmasının yarattığı eşitsiz kentleşme biçimini, taşıdığı ironiyle birlikte analiz etmeye niyetlenen bu çalışma pek çok okurun ilgi alanı dışında kalabilir. Bağlam Yayınlarına, her türlü piyasa koşuluna rağmen akademik çalışmaları basmaktan kaçınmayan yayın politikaları için içtenlikle teşekkür ederim.

Şişli-2011

GİRİŞ

Türkiye’de kent çalışmaları ağırlıkla, hızlı büyüyen, ekonomik ve toplumsal hareketliliğin yüksek olduğu kentler üzerine yoğunlaşmıştır. Ekonomik faaliyetin ve dolayısıyla maddi sermaye birikiminin yetersizliğinden dolayı göç veren kentlerle, sermaye birikim sürecindeki çeşitli kırılmalar nedeniyle içe kapanan kentler, Türkiye’de kentleşme yazınının dışında kalmıştır. Bu durum, toplum bilimleri açısından anlaşılabilir bir ihmaldir. Toplumsal değişme hızının bu denli yüksek olduğu, kırdan kente akan kitlesel nüfus hareketlerinin belli kentlerde yeni mekânsal ve toplumsal farklılaşmalar yarattığı bir zaman aralığında bilimin, bu yapısal değişim sürecinin gerçekleştiği kentlere odaklanması kaçınılmazdı.

Bu nedenle Cumhuriyetin erken yıllarından itibaren, kent çalışmaları, önce, ülkenin yeni mekânsal organizasyonuna bağlı olarak gelişen kentlere; ardından da yoğun göçler ve sermaye birikimine bağlı olarak büyüyen kentlere yoğunlaşmıştır. Aynı yıllarda tarımın ticarileşmesi sanayileşme ve tarımsal yapıdaki çözümlere bağlı olarak köy ve kasabaların yaşadığı dönüşüm süreci (tarımda kapitalistleşme, dışa açılma ve mekanizasyon gibi) toplum bilimcilerin ilgisini çeken bir diğer konu olmuştur. Küçük kentler ise durağan ekonomileri

ve homojen toplumsal yapıları ile bilimsel ilginin dışında kalmışlardır. Türkiye'nin kentsel kademelenmesinde yüzölçümüne göre nüfus büyüklüğü açısından alt sıralarda yer alan bu kentler, nüfuslarını uzun süreli koruyabilecek artığı üretemedikleri gibi, sınırlı iş olanakları nedeniyle çevrelerindeki köylerden de göç almamaktadırlar. Bu nedenle, içe kapalı geleneksel ekonomik faaliyetlere dayalı, sınıfsal ayrışmanın mekânsal farklılaşma yaratmayacak düzeyde düşük olduğu bir kentsel yapı sergilemektedirler. Bu yapılar uzun vadede kendine yeterli kentler olmaktan çıkıp nüfus kaybetmeye başladıklarında ise bir 'gelişme' sorunuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kentlerin her zaman toplumsal artığın yoğunlaştığı coğrafyalarda ortaya çıkan sosyo-mekânsal ölçekler olduğu kabul edilirse, ekonomik kırılmalar kentleri durağanlaştırarak, küçülmelerine neden olacaktır. Bu nedenle kapitalist düzende kentlerin temel sorunu gelişme dinamiği yaratma zorunluluğu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında Türkiye'de küçük kentlerin, toplum bilimlerin ve planlamanın ilgi alanına girmeye başlaması gerekmektedir. Gelişme sorunu bu kentlerin ortak sorunudur ama bu sorunun arkasındaki nedensel güçler gibi bu sorunun aşılma yolları da kentlere göre farklılaşmaktadır. Bu nedenle tarihsel ve mekânsal olumsal etmenlerin farklılığını gözetken bir yöntemsel bakış açısı, olgunun arkasındaki gerçeklik düzleminin keşfine olanak verebilir. Bu çalışma Muğla örneğinde, bir kentin merkezinin yükselişi, düşüşü ve kıyılarından eşitsiz biçimde tekrar yükselişinin öyküsünü, tarihsel

ve sosyo-mekânsal olumsuzlukları dikkate alan bir yöntemle analiz etmeye kalkışmaktadır. Bu analizle, Muğla İl Merkezinden 20. yüzyılın başında zorunlu göçle gönderilen Rumlar ve 20. yüzyılın sonunda kıyılarda davul zurna ile karşılanan Avrupalıların, Muğla'nın eşitsiz kentleşmesindeki rolleri, belli bir ironiyi de barındıran biçimde tartışmaya açılabilir.

Muğla söz konusu olduğunda, bugün il merkezinin temel sorunlarından biri olan gelişme sorununun, kentin ortak belleğinden çoktandır silinmiş olan Rumların zorunlu göçü¹ ile ilişkisi sorgulanmaya değer bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Zorunlu göç daha çok, bir zorla yer değiştirme olgusu olarak ve bu zorunlu göç sürecinde yaşanan insani-toplumsal travma çerçevesinde ele alınır. Oysa etno-dinsel bir zorunlu göç aynı zamanda toplumsal işbölümünün ve bu işbölümüne dayalı olarak oluşmuş olan tüm sosyo-mekânsal ölçeklerin bozulmasını, çözülmesini de birlikte getirir. Toplumsal travma sadece insani boyutta değil, mekânda örgütlenmiş işbölümü, kentsel kimlikler ve kültürel boyutlarda da ortaya çıkar. Kentte toplumsal işbölümünün yapısal unsurlarından biri olan etno-dinsel bir

Muğlalı Rumlar, Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Anlaşmasının yapıldığı tarih olan 30 Ocak 1923'den evvel, Eylül 1922'de zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. Dönemin İzmir Valisi Nurettin Paşa 30 Eylül 1922'ye kadar tüm Rumların ve Ermenilerin Şehri terk etmesini emretmiştir (Macar, 2007). Bu emir Muğla'da da yankı bulmuş ve 1-2 ay içinde Muğlalı Rumlar kadınlar ve erkekler iki ayrı yoldan gönderilmek üzere zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. Bu nedenle bu çalışmada Muğlalı Rumların gidişi ile ilgili Zorunlu Göç, Türkiye genelindeki nüfus değişimi ile giden Rumlarla ilgili olarak da Mübadele kavramı kullanılmıştır.

grubun, yüzyıllardır yaşadıkları kentten aniden gönderilmeleri, işbölümünde ve emeğin mekânsal dağılımında radikal bir boşluk yaratır. Gidenlerden kalan mülklerin, kalanlar arasında paylaşılmasından pay alanların görmezden geldikleri bu boşluk, bir müddet sonra ciddi bir kentsel gelişme sorunu olarak ortaya çıkar. Çalışmanın birinci bölümünde, bu sorunun ortaya çıkışını hazırlayan farklı dinamikler çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Bu dinamiklerden biri kentteki mülkiyet örüntüleridir. Muğla'nın tarihsel mülkiyet örüntüleri kentin tarihsel formu üzerinde belirli bir rol oynamaktadır. Tarihsel formun dönüşümünde ve kentin geleneksel dokudan modern dokuya geçişinde mülkiyetin el değiştirme biçimlerinin belirleyici olduğu izlenmektedir. 19. yüzyıl sonlarında başlayan modernleşme hareketlerinin mekâna yansımaları, bu dönemde belirli bir gelişme dinamiği yakalamış tüm kentlerde olduğu gibi Muğla'da da kendini göstermektedir. Kentte artan birikim olanaklarının, nüfus, mülkiyet ve mekânsal yapıda meydana getirdiği dönüşümler geleneksel kentin yanı başında modern bir kentsel dokunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Etnik ve dinsel esasa bağlı yerleşmiş ve mülkiyet örüntüleri de bu esasa göre belli bir ekonomik-toplumsal işbölümü çerçevesinde oluşmuş olan Osmanlı Muğla'sından, ticari sermaye birikiminin biçimlendirdiği modern yerleşim örüntülerine geçiş, 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış bir takım olumsal etmenlerin yardımıyla gerçekleşmiştir. Bu etmenlerden en önemlisi kuşkusuz kentin

19. yüzyılda yakaladığı sermaye birikim olanağıdır. Bu birikim olanağı Akdeniz ticaretine, Rodos ve İzmir bağlantısıyla eklemellenmeden kaynaklanmaktadır. Buna bağlı bir diğer olumsal etmen ise kentin barındırdığı nüfusun niteliğidir. Rum ve Müslüman nüfus, belirli bir toplumsal ve ekonomik işbölümü içinde bu gelişmenin belirleyici aktörleridirler. Birinci Dünya Savaşı sonunda dünyadaki yeni ekonomik işbölümü ve siyasi konjonktür içinde gerçekleştirilen azınlıkların nüfus değişimi politikaları, Batı Anadolu'da Muğla'yı da içine alan önemli nüfus kayıplarına neden olmuştur.

Mübadele edilen nüfusun yerleştirilmesi ve mülkiyet haklarının yeniden düzenlenmesi ise kentin toplumsal işbölümünde önemli bir kırılmaya yol açan nüfus kaybını telafi edecek biçimde gerçekleşmemiştir. Muğla'dan ayrılmak zorunda kalan Rumların taşınmaz mallarının (ev, arazi, dükkân, vd.) sadece çok küçük bir bölümü, mübadele ile Ege Adaları ve Balkanlardan gelen Müslüman nüfusa dağıtılmış, kalanı büyük oranda kentin yerli Müslüman nüfusunun ve bir kısmı da Hazine'nin mülkiyetine geçmiştir. Bu dönemde Muğla merkez ve çevre kasaba ve köylerine yerleştirilen mübadil nüfus çok sınırlı sayıda olmasına karşın (Akça, 2002), Muğla'nın kaybettiği Gayrimüslim nüfus, kentin toplam nüfusunun %10-15'i civarında ve kentin ekonomik işbölümünde etkin rolü olan bir nüfustur. Muğla'nın merkezindeki kentsel kırılma sürecinin çözümlenmeye çalışılacağı birinci bölümde Muğla'nın içe kapanma ve durgunluk dönemine girmesinde etkili olan nüfus mübadelesi belirleyici bir unsur olarak ele

alınacaktır. Kentin gerek toplumsal işbölümünde gerekse sermaye birikim sürecinde önemli bir kırılmaya neden olan bu nüfus değişimi olgusu, Muğla'da *kentsel kırılma* olarak betimlenecek ve kentin kaybettiği Gayrimüslim nüfustan sonra ekonomik gerileme toplumsal homojenleşme süreci sorgulanacaktır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden belirlenen siyasi coğrafyalar, uluslararası ticaret ağlarında meydana gelen değişimler ve modern bir ulus devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni siyasi sınırları, Anadolu'da önemli mekânsal dönüşümler yaratmıştır. Yeni sınırlarla bölünen ekonomi coğrafyaları, bazı kentlerin eski işlevlerini kaybetmesine neden olmuştur. Bu kentlerden biri olan Muğla, belli bir süre varolan ekonomik kaynaklarla (ağırlıkla arazi mülkiyetine bağlı) kendine yeten bir kent olarak varlığını sürdürmüştü, daha sonra kıyı yerleşmelerinde turizm sektörünün yarattığı ekonomik gelişmeden yeterince pay alamamış ve İl Merkezinin gelişme sorunu ile baş başa kalmıştır. 1990'larda kurulan üniversite belli bir oranda hizmet sektörünü canlandırmış ve kentteki konut, temel tüketim malları ve kentsel hizmetlere talebi yükseltmiştir. Ancak kentteki yetersiz sermaye birikimi ve geleneksel tasarruf kültürü bu talebe uygun sunum miktar ve çeşitliliğine ulaşılmasını engellemektedir. Diğer yandan kente yeni sermaye birikim olanağı sağlayabilecek doğal mermer rezervleri Afyon'da azalan rezervler nedeniyle belli bir sermayeyi Muğla'ya çekmektedir. Ancak arazi mülkiyet örüntüleri ve turizm sektörünün yükselttiği arazi fiyatları bu sanayinin gelişimi önünde bazı engeller

oluşturmaktadır. Kent merkezinde 2000'li yıllardan itibaren mekânsal yatırımlarla bir gelişme ivmesi yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın birinci bölümünde, ikinci mesele olarak, Muğla'nın merkezinin uzun bir süre kendine yeten bir kent olarak kalabilmesinin nedenleri ile günümüzdeki 'gelişme' sorunu çeşitli boyutlarıyla sorgulanacaktır. Bu süreçte kent formunun oluşumuna etki eden politik, mekânsal ve kültürel etmenler, geleneksel-modern kent dikatomisi içinde tartışılacaktır.

Muğla İlinin kıyı köy ve kasabaları (bugünkü ilçe, belde ve köyleri) 1960'lı yıllardan itibaren Muğla kent merkezinden bağımsız bir kıyısız kentleşme sürecine girdiler. Bu süreç, turizmin, üst sınıfların erişebileceği bir lüks olmaktan çıkıp, orta sınıfları da içine alarak genişlemesine neden olan ucuz-pansiyon turizmi ile başladı. Kapitalist ekonomilerin Keynesci refah devleti döneminde bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de düzenli gelirlere sahip orta sınıfların tatil için tasarruf edebilmeleri, iç turizmi yaygınlaştıran bir diğer etmendi.

Muğla kıyıları önce Ankaralı orta sınıflar tarafından keşfedildi. Bunun nedeni İstanbul ve İzmir'in kıyı kentleri olmalarından dolayı yakın mesafede kendi sayfiye yerleşmelerine sahip oluşlarıydı. Bu sayfiyeler 1960'lı yıllardan itibaren sadece zenginlerin sayfiye evlerinin olduğu yerleşmelerden, orta sınıfların da tatil yapacakları tatil beldelerine dönüşmekteydi. Buna karşın, Ankara'nın memur orta sınıflarının deniz ve plajlı tatil ihtiyacı ile yeni kurulan ODTÜ'de gençler arasında yaygınlaşan sırt çantası ve çadır ile tatil yapma arzusu, Ankara'nın, Antalya ve Muğla kıyılarını keşfetmesine neden oldu. Pansiyon ve çadır turizmi olarak

başlayan bu iç turizm, 1970'li yıllardan itibaren ağırlıkla kooperatif biçiminde gerçekleşen yazlık evlerle genişleyerek çeşitlendi.

1980'li yıllardan itibaren, bir yandan yeni liberal politikalarla desteklenen kentsel arazi ve konut üretimi bu kıyılarda yazlık konut ve otel patlamasına neden olurken; diğer yandan, sermaye birikiminin küresel ölçekte yeniden örgütlenmesi, sermayenin ve insanların hareketliliğinin artması; yeni ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve seyahatin ucuzlaması gibi küresel faktörler Muğla kıyılarını uluslararası turizme açtı (Purkis, 2008). 1982'de çıkan Turizmi Teşvik Kanunu ile turizme verilen teşviklerin artması da bu süreci hızlandıran bir etki yapmıştır. Muğla İl Merkezini fazla etkilemeyecek olan bu süreçte kıyılar Avrupalı turistlerle tanışmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde Muğla kıyılarının Avrupalı turistlerle karşılaştıktan sonra yaşadığı dönüşüm ile bu kıyılara turist olarak gelip, yerleşme kararı veren Avrupalıların yaşadıkları göçmenlik biçimi kıyısız kentleşme bağlamında analiz edilmeye çalışılacaktır.

Muğla'nın denize kıyısı olan kasaba ve köylerinde iç turizmle başlayan mekânsal dönüşüm süreci 1980'li yıllara kadar kıyısız kentleşme olarak adlandırılabilir bir boyutta değildir. Bu dönemde daha çok, var olan geleneksel yapı stoku ve düzenli gelirleri olan memur orta sınıfların kooperatif yoluyla inşa ettikleri düşük maliyetli yazlık konutlarla karşılanan bir iç turizmden söz etmek mümkündür. Ancak 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren bir yandan uluslararası turizmle gelen talep; diğer yandan da iç turizmdeki talebin, daha yüksek gelirli toplumsal sınıflarla, mavi-tur olarak adlandırılan tekne turizmini içine alarak

genişlemesi kıyılarda hızlı bir mekânsal farklılaşma sürecini başlatmıştır. Muğla kıyılarında giderek genişleyen talep, arazi fiyatlarının ucuzluğu ve Turizm Teşvik Kanunun sağladığı olanaklar, inşaat ve hizmet sermayesinin Muğla kıyılarına akışına neden olmuştur.

Muğla'nın kıyı köy ve kasabalarında son derecede sınırlı geçim kaynaklarıyla yaşayan yerel halk için arazilerinin değerlendirilmesi ve iş olanaklarının doğması, bu yatırımların yerel bir dirençle karşılaşmadan plansız ve kontrolsüz bir biçimde gerçekleşmesine neden olmuştur. 80'li yıllardan 90'ların başlarına kadar hızla artan ulusal ve uluslararası turizm talebine uygun turizm yatırımlarının belirleyici olduğu bu yapılaşma biçimi, 90'lardan itibaren nitelik değiştirerek, kıyasal kentleşme olarak betimlenebilecek yeni bir aşamaya geçmektedir. Bu aşamada konut üretimi öne çıkmakta, lüks tatil siteleri, devre mülk konut sistemleri ve yazlık konut gibi sunum biçimleriyle yapılaşma kıyılardan içeriye doğru genişlemektedir. Bu dönem aynı zamanda, küresel ölçekte olduğu gibi, konutun önemli bir yatırım aracına da dönüştüğü dönemdir. Akdeniz ve Güney Ege kıyıları, ulusal ve küresel ölçekte genişleyen bu gayrimenkul emlak ve yatırım pazarından önemli pay almaktadır (Seymen ve Koç, 1996).

Bu süreçte iki yeni olgu kıyasal kentleşmenin temel unsurları arasında yer almaktadır. Birincisi Bodrum'un göreceli olarak yüksek kalitede yeni konut stoku ile İstanbul'un yükselen sınıfları için bir gösteriş alanı haline gelmesidir. Bu durum Bodrum'u İstanbul Burjuvazisinin yeni sayfiyesi haline dönüştürmektedir (Coşkun, 2006). Üç yat limanı, havaalanı ve çok sayıda uçak seferi ile üst orta ve üst gelir grupları için kolay ulaşılır bir sayfiye haline gelen Bodrum'da tam zamanlı

yaşayan büyük kentlilerin sayısı hızla artarak bütün işlevleriyle bir kentleşme süreci yaşamaktadır. İkincisi, Bodrum'un yanı sıra, Fethiye ve Marmaris'in hızla büyüyen konut stokunun, Avrupa'da neoliberal ekonomi politikaları sonucunda gelir ve iş kaybeden sınıflarına sağladığı yatırım ve yerleşme olanağıdır. Muğla'da kıyasal kentleşmenin niteliğini kavramda önemli bir unsur olan Avrupalı göçmenler ve küresel ölçekte gerçekleşen diğer uluslararası işgücü göçlerine benzemeyen bu göçmenlik biçimi çalışmanın ikinci bölümünde belli boyutlarıyla analiz edilmektedir.

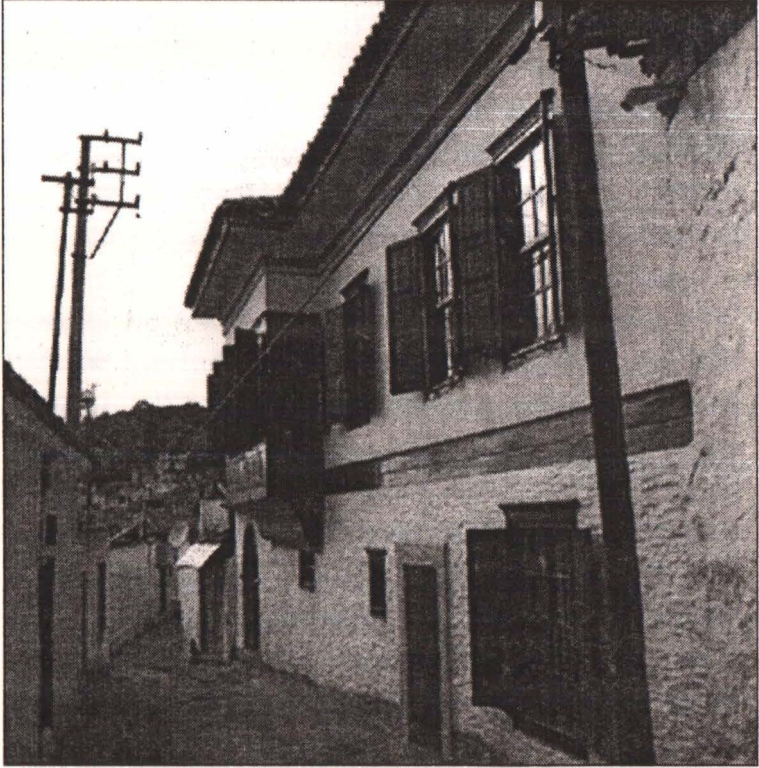
Çalışmanın sonuç bölümünde, Muğla'nın, İl Merkezinde 20. yüzyılın başında değişen dünya düzeni ve Rumların zorunlu göçü ile kırılan sermaye birikimi ve kentleşme sürecinin, yüzyılın sonunda yine değişen dünya düzeni ve Avrupalıların gelişi ile yeniden yapılanmasının yarattığı eşitsiz kentsel gelişme, bu ironik boyutu ile betimlenmeye çalışılmaktadır.

Çalışmada yöntemsel olarak farklı tekniklerden yararlanıldı. Birinci bölümde Muğla'nın mübadele ile yaşadığı kırılmayı ortaya çıkarmak açısından bir yandan ikincil tarihsel kaynaklar taranmış, diğer yandan da kentin ekonomik, sosyal, mekânsal ve kültür tarihine dair bilgi, belge ve anı sahipleriyle mülakatlar yapılmıştır. Aynı bölümde, Muğla İl merkezinin ekonomik gelişme sorununa dair, konuyla ilgili meslek odaları ve sivil toplum örgütlerinin temsilcileri ile mülakatlar yapılmış, konuyla ilgili lisans ve yüksek lisans tezleri taranmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Muğla kıyılarında çeşitli statülerde ikamet eden Avrupalılarla ilgili Muğla İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesinin resmi kayıtları sayısal veri olarak; Fethiye, Marmaris, Bodrum ve Datça'da tam ya da yarı

zamanlı yaşıyan Avrupalılarla yapılan mülakatlar da niteliksel veri olarak kullanılmıştır. Diğer yandan kıyı yerleşmelerindeki yerel gazete ve internet siteleri taranmıştır. Sosyal Bilimler alanındaki pek çok çalışmada olduğu gibi, bu çalışmada da niceliksel ve niteliksel veriler, gerçeğin keşfinden çok, Muğla'daki eşitsiz kentsel gelişmenin arkasındaki nedensel yapılar, aktörlere, aralarındaki ilişkilere ve potansiyel olanı ortaya çıkaran olumsal unsurlara dair merakı, bilimsel bir söze dönüştürmeye olanak sağlıyor.

BİRİNCİ BÖLÜM

'CAVURLAR' GİDİNCE... **MUĞLA'DA KENTSEL KIRILMA**

1922'deki zorunlu göçe kadar Rum'ların yaşadığı Saburhane Mahallesi'nde bir sokak

"Ben küçüktüm, 5 yaşında vardım. Gittile ya... Biz 'cavır' derdik onlara. Öle kötü bir manada değil, işte öle deyip dumuşla, öle galivemiş..." (Baki Karaefe, 20. 07. 2006)

19. Yüzyılda Muğla'da Ekonomik Dinamikler, Nüfus ve Mülkiyet İlişkileri

Osmanlı Devletinin miri arazi üzerinde özel mülkiyetin oluşumuna olanak tanınması, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren açık olarak izlenmekte ve 1858 Arazi Kanunnamesi ile de yasallaşmaktadır. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde girdiği ekonomik kriz, borçlanma ve topladığı vergiyi denetleyebilme gücünün giderek azalması, geniş arazileri kontrol eden yerel beylerin ve bazı tüccarların miri topraklardan arazi ve çiftlik satın almalarını kolaylaştırmaktadır (İnalçık, 1991; Nagata, 1995). Devlet mali sıkıntılarını çözebilmek için arazi satmaktadır. Böylece Cumhuriyet öncesinde miri arazi üzerinde özel mülkiyet yaygınlaşmakta ve ülkenin belli bölgelerinde zengin yerel ailelerin ellerinde hatırı sayılır özel mülk arazi birikmektedir. Diğer yandan Müslim ve Gayrimüslim vakıfları da kendi bina ve arazilerine sahiptir (Barkan, 1980). Çift hane sistemiyle toprağı işleyen köylü ise oturduğu ev ve evinin bahçesinin mülkiyet hakkına sahiptir (Faroqhi, 1993). Kentsel alanda ise ev, bahçe, dükkân, değirmen gibi bireysel mülkiyet haklarının yanında vakıflara ait sosyal hizmet binaları, evler, dükkânlar, cami, medrese, kilise gibi ortak kullanım binaları bulunmaktadır. Bu mülkiyet düzeni içinde mülkiyete tabi olmayan bataklık, taşlık, kayalık, kumsal gibi üzerinde tarımsal üretim veya herhangi bir üretim işlevi olmayan boş (mevat) araziler

olduğu gibi, mera, yayla, çayır gibi ortak kullanılan köy arazileri de bulunmaktadır (Barkan, 1980).

Birinci Dünya Savaşı, Balkanlar ve Kafkasya'daki bağımsızlık savaşları ve Türkiye'nin Milli Mücadele yılları Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü topraklarda büyük nüfus hareketlerine neden olmuştur. Bu çok parçalı ve çok boyutlu nüfus hareketleri kırsal ve kentsel toplumsal yapıda önemli kırılmalar ve yeniden yapılanmaları birlikte getirmiştir. Toplumsal yapıyı oluşturan başat faktörlerden biri olan nüfus ve ona bağlı olan toplumsal işbölümünü derinden etkileyen nüfus hareketleri, mülkiyet hakları açısından da yeniden düzenlemeleri zorunlu kılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin idari taksimatı içinde Menteşe Sancağı olarak anılan Muğla ve çevresi 1867 yılından itibaren bağımsız mutasarrıflık haline getirilerek merkezi Muğla olan Bozüyük, Milas, Bodrum, Tatya (Datça), Meğri (Fethiye), Tavas ve Köyceğizi içine alan bir idari birimdir (Akça, 2002). Menteşe Beyliği ve Menteşe Sancağı ile ilgili kaynakların kıtlığından söz edilmekle birlikte Beylik döneminde tarımsal olanaklarının sınırlılığından dolayı Venedik ile ticari ilişkilerin girmiş olduğu bu ticaret sayesinde Menteşe beylerinin göreceli olarak geniş olanaklara sahip oldukları bilinmektedir (Faroqhi, 1993a). Venedik arşiv kaynaklarında Menteşe Beyliği ile yapılan ticaret ve canlı ilişkiler iyi belgelenmiştir. Ancak bu ticarete ön planda olan yer Muğla merkez değil, Küllük ve Bodrum limanlarına yakınlıklarından dolayı Milas ve Peçin'dir (a.g.e).

Menteşe Beyliği'nin, Osmanlı'ya bağlı Mentefe Sancağı'na dönüşmesi ve 18. yüzyıl ortalarından 19. yüzyıl ortalarına kadar yerel eşraf ve yöneticilerden oluşan mütesellim eliyle vergisinin toplanması, bölgedeki toprakların belli ailelerin elinde toplanmasına neden olmuştur. 1858 Arazi Kanunnamesi ile bu aileler işlettikleri toprakların mülkiyet haklarına sahip olmuşlardır. 1958 Arazi Kanunnamesiyle birlikte Muğla'da satılığa çıkan toprakların bir kısmı eski mütesellimler ve tımarlı sipahiler; bir kısmı kadı ve kethüdalar; bir kısmı da yerel eşraftan Rum ve Yahudi aileler tarafından satın alınmıştır (Türkeş, 1973). Yine aynı dönemde Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa Köyceğiz'den 300.000 dönüm arazi satın alarak Dalaman Çiftliğini kurup Mısır'dan işgücü (köle) getirmiş, Arabistan mal müdürlüğünden büyük parasal birikimle dönen Sucuzade Emin Efendi ise birikimiyle geniş topraklar satın alarak sayılı zengin ailelerin arasına girmiştir (a.g.e).

19. yüzyılın ikinci yarısındaki bu arazi hareketliliği bölgedeki toprakların hızla özel mülkiyete transfer olduklarının en açık göstergesidir. Ancak bölgedeki büyük arazi sahipliğinin Anadolu'nun diğer bölgelerinden önemli bir farklılığı, bu bölgedeki arazilerin büyük kısmının coğrafi nedenlerden dolayı tarıma elverişli, ekilebilir topraklar olmayışındır. Bölgenin topoğrafik özellikleri ve çok yağışlı iklimi dağlık ve ormanlık bir coğrafya ortaya çıkarmakta, arazi kullanımına bakıldığında ekilebilir arazilerin toplam arazi içindeki oranının 1880'de %12, 1890'da %12.4 olduğu görülmektedir (Aktüre, 1993). Aynı şekilde

1879-1906 yılları arasında Menteşe Sancağı'nın yıllık gelirleri içinde tarımsal ürün vergisinin oranı yüzde 35 civarındadır. Orman ürünlerinden elde edilen gelirler ise giderek artan bir oran izleyerek tarımsal ürün gelirlerine yaklaşmaktadır (a.g.e). Bu koşullarda geniş çiftliklerin mülkiyetine sahip olan belli sayıda ailenin tarımsal üretim üzerinden önemli bir birikim sağlayabilmeleri ve bunu ticaret sermayesine dönüştürebilmeleri pek mümkün görünmemektedir.

Ancak 19. yüzyılın son çeyreğinden Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar giderek artan maden ve ormancılık ürünlerinin ticaretinden sermaye birikim olasılığı daha kuvvetli görülmektedir. Ekilebilir arazilerde ise ürün cinslerinde dönüşümler gerçekleşmekte, modern yöntemlerle Batı pazarı için tütün üretimi ve yine modern yöntemlerle bağcılığa geçilmektedir. Muğla merkeze bağlı Yerkesik Çiftliği 2000 dekarlık arazisiyle 1858'de Muğlalı Şevketler ailesinin mülkiyetine geçmiş ve çiftlikte tütün ekimine başlanması bunun önemli bir örneklerinden biridir (a.g.e).

Diğer yandan Menteşe sancağında iç ticarete belli bir üstünlüğe sahip Müslüman tüccarlara karşın, 19. yüzyıl sonunda işlenmiş yabancı malların hızla ülkeye girmesinde Rum tüccarlar önemli rol oynamaya başlamışlardır. Anadolu'nun batısında liman ve limana yakın kentlerde giderek gelişen ticaret olanakları, tarımda işgücü olarak yüzyılın ilk yarısından beri adalardan getirtilip tarımda çalıştırılan Rumların da ticaret işlerine yönelmesine neden olmaktadır (Keyder, 1989). Menteşe sancağında da bu süreç

yaşanmakta ve özellikle dış ticaret ve işlenmiş ürünlerin ticaretinde Rum tüccarlar etkin bir rol oynamaktadır. 1858 Arazi Kanunnamesi ile miri topraklardan özel mülk olarak satın aldıkları araziler sayesinde birikim yapıp bu birikimi ticaret sermayesine dönüştürebilen Rum aileler, Muğla'nın dış ticaretinde etkin bir konuma gelmişlerdir. Bu ailelerden en etkin olanlar Barutçular, Dimistoklular ve Hacı Petrolardır (Türkeş, 1973).

Bu ailelerin geniş ortaklıklarla sürdürdükleri ticaret kereste, odun ve sığla yağı² gibi orman ürünleri, maden ürünleri, gıda ve dokuma gibi geniş bir alanı kapsamaktadır. Özellikle kereste ticaretindeki sermaye birikim olanakları Muğla'nın büyük toprak sahibi ailelerini de bu alanda ticaret yapmaya yönlendirirken, ağacın keresteye dönüştürülmesi için gerekli olan bıçakçılık işi de bölgede önemli bir iş alanı yaratmaktaydı. Diğer yandan geçimlerini odun ve kereste işçiliğinden sağlayan göçebe nüfusa tahtacılar adı verilmekte ve kereste işletmelerine ucuz işgücü temin etmekteydiler (a.g.e). Bu bilgiler ışığında 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Muğla'da nüfusun içindeki oranları %10 civarında olmasına rağmen Gayrimüslim nüfusun, kentin ekonomisinde önemli rol oynayan aktörlerden biri konumunda olduğu kolaylıkla söylenebilir.

² Sığla yağı, Muğla'nın zengin orman dokusu içinde yaygın olarak bulunan günlük ağacından elde edilen, ilaç ve kimya endüstrisinde geniş kullanımı olan değerli bir yağdır.

Diğer yandan kentin nüfus yapısına bakıldığında, Aydın Vilayeti Salnamesine göre 1886-1908 yılları arasında Menteşe Sancağı'nın nüfusu 140.954'den 150.226'ya yükselmiştir (Aktüre, 1993). Bu artış oranına kaba olarak bakıldığında bölgede doğal nüfus artış hızının bile son derecede düşük olduğu söylenebilir. Ancak bu sayısal veri dönemin nüfus hareketleriyle birlikte ele alındığında anlamlı bir sonuca varılabilir. Menteşe Sancağı'nın en yüksek nüfusa sahip Muğla Merkez Kazası'nın nüfusu ise 1897-1903 yılları arasında 46.718'den 41.446'ya düşmüştür (a.g.e). Sayısal nüfus verilerinin tüm dalgalanmaları yeterince yansıtamadığı ve verilerin nüfusu kategorileştirmekte içerdiği yetersizlikler de hesaba katılarak 1. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Menteşe Sancağı ve Muğla Merkez Kazası'nın nüfusu ile ilgili şu yorum yapılabilir: 19. yüzyılın nüfus hareketlerinden Muğla Kazası da payını almıştır. Osmanlının içinde bulunduğu uzun savaş yıllarında ve salgın hastalıklarda önemli nüfus kayıpları yaşandığı gibi, Adalar ve Balkanlardan gelen göç dalgalarıyla da belli dönemlerde nüfus artışları yaşanmıştır.

Gerek Aydın Salnamelerinin deşifrasyonu ile gerekse yerel tarihçilerle yapılan derinlemesine mülakatlarda, Cumhuriyet öncesi Muğla'nın nüfusunun 10.000 civarında dengelendiği ve bu nüfusun yaklaşık %10 oranında Rum vatandaştan oluştuğu öne sürülmektedir. Ancak bu konuda bir çelişkinin varlığından da söz etmek gerekmektedir. Muğla nüfusu içinde Rum ve diğer Gayrimüslim nüfusun %10 civarında olduğu pek

çok kaynak tarafından ifade edilmekle birlikte 1895 yılında Muğla'daki okullarda okuyan öğrenci sayılarına baktığımızda nüfus oranlarıyla örtüşmeyen sayılarla karşılaşılmaktadır. 1895 yılında Muğla'da Müslümanlar için bir kız, bir erkek ortaokulunda 170 öğrenci ve iki erkek ilkökulunda da 200 Müslüman öğrenci okumaktadır. Rum–Ortodokslar için ise karışık bir ilkökulda 180 öğrenci okumaktadır (Aktüre, 1993). Burada Müslüman kız ilkökulunun sayılarının hesaba katılmamış olduğu varsayılarak hesaplanırsa bile ilkökulda okuyan kız-erkek toplam Müslüman öğrenci sayısı 400 civarında olmalıdır. Bu sayı Muğla'daki ilkökul çağındaki çocukların $\frac{2}{3}$ 'ünün Müslüman $\frac{1}{3}$ 'ünün Rum olduğu anlamına gelmektedir. Diğer bir hesaplama ile Rum mekteplerinin 8 yıl eğitim verdikleri varsayıldığında da Muğla'daki toplam 750 Müslüman ve Rum ilkökul ve ortaokul öğrencisinden 180 tanesi, yani yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ü Rum öğrencilerdir. Bir diğer deyişle nüfusunun $\frac{1}{10}$ 'ü Rumlardan oluşan bir kentte öğrencilerin $\frac{1}{4}$ 'ü Rum'dur. Bu sayısal çelişki belki Rum vatandaşların çocuklarını okula gönderme konusundaki titizlikleriyle açıklanabilir ancak Muğla'daki Rum nüfusun gerçek sayısı ile ilgili de bazı kuşku lar uyandırdığı açıktır.

19. Yüzyılda Muğla'da Mekânsal Dönüşüm

Muğla'da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan tarım ürünlerinde farklılaşma ve ticaret olanaklarının artışı ndan kaynaklanan ekonomik gelişme,

nüfus ve toplumsal sınıfların üzerinde olduğu kadar, kentin mekânsal yapısı üzerinde de önemli dönüşümlere neden olmuştur. Geleneksel kentin klasik merkezi iş alanı olan Çarşı (*Arasta*) ve çevresinin dışında yeni bir iş merkezi ortaya çıkmakta, diğer yandan da din ve etnik cemaate dayalı mahalle yerleşiminde farklılaşmalar belirgin hale gelmektedir.

Nüfusun ekonomik faaliyetlerindeki yeni farklılaşmaların doğurduğu yeni mekânsal ihtiyaçlar kentte yeni bir merkezi iş alanı yaratırken, bu yeni iş merkezinin çevresinde kentin zengin tüccarlarının yaptırdıkları gösterişli ve modern konutların bulunduğu yeni bir konut alanı ortaya çıkmaktadır. Kentin geleneksel esnaf ve zanaatkârlarının yerleştiği, kentin kuzey-güney eksenindeki Ulu Cami ile Kurşunlu Camii arasındaki alanın doğusunda ve Rum mahallesi olan Saburhane'nin güneyinde yeni bir merkezi iş alanı olarak Konakaltı ortaya çıkmaktadır (Şekil 1). Burada, Muğla'nın geleneksel kent dokusunda da görülen, klasik Osmanlı kentindeki etnik ve dinsel kökene bağlı yerleşimin dışına çıkılmakta ve kentin bu yeni iş merkezinin çevresindeki konut yerleşiminde sınıfsal konum öne çıkmaktadır. Dönemin sermaye birikim olanaklarından yararlanabilen Rum ve Müslüman tüccarları bu bölgede gösterişli konaklar inşa ettirmektedirler. Bu yeni iş merkezinde yeni ticaret olanaklarının niteliği ve niceliğine bağlı olarak yeni dükkânlar, mağazalar, depolar ve hanlarla (otel işlevi de gören) kentte farklılaşmış yeni bir iş merkezi doğmaktadır (Aktüre, 1993).

Kentte ortaya çıkan bu ikili yapının toplumsal tabakalaşma üzerinden mekâna yansıması kaçınılmaz olarak keskin olmayan bir mekânsal ayrışmayı beraberinde getirmektedir. 19. yüzyıl başlarına kadar etnik ve dinsel kökene bağlı olarak ayrılmış olan kent mekânında, yüzyıl sonunda sınıfsal bir ayrışma görüntüsü ortaya çıkmakta ve bu sınıfsal görüntü içinde, özellikle Batı ile ticarete üstün konumda olan Rum tüccarlarla, yine bu ticarete söz sahibi olan Müslüman eşrafın yan yana yerleşmeye başladığı görülmektedir. Rumlar, kentin nüfusu içinde sayısal azınlık olmalarına rağmen bu dönemin ticaret burjuvazisinin oluşumunda, sermaye birikiminden aldıkları payla belirleyici rol oynamaktadırlar. Bu durum sadece Muğla için değil 19. yüzyıl sonunda Batı ile ticaret ilişkileri gelişmiş ve birikim olanağı yakalamış tüm liman ve liman bağlantısı olan kentler için geçerlidir (Keyder, 1989; Aktar, 2000).

Kentin mekânsal yapısında bir diğer farklılaşma dinamiği de kentin yönetim merkezinde yaşanmaktadır. Bir yandan yüzyıl sonunda kentin değişen toplumsal ve ekonomik ilişkilerini taşıyabilecek yeni bir idari yapıya gereksinim duyması, diğer yandan da Tanzimat'la birlikte başlayan modernleşme hareketlerinden kentlerin de payını alması sonucunda kentin geleneksel yönetim biçiminde ve mekânsal yer seçiminde dönüşümler gerçekleşmiştir. 1826 yılına kadar kadılar kentin idaresinden neredeyse tamamen sorumluydular. Ancak bu tarihten itibaren kadıların sorumlulukları azaltılmış ve yargı ile

sınırlandırılmıştır. Geleneksel kentin tüm idari işleri kadının özel konutundan yürütölmektedir. Modern kentteki konut-işyeri ayrımının henüz olmadığı geleneksel kentte, kadının evi aynı zamanda kentin yönetim merkezidir (Ortaylı, 1974). Kadının yargı dışında kalan kolluk, beledi işler ve vergi toplama gibi görevleri merkezden atanan *İhtisap Müdürlüklerine* verilerek ve kentlerin yönetiminde merkezi bir otorite ve standart sağlanmaya çalışılmıştır (Ortaylı, 1976). Muğla'nın idari yapısına da hızla yansıyan Tanzimat uygulamaları sonucunda 1871 tarihinde Belediye Örgütü ve Mülki Yönetim adı altında ordu- dan ve adliyeden bağımsız sivil memurların görev yaptığı idari örgüt kentte yeni bir yönetim merkezi oluşturmuştur (Aktüre, 1993). Hükümet konağı, askeri kışla ve depo, adliye binası, hapishane, telgrafhane (postane) gibi yeni kentsel işlevlerin binaları, kentin yeni iş merkezinin güney aksında yeni bir yönetim merkezi oluşturmuşlardır (a.g.e).

Böylece Muğla Kenti 1. Dünya Savaşı Yıllarına kadar belirli dinamiklerle oluşan mekânda üç parçalı bir yerleşim örüntüsü sergilemektedir (Şekil 1). Bir yanda üretim ve pazar işlevini birlikte taşıyan geleneksel çarşı (Arasta) ve çevresinde kentin Müslüman orta sınıflarının yaşadığı, sokağa kapalı iç avlulara dönük konutlardan oluşan mahalleler; diğer yanda, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kentte gelişen ticaret ve yarattığı ticaret burjuvazisinin taleplerine göre oluşan yeni iş merkezi ve çevresinde, modern, sokağa dönük konutların yer aldığı yerleşim alanları

ile modernleşme hareketleri ve kentin yeni gereksinimlerine bağlı olarak yeniden yer seçen yönetim merkezi bulunmaktadır.

Bu çerçeve içinde 1889 yılında Aydın Vilayeti Salnamesi'nde Muğla kentinin bina sayısı ve işlevleri şöyle sıralanmıştır: 383 konut, 342 dükkân, 67 mağaza, 33 kahvehane, 6 han, 24 fırın, 3 otel, 3 hamam, 26 değirmen, 6 meyhane, 3 kiremithane, 2 gazino, 1 eczane, 67 cami, 52 mescit, 3 tekke, 12 türbe, 1 kilise (Rum-Ortodoks), 1 hükümet konağı, 1 askeri depo (redif deposu), 1 kışla, 1 hapishane, 1 telgrafhane, 2 karakol, sosyal kurumlar: 8 İslam mektebi³, 1 Rum mektebi, 2 kütüphane, 6 medrese⁴ ile diğer taşınmazlar olarak, 47 çeşme ve sebil, 412 ahır, 312 hayvan damı, 319 arsa, 1 pazar yeri (a.g.e). Salnamede verilen bina sayı ve işlevleri de 19. yüzyıl sonlarında kentin geçirdiği mekânsal dönüşümü, göstermekte ve kentin yeni işlevlerine bağlı olarak gereksinim duyduğu yeni binaların kentin doğu-batı eksenine doğru genişlemesine işaret etmektedir.

³ Aktüre, gerek 1864 yılında açılan ortaokulun (*Rüştiye mektebi*) gerekse bu tarihten sonra açılan okulların eski geleneksel mahallelerin içinde birer sosyal donatı kurumları olarak değil, yeni yönetici merkez içinde kamusal kurumlar olarak yer seçmekte olduklarını ifade etmektedir (1993).

⁴ Medreseler Aydın Vilayeti Salnamesi'nde kayıtlı değildir ancak Cuinet'in çalışmasında yer almaktadır. Kurtuluş Savaşı öncesinde ise kentte 15 medresenin varlığından söz edilmektedir (Türkeş, 1973).

Savaşın Yıkıdığı Ülkede Yeni Sınırlar, Nüfusun İskân Sorunu ve Mülkiyet Haklarının Yeniden Düzenlenmesi

I. Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı Devleti'nin dağılması ve Türkiye'nin bağımsız bir cumhuriyet olarak ortaya çıkışının radikal mekânsal dönüşümler yaratması kaçınılmazdır. Ortadoğu, Balkanlar, Ege ve Kafkasya'yı içine alan geniş bir coğrafyadan, Misak-ı Milli sınırlarına doğru mekânsal daralmanın yanında, toplumsal işbölümü ve mekândaki mülkiyet haklarında radikal dönüşümler yaşanmaktadır. Ancak bu çalışmada coğrafi daralmadan çok nüfus ve mekândaki mülkiyet örüntülerindeki dönüşümlerin kentler üzerindeki yansımaları Muğla örneğinde betimlenmeye çalışılacaktır.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan devraldığı son derecede karmaşık mülkiyet örüntülerini yeni toplumsal ve mekânsal yapısına uyarlaması son derecede zor ve karmaşık bir süreç olmuştur. Bu nedenle günümüzde bile bu döneminden kalma mülkiyet hakkı iddiaları ve davaları sürmektedir. Türkiye Cumhuriyeti 1858 Arazi Kanunnamesi'ndeki özel mülkiyet haklarını tanımış bunun dışında kalan miri arazi Hazine'ye devredilmiştir. Ancak miri arazi üzerinde Osmanlı döneminden kalan mülkiyet hakları mücadelelerinin tamamen çözülememiş olmasından dolayı güçlü bir toprak reformuyla köylünün topraklandırılması mümkün olmadığı gibi, mübadele ile gelen ve tarımda uzmanlaşmış Müslüman nüfusun,

etkin biçimde tarım arazilerine yerleştirilmeleri de mümkün olmamıştır.

Kentsel alanlarda ise toplumsal işbölümü ve mülkiyet örüntülerinde önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşümün iki önemli nedeni vardır. Birincisi, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı ile yapılan ticarete etkin olmaya başlayan kentlerde ortaya çıkan sermaye birikiminin yarattığı kentsel gelişmenin, savaş sonrası yeni dünya düzeni içinde önemini yitirmesi ve bu işlevle gelişen kentlerin ekonomik ve sosyal olarak durağanlaşmasıdır. İkincisi ise, Osmanlı kentinde etnik ve dinsel farklılıklara dayalı toplumsal işbölümünde belirli bir role sahip olan Gayrimüslim nüfusun ülkeyi terk etmesi ya da mübadele anlaşmalarıyla zorunlu göçe tabi tutulmalarıyla kentsel işbölümünde ortaya çıkan boşlukların yarattığı kentsel kırılmalardır. Cumhuriyet döneminde kentlerin yeniden biçimlenmesinde bu boşlukların doldurulma biçimleri ve süreçlerinin belirli bir rolü olmalıdır. Bu nedenle, savaş sonrası nüfus değişimi anlaşmasıyla Türkiye’den giden Gayrimüslim nüfusun miktarı ve özellikleri ile Türkiye’ye gelen Müslüman nüfusun yerleştirilmesi sürecine kısaca bakmak gerekir.

Nüfus Hareketleri, Azınlıklar ve Mübadele

Çeşitli kaynaklardaki bazı farklılıklara rağmen 19. yüzyıl boyunca Osmanlı nüfusunda yeterli artışın olmadığı, Dünya ticaretinde bir ara kent işlevine sahip olan İstanbul’un bile Avrupa’nın en büyük nüfuslu 10

kenti arasında yer almadığı görülmektedir (Karpas, 1985: 2002). Andreas Birken'in Osmanlı nüfus sayımlarına dayanarak yaptığı tahminlere göre bulunduğu nüfus yoğunluğu kilometre başına İstanbul'da 80'in üzerinde, diğers bölgelerde 10-60 arasındadır (Karpas, 2002). Bu, Anadolu'da yetersiz bir işgücü anlamına geliyordu ve özellikle Müslüman nüfus önemli ölçüde düşüyordu. Bu azalmanın nedeni olarak Müslüman-Türk nüfusun zorunlu askerlik hizmeti, savaşlarda kayıplar ve salgın hastalıklardan söz edilmektedir. Azalan nüfusun yarattığı işgücü ihtiyacından söz eden Kemal Karpas'ın ifadesiyle,

"Anadolu'daki Müslüman nüfusun azalmasının yarattığı işgücü eksikliğinin giderilmesi için Ege ve Akdeniz adalarında her zaman fazla olan işgücü Anadolu'da artan ekonomik olanaklar nedeniyle Anadolu'nun sahil şeridindeki kasaba ve şehirlere yerleştirilmişlerdir. Büyük sayıda Rum nüfus böylece küçük tüccarlar olarak Anadolu'ya göçmüştür. Başlangıçta Rumlar, Müslüman sakinleri salgın hastalıklar nedeniyle yok olmuş köylere yerleşmişlerdi. Birçok Rum uzun süredir boş duran toprakları işlemeleri için işçi olarak getirilmişlerdi. Adalardan gelen diğersleri daha sonra üzüm bahçeleri haline getirdikleri boş büyük araziler için toprak ağalarıyla sözleşmeler imzaladılar, fakat belirli bir süre sonra toprağı sahiplerine bırakmayı kabul ettiler. Bu sözleşmelerin bitiş tarihinden sonra çoğı geri dönmeyerek ticaretle uğraşmaya başladı... Yüzyılın

sonunda Batı Anadolu'daki Rumların sayısı küçük bir azınlıktan 1,2 milyona fırlamıştı. Mali ve ekonomik açıdan hâkim grup haline gelen Rumları hatırı sayılır bir mesafeden Yahudiler ve Ermeniler takip ediyordu.” (2002: 124-25)

Karpat'ın çalışmasında detaylı biçimde irdelenen Osmanlı nüfusu, 1844 yılında 35 milyon civarındadır. Bu nüfusun yaklaşık 20 milyonun Anadolu ve Balkanlarda yaşadığı hesaplanmaktadır. 1874'de ise bu rakam 40 milyon civarına yükselmiştir. Bu artış ağırlıkla Kırım, Kafkaslar ve Balkanlar'dan Osmanlı vilayetlerine göçen 7,5 milyon kişi ve tarımdaki iyileşmelerin doğal nüfus artışı üzerindeki olumlu etkisinin sonucunda gerçekleşmektedir (a.g.e). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk nüfus sayımı olan 1927 sayımında ise, Türkiye'nin nüfusu 13,6 milyondur. 1923'de Yunanistan'la yapılan azınlıkların nüfus değişimi anlaşmasıyla Yunanistan ve Ege adalarından Türkiye'ye gelen Müslüman Türklerin de bu nüfusun içinde olduğu düşünülürse ortaya çıkan sonuç, I. Dünya Savaşı bitiminde dünyadaki yeni siyasi yapılanma ve işbölümüne bağlı olarak Türkiye'nin büyük ölçüde nüfus kaybettiğidir. Savaş yıllarında kıtlık-hastalık gibi nedenlerle kaybedilen nüfus kadar büyük bir nüfus kaybının ülkeyi terk eden Rum, Bulgar, Yahudi ve Ermeni Gayrimüslimler ve Yunanistan'la yapılan nüfus mübadelesi anlaşması sonucunda zorunlu olarak Yunanistan'a gönderilen Rumlar nedeniyle ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında belki de en önemli sorunlarından birisi, savaştan çıkmış ve yıkıntı halindeki bir ülkede hem kendi nüfusunun hem de mübadele ile gelen nüfusun mekânda nasıl yerleştirileceği ve yeni sosyal ve ekonomik yapının bu mekân üzerinde nasıl inşa edileceğidir. Konu ile ilgili akademik çalışmalarda konunun daha çok siyasi ve iktisadi boyutu üzerinde durulmakta, Türkiye'den ayrılan nüfusun toplumsal işbölümü çerçevesinde yarattığı boşluğun, 19. yüzyılın ikinci yarısında gelişme ivmesi yakalamış kentlerde yarattığı kırııcı etki ve mülkiyet devirlerinin sonuçları üzerinde fazla durulmamaktadır. Oysa günümüz Türkiye'sinde kentsel ve bölgesel gelişme farklılıklarının anlaşılmasında bu ikinci yönün önemli olumsuzluklar yaratmış olduğu kolaylıkla tahmin edilebilir.

Kemal Arı'nın mübadele ile ilgili çalışmasında dönemin gazetelerinden yapılan taramalarda izlenmektedir ki, henüz Yunanistan'la karşılıklı nüfus değişimi anlaşması yapılmadan önce, Kurtuluş Savaşı'nın hemen sonrasında gerçekleşen göçle ülkeyi terk eden büyük çoğunluğu Rum olan Gayrimüslimlerin sayısı 1922 yılı sonunda 1 milyonu aşmıştır (1995). Mübadele ile birlikte bu sayı sadece Rumlar için 1.250.000 civarındadır. Kısa süre içinde gerçekleşen göçle gidenler mülklerini terk ederek gittikleri için, taşınır ve arazi, ev, dükkân gibi taşınmaz mallarının mülkiyet hakları ortada kalmıştır. Bu durumda olan mülklerin metruk durumda olanları Emval-i Metruke Komisyonu elinde toplanıp ihtiyacı olanlara dağıtılması planla-

nırken, pek çoğunun ihtiyacı olmayanlarca işgal edilip, tasarruflarına geçirilip yağmalandıklarına tanık olunmuştur (Arı, 1995). *Fuzuli işgal* olarak adlandırılan bu süreç aslında mülkiyet haklarının, ülkeyi terk eden Gayrimüslim nüfustan yerleşik Müslüman nüfusa işgal yoluyla devri anlâmina gelmekteydi.

Diğer yandan terk edilen taşınmaz ve taşınır malların *fuzuli işgale* uğramamış olan kısmı, Maliye Vekâletinin sorumluluğuna geçmiştir. Bu mallar arasında taşınır olanlar açık artırma yoluyla satılmış taşınmazların ise büyük kısmı kiraya verilmiştir (a.g.e). Daha sonra kurulan Milli Emlak İdaresi'ne bu taşınmazların tasarruf hakkı, sağlıklı bir yerleşimin sağlanması için kaynak oluşturmak üzere verilecektir. (Kurtuluş, 2000). Maliye Vekâleti tarafından oluşturulan Emval-i Metruke Komisyonu metruk emlakin sayımını yapmaya başladığında, bu taşınmazların bir kısmı işgal yoluyla çoktan el değiştirmişti. Konu ile ilgili çalışmalarda metruk emlakin sayımına ilişkin sağlıklı bir dökümün yapılamadığından, bu malların sayıca çokluğunun da bu sayımı zorlaştırdığından söz edilmektedir (Arı, 1995; Aktar, 2000; Candeğer, 2003). Diğer yandan, Maliye Vekâleti'nin asli sorumluluk alanının mali sorunların çözümü olması dolayısıyla, bu mallar hazineye para sağlayacak bir kaynak olarak görülmekte ve açık artırma ile satışları önem kazanmaktaydı (Kurtuluş, 2000).

Ülkeyi terk eden ve mübadele ile gönderilen Gayrimüslim nüfustan kalan malların miktar ve niteliğine ilişkin açıklamalarda, örneğin mübadele göçmenlerinin

Türkiye'ye getirilmesi ve yerleştirilmesi sürecinde çok önemli bir görevde bulunan Mustafa Necati'ye göre, Türkiye'de Rumlardan terk edilmiş 100.000'e yakın ev bulunmaktadır. Ancak bunların sadece 20-25.000 tanesi hükümetin elinde bulunmaktadır (Arı, 1995). İzmir'de terk edilmiş olan 10.200 evden sadece 4000 tanesi ihtiyacı olanlara dağıtılmış, geri kalanı ise işgale uğramıştır. Yine İzmir'de 2000'den fazla dükkân, 79 tane fabrika, 2 hamam ve bir hastane ayrıca da Ermeni ve Musevilerden kalan 2000'e yakın ev 3000'e yakın dükkân ve mağaza, 89 fabrika, iki hamam ve bir hastane kalmıştır (a.g.e). Diğer yandan, Keyder, sadece eski Aydın vilayetinde Rumlardan kalan arazilerin 2,7 milyon dönüm olduğunu tahmini olarak hesaplamaktadır (1982). Türkiye'yi terk eden ya da mübadeleyle giden Gayrimüslimlerin büyük çoğunluğu kent kökenli olmasına karşın tarımla uğraşanlar da azımsanmayacak ölçüde ticari tarım yapılan verimli topraklar bırakmışlardır.

19. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye'nin özellikle Batı ile ticaret yapabilecek liman ve limana yakın kentlerinde görülen ticaret kapasitesindeki artış, belli bir sermaye birikim olanağı ve görünür bir ticaret burjuvazisi yaratmıştı. Tarım topraklarının bir kısmında da verimlilik, yeni üretim teknikleri ve göçle gelen işgücü sayesinde artmış; tütün, üzüm ve zeytin başta olmak üzere bazı ticari ürünler yaygınlaşmaya başlamıştı. Bu gelişmeler İstanbul'dan başlayarak Marmara ve Ege bölgelerinde kentsel ve tarımsal alanlarda önemli birikim olanakları ortaya çıkarıyor ve kentler de bu birikimin mekândaki yansımalarına

bağlı olarak önemli dönüşümler geçiriyorlardı. Bu dönüşümlerin mekâna yansımaları hızlandıran bir diğer faktör de Tanzimat'la uygulamaya konulan reformların sağladığı kurumsal ve mekânsal modernleşmedir (Çelik, 1986; Yerasimos, 1999; Tekeli, 1994).

19. Yüzyılın son çeyreğinde, sermaye birikiminin yoğunlaştığı kentlerde hızlı mekânsal dönüşümler yaşanmaktadır. Bu kentler, geleneksel yerleşim ve yönetim biçimlerinden, modern sınıfsal yerleşim biçimlerine doğru dönüşümler geçirmektedirler. Bu dönüşümün taşıyıcıları sermaye birikimi sürecinde önemli rolleri olan tüccarlarla, tarımda ulusal ve uluslararası pazar için üretim yapan büyük çiftlik sahiplerinin değişen yerleşim talepleri olduğu gibi, kentlerin yeni işlevlerinin gerektirdiği yeni yapıları çevredir. Sözü edilen kentlerde sermaye birikiminden pay alanlar yeni modern konut alanlarında, sınıflarını yansıtan gösterişli konutlara taşınmakta, merkezi iş alanları ve yönetim binaları da bu dönüşüme bağlı olarak yeniden ve modern biçimde yapılanmaktadır.

Savaş yıllarında da süren bu sermaye birikim olanakları ve kentsel dönüşüm süreci, savaşın sonuçlanmasıyla birlikte dünyadaki yeni ekonomik işbölümü ve siyasi yapılanmalar nedeniyle keskin biçimde kırılmaya uğramıştır. Bu dönemde Batı ile yapılan ticaretten sağlanan birikimin önemli aktörleri olan Gayrimüslim nüfusun ülkeden ayrılması, toplumsal ve ekonomik işbölümünde de belirgin kırılmaları birlikte getirmiştir. Bu süreç, bazı kentlerde kaçınılmaz bir durağanlaşmayı beraberinde getirmiş ve bu kentlerin

bazıları bu durağanlaşmayı aşabilecek yeni işlevler edinemeyerek içe kapalı bir ekonomi içinde 2000'li yıllara gelmişlerdir. Bu kentlerden biri de Muğla'dır.

Muğla'da Modernleşme, Zorunlu Göç ve Kentsel Kırılma

I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın ardından Batı Anadolu'nun büyük bir kısmında olduğu gibi Muğla'da da 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başındaki gelişme dinamiği büyük ölçüde kırılmış, bu dinamiği yaratan ilişkiler, küresel, bölgesel ve ulusal düzeylerde değişmiştir. Bu değişimin kentlerin ekonomik, toplumsal ve mekânsal yapısı üzerinde radikal etkileri olmuş ve bazı kentler uzun sürecek durgunluk ve içe kapanma dönemine girmişlerdir. Muğla da bu kentlerden biridir ve 19. yüzyılda dış ticaret olanaklarıyla kazandığı gelişme ivmesinin kırılmasından sonra yeniden asli bir gelişme dinamiği yakalayamayan içe kapalı bir ekonomiyle 2000'li yıllara gelmiştir. Bu bölümde bu durağanlaşma ve içe kapanma bazı boyutlarıyla ele alınarak bir nedensellik ilişkisi çerçevesinde nüfus ve mülkiyet örüntülerindeki değişimlerden yola çıkan bir çözümleme denenmektedir. Çok boyutlu bu sürecin belirli bir boyutu olan nüfus ve mülkiyet ilişkileri, kentsel mekânın değişme ve gelişmesi üzerinde yarattığı olumsuzluk ilişkisi açısından ele alınmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, Kurtuluş Savaşı'ndan ulusal bağımsızlığını kazanarak çıkmasına karşın, kırsal ve

kentsel yerleşimleri büyük ölçüde tahrip olmuş, önemli nüfus kayıpları ile karşı karşıya kalmış bir konumdadır. Ülkenin pek çok bölgesinden uluslararası pazar bağlantılı ticari faaliyetler radikal biçimde kesilmekle kalmamış, tarım arazilerinde ortaya çıkan işgücü eksikliği ve mülkiyet hakları sorunları nedeniyle tarımsal üretimde önemli aksamalar meydana gelmiştir. Muğla'da 19. yüzyıl sonunda gelişme dinamiği oluşturan ticari tarımsal ürünler (tütün, üzüm, vd.), orman ürünleri ve madenler üzerinden yapılan ticaretin duraksaması, kentin kazanmış olduğu gelişme ivmesinin kırılması anlamına gelmektedir. Bu duraksamanın nedenlerinin başında, bu ticareti yönlendiren aktörler olan Rum tüccarlar ve ticari tarım yapan Rum çiftçilerin ülkeyi terk etmesi gelmektedir. Muğla'da dış ticaretle uğraşan Müslüman tüccarların da bağlantılarını sağlayan aracı Rumlar ve ortakların gitmiş olması, Müslüman tüccarların iş olanaklarını düşürdüğü gibi, dünyanın yeni ekonomik işbölümü içinde değişen siyasi sınırlar ve ticaret yolları da bu ticaretin olanaklarını azaltmaktadır. Ayrıca Rodoslu gelişmiş ticaret evleri aracılığıyla yapılan ticaretin⁵, Rum aracılarının Türkiye'den ayrılması da bölgenin ticaret ağlarında bozulmanın

⁵ 19. yüzyıl sonlarında henüz Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde olan Rodos, Muğlalı tüccarlar için toptan ve perakende bir ticaret merkezi konumundaydı; kendisi Mentеше Sancağı'ndan gıda maddeleri ve hammadde satın alırken, diğer yandan dış dünyanın sanayi ürünlerinin Mentеше Sancağı'na girmesine aracılık ediyordu (Benedict'ten aktaran: Tekeli, 1993).

bir diğ er y on d ur (Tekeli, 1993). Diğ er yandan 19. yüzyıl sonunda ticaret burjuvazisinin kent içinde yaratt ı işgücü talebinin de ortadan kalkması, kentte zincirleme i  kay ıplarına neden olmaktadır.

1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında tüm kentlerde olduğu gibi Muğla'da da erkek nüfusta önemli ölçüde azalma olmuştur. Savaştan sonra ise kentin Rum nüfusu, terk ve mübadele yoluyla kentten ayrılmıştır. Aydın Salnameleri'nin verdiği rakamlara göre Muğla Kazası'nın toplam nüfusu 1899-1903 arasında yaklaşık 48 bin ile 42 bin arasında deği mi tir. Muğla kentinin nüfusu ise 1889-1906 yılları arasında yaklaşık 10 bin ile 11 bin arasında deği mi tir (Aktüre, 1993). Muğla kentinin kabaca 10.000'de dengelendiği kabul edilirse, 1927'deki nüfus sayımında 10.129 olan nüfus, önemli bir nüfus kaybına işaret etmektedir: Kentin, 25 yıl içinde doğal nüfus artı ının çok düşük olduğu kabul edildiğinde bile, önemli ölçüde g   vermiş olduğu açıkça görülmektedir. Kurtuluş Savaşı sonrasında kentte yaşayan 1000-1200 civarındaki Rum nüfusun bir kısmı ülkeyi terk ederek, bir kısmı da zorunlu göçe tabi tutularak kentten ayrılmı lardı. Kent nüfusunun yaklaşık 1/10'una tekabül eden bu nüfus kaybının neden olduğu ekonomik yapıdaki   z lmenin kentte önemli bir işsizlik sorunu yaratt ı ve savaşın hemen ardından kentin bir miktar daha nüfus kaybettiği düşünülebilir.

Bu dönemde kentin aldığı güç ise Yunanistan'la yapılan Mübadele Anlaşması sonucunda Türkiye'ye gelen Müslüman nüfustan Muğla kenti ve ilçelerine

yerleştirilen sayılarla sınırlı kalmaktadır. 1923-1926 yılları içinde mübadele ile Yunanistan ve Adalardan Muğla merkeze 2 aileden oluşan 5 kişi, merkez köylere ise 26 aileden oluşan 93 kişi yerleştirilmiştir (Akça, 2002). Ayrıca aynı yıllarda Balkanlardan gelerek Türkiye’de iskân edilen Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan’dan gelenler arasından 2 aileden oluşan 6 kişi Muğla merkezde, 54 aileden oluşan 248 kişi ise Muğla’nın merkez köylerinde iskân edilmiştir (a.g.e). Sayılardan da anlaşılacağı gibi Mübadele ve Balkan göçmenlerinden Muğla merkeze yerleştirilen toplam 11 kişiden oluşan 4 aile, köylere yerleştirilen toplam 341 kişiden oluşan 80 ailedir. Muğla kenti için almış olduğu göç, vermiş olduğu göç ile niceliksel ve niteliksel olarak kıyaslanamayacak boyútlarda küçüktür. Bu nedenle kentin kaybettiği göçün sadece ekonomik değil mülkiyet örüntüleri ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri daha ayrıntılı ele alınmak zorundadır.

Rumların Gidişi, Muğla’da Sahipsiz Mallar ve Mülkiyet Devirleri

Türkiye’den terk yoluyla ya da zorunlu göçe tabi tutularak ayrılan Rum nüfusun giderken bıraktıkları taşınır ve taşınmaz malların bütün úlkede olduğu gibi Muğla’da da iyi bir dökümü yapılamamış ve bu varlıklar bir kaynak olarak kullanılamayarak yağma ve işgale uğramışlardır. Taşınır malların büyük bir kısmı yağma ya da telef edilirken, bir kısmı da Maliye Vekâleti tarafından açık artırma yoluyla

satılarak Hazine'ye nakit para girişi sağlanmış, bu nakde çevrilebilir mallar yerel bir yatırım aracına dönüşememiştir. Muğla'da Rum ahaliden kalan taşınır ve taşınmaz malların miktarı ve nitelikleriyle ilgili çok az belge ve kaynak bulunmaktadır. Muğla ile ilgili yapılan tarih çalışmalarında da daha çok Muğla'da iskân edilen nüfus üzerinde durulmakta ve Muğla'dan ayrılan nüfusun bıraktığı varlıklar konusunda canlı tanıklıklardan elde edilmiş anlatılar dışında fazla bilgi bulunmamaktadır⁶.

Kurtuluş Savaşından sonra ülkenin pek çok köy kasaba ve kentinde ciddi oranda tahribata uğramış, boşalan köy ve kasabalarda yıkık veya tahrip olmuş pek çok taşınmaz mülk bulunmaktadır. Bu mülklerin sayımı, yeniden yerleşim için nasıl bir kaynak oluşturduklarını görmek açısından önemli olduğu kadar, evi barkı yıkılmış nüfusun yerleştirilmesi için alınacak kararlar üzerinde de etkili olacaktır. Bu konuda sorumluluğun verildiği Maliye Nezareti, Emval-i Metruke Komisyonu adı altında bir komisyon oluşturarak bu sayım ve döküm işini yapmakla görevlendirmiştir. Bu çerçevede Mübadele İmar ve İskân Vekâleti, Vilayet İmar Komisyonları aracılığıyla Muğla Valiliği'nden bölgedeki metruk malların tespit ve sayımını istemiştir (Candeğer, 2003). Yapılan çalışma sonucun-

⁶ Bu çalışmada da Muğla'nın savaş sonrası durumu, arazi, ev ve diğer taşınır taşınmaz mallarla ilgili bilgiler, Muğla'daki yerel tarih grubu üyeleri olan canlı tanıklardan ve akrabalarından ve yerel tarih çalışmaları yapan Ünal Türkeş ve Ertuğrul Aladağ'ın yazdıkları anılar ve anlatılardan derlenmektedir.

da, Muğla merkez köylerinden ve diğer köylerden 186 ev ve 34 su değirmeninin metruk durumda olduğu, bunların büyük kısmının üzerinin toprakla kaplı ve yıkılmaya yüz tuttuğu bildirilmekte, ancak Gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadığı Muğla İl Merkezi, Bodrum, Milas ve Fethiye’de metruk mal bildirilmediği dikkat çekmektedir. Muğla Valiliği, terk edilmiş taşınmazların göçmenlere yaramayacağını ve satılması gerektiğini bildirmiştir. Maliye Bakanlığı’nın verdiği cevapta yine de bu yerlerin listesi ve keşif raporlarının çıkarılması istenmektedir (a.g.e).

Muğla, Kurtuluş Savaşı sırasında sıcak savaş yaşamamış kentlerden biridir. Erkek nüfusunun büyük oranda diğer bölgelerdeki sıcak savaş ve Yunan işgaline karşı direniş hareketleri içinde olması nedeniyle Muğla’da İtalyan işgaline herhangi bir direnişin olmamış olması da anlaşılabilir bir durumdur. İtalyan işgal politikası yıkıcı değil, geleceğe yönelik planlar içinde yerel halka yatırım yapan bir politika olduğundan, Muğla’da işgal yıllarında herhangi bir tahribat yaşanmamıştır.⁷ Bu nedenle savaş bitip işgal sona erdiğinde, Muğla’yı terk eden ya da zorunlu göçle gönderilen Rumlardan kalan taşınmaz mallar metruk durumda değildir.

Muğla kentinden Vilayet İmar Komisyonu’nun kaydettiği varlıkların dökümüne dair ortaya çıkmış bir

⁷ Kurtuluş Savaşı yılları ve İtalyan işgaline ilişkin bilgiler Muğla Yerel Tarih Grubu ile yapılan toplantılarda canlı tanıkların anlatılarından ve yerel tarihçi Ünal Türkeş’in çalışmalarından derlenmiştir.

belge bulunmamakla birlikte, Muğla'nın merkezinde kilise ve değirmenler dahil olmak üzere bazı taşınmazların kentin yerel halkına satıldığı canlı tanıkların anlatılarından anlaşılmaktadır (Aladağ, 1998). Hazine'ye nakit para girişini sağlayan bu satışlarda değer in hangi kıstasa göre oluştuğu bilinmemekle birlikte, bu taşınmazların değerinin çok altında satıldığı ve gelirlerinin de merkeze aktarıldığı yine aynı anlatılarda ifade edilmektedir. Kentin yerli Müslüman halkına bir çeşit mülkiyet devri olarak da yorumlanabilecek bu satışları gerçekleştiren Maliye Bakanlığı'nın, yerel kentsel ekonomilere katkı sağlamak yerine, merkeze mali kaynak sağlamayı amaçladığı anlaşılmaktadır.

Diğer yandan, Muğla'nın ekonomik ve toplumsal işbölümünde hatırı sayılır bir yere sahip olan Rum nüfus, terk ya da zorunlu göçle Muğla'dan ayrılırken, taşınmaz (arazi, ev, atölye, dükkân, değirmen ve benzeri) ve taşınır (değerli eşya, depolardaki tütün ve benzeri) mallarını, 'Yediemin' tayin ettikleri, Doktor Hüseyin Avni Ercan'a bırakmışlardır (Türkeş, 1973). Bir daha geri dönemeyen Rumların 'Yediemin'e bıraktıkları hatırı sayılır menkul ve gayrimenkul mal varlığı böylece Muğla'nın belli ailelerinin elinde toplanmıştır. Rum Cemaat Reisliği Binasının da içinde bulunduğu pek çok bina ve arazinin, zamanla, tapu devri yoluyla, emanet edildikleri ailelerin mülkiyetine geçmiş olduğu yine canlı tanıklarla yapılan mülakatlarda ifade edilmektedir.

Muğla'da Kırılan Ticari Sermaye Birikimi

Muğla'da 19. yüzyılın sonunda sermaye birikiminin kesintiye uğramasıyla birlikte ortaya çıkan kentsel kırılmayı ve ardından gelecek olan durgunluk dönemini, Rumlardan yerli Müslüman nüfusa aktarılan mülkler ve ticari bağlantılar engelleyememiştir. Rumlardan kalan hatırı sayılır miktardaki taşınır ve taşınmaz mülkün kent için bir birikim olarak değerlendirilememesinin nedenlerinden biri, Maliye Bakanlığı'nın yerel kentsel gelişmeyi sağlayacak politikalar yerine merkeze kaynak aktaran satış politikalarını tercih etmesidir. Bir diğer neden de, yerli Müslüman nüfusa aktarılan malların, zaten mal varlığı olan sınırlı sayıda eşraf ailesinin elinde toplanarak belli bir gelişme ivmesi yaratamamasıdır. Diğer yandan Muğla'da Müslüman nüfusun sahip olduğu geleneksel tasarruf kültürü de, ticari riskler alabilecek girişimcilerin ortaya çıkmasını engellemektedir. Bu nedenle savaş sonrasında kentin yaşadığı nüfus kaybı, sadece Rumların gidişi ile değil, aynı zamanda bu kırılmaya bağlı olarak kentin yerli Müslüman nüfusunun da belli oranda göç vermesi ile açıklanabilir.

Bütün kitlesel göç hareketlerinin, denge halindeki toplumların yapısını bozucu, çözücü bir etki yaratması kaçınılmazdır. Belli bir coğrafyada, belli bir işbölümü içinde yaşayan nüfusun sayısal ve niteliksel yönden çözülmeye uğramasının yaratacağı çöküntü, bazen uzun sürecek gelişme sorunlarına neden olabilmektedir. Muğla'nın uzun süren savaşlar boyunca kaybettiği

nüfusun yanında, 1922'de Rumların zorunlu göçe tabi tutulmalarıyla kaybedilen nüfus, uzun sürecek durgunluk döneminin başlangıcı olmuştur. Yerel Tarihçi Ünal Türkeş bu kırılmayı şöyle ifade etmektedir:

" Muğla Rumlardan arındığı gün bomboş kalır. Uzunoluk değirmeni susar. Fırınların ateşi birden söner. Dülger ve yapıcı sıkıntısı başlar. Andon'un yıllarca yaktığı Saburhane Hamamı soğur. Anlaşılır ki Muğla sınaî ve ticarî hayatının ağırlığı Rumlarla birlikte gitmiştir. " (1973: 30)

19. yüzyılda Muğla nüfusunun sayısal olarak %10-15'ini oluşturan Rumların, nitelik açısından, ekonomik faaliyetin ve sermaye birikiminin etkin aktörleri konumunda oldukları görülmektedir. Örneğin, Muğla'nın yerleşik Rum ailelerinden Barutçular'ın ekonomik faaliyetteki rollerini Türkeş şöyle anlatmaktadır:

"Göktepe ve Kavaklıdere bölgeleri içinde bulunan Dürüngüme Ormanları Barutçularındır. Bu geniş alan içinde bakır madeni izlerine de rastlanır. Fakat kâr şimdilik orman işletmeciliğindedir. Ağırlık buraya verilir. Dürüngüme tepelerinden Nazilli Atça Tren İstasyonuna bir dekovil hattı döşenir. Barutçular kapitalini yıllarca şişiren bu hat sonraları Muğla Kuvayı Milliyecileri tarafından sökülerek Koca Handa istiflenecek, bir kısmı deniz yoluyla İç Anadolu'ya sevk edilecek, bir kısmı da mezatta satılarak Belediye'nin gelir kaynağı olacaktır." (1973: 30)

Barutçular ailesinin Dürüngüme Ormanı'nın işletilmesinde ortağı olan bir diğer tüccar aile de Muğlalı Dimostoklu ailesidir. Ayrıca, Muğla'nın 19. yüzyıldaki eğlencesi olan Meyhaneler de Rum meyhaneciler tarafından işletilmektedir. Türklerin de müdavimi olduğu bu meyhanelerin bir özelliği, adalardan kaçak olarak getirilen meze çeşitliliğidir. Bu dönemin ünlü kaçakçısı Hacı Petro ise Muğla'nın bir diğer varlıklı kişisidir (a.g.e).

I. Dünya Savaşı öncesinde Muğla merkezde yaşayan Rumlar daha çok ticari faaliyetler ve zanaatlarda yoğunlaşmışken, çevre ilçelerde yaşayanlar ise çeşitli üretim faaliyetlerinde aktiftir. 19. yüzyılda Milas'ta gelişen halı üretiminde Türklerle Rumlar arasında önemli bir işbölümü bulunmaktadır. Sermaye ve tezgâhlar Türklerin elinde olmasına karşın, boyacılık ve desen zanaatları Rumların elindedir. Deri üretimi Muğla merkezde Türklerin işidir, ancak Bodrum'a doğru gidildikçe Rumların ağırlığı artmaktadır. Rumların yoğunlukta olduğu bir diğer alan da zeytin ve zeytinyağı ticaretidir. Ancak yüzyılın sonuna doğru özel çiftliklerle beraber Türkler de zeytin ve yağ ticaretinde etkin olmaya başlamışlardır. Ayrıca Bodrum ve Datça'da yaygın olarak bulunan irili ufaklı cam ve çömlek atölyeleri de Rumlar tarafından işletilmektedir (a.g.e).

Muğla ve ilçelerinde Rumlarla Türkler arasında açık bir işbölümü görülmektedir. Bu işbölümü içinde sanayiye evrilebilecek bütün zanaat dallarında ve bu ürünlerin ticaretinde Rumların, tarımsal üretim ve

ticaretinde Türklerin hâkimiyeti bulunmaktadır. Zorunlu Göç bu anlamda iki yönlü bir kırılma yaratmaktadır. Bir yanda sanayiye evrilebilecek üretimlerin azalması ve ortadan kalkan birikim olanakları, diğer yandan toplumsal işbölümünün bozulmasıyla iyice çözülen ekonomik yapı, kırılmanın şiddetini artırmaktadır.

Diğer yandan, 20. yüzyıl başında 10.000 civarında olan Muğla nüfusu, yaklaşık 25 yıl sonra 1927'de 10.129'dur (DİE, 2000; 2002). Doğal nüfus artışının altında olan bu artış miktarı kentin önemli oranda göç verdiğini göstermektedir. 1927'den 1980'li yıllara kadar kentin nüfus artış hızı, Türkiye'deki nüfus artış hızının önemli ölçüde altında seyretmektedir. Türkiye genelinde % 23 civarında seyreden nüfus artış hızı Muğla'da % 10 civarındadır (DİE, 2000; 2002). Hane büyüklüğü açısından bakıldığında Muğla'da doğum oranlarının düşüklüğü dikkati çekse de, nüfus artış hızındaki düşüklük bu oranın da altında seyretmektedir. Bu nüfus oranları Muğla kentindeki kırılan gelişme dinamiğinin en belirgin göstergelerinden biridir. Kentin sermaye birikim olanaklarını yitirmesi bir yandan işgücünün dışarıya göçmesine neden olurken, diğer yandan yetersiz gelir olanakları doğum oranlarını düşürmektedir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus değişimi sürecinde, Türkiye'nin ekonomik olarak kayıpla çıktığını 1930'da Amerikalı diplomat Raymond Hare de rapor etmektedir (Aktar, 2000). Hare, *Türk Yunan Ahali Değişimi Sorununun Kökenleri ve Gelişimi* başlıklı raporunda, mübadeleyi,

Yunanistan'ın ekonomik olarak kazançlı ama siyasi açıdan zararlı çıktığı, Türkiye'nin ise siyasi açıdan kazançlı olmasına karşın, ekonomik açıdan kayıplar verdiği bir nüfus değişimi olarak yorumlamaktadır (a.g.e). Bu kırılmadan sonra Muğla'nın nüfus artış hızı, il genelinde ancak 1980'li yıllarda ülke genelinin üzerine çıkacak ve 1990'larla birlikte ülke geneliyle paralel seyretmeye başlamaktadır (DİE, 2000: 2002). Ancak bu artışın kaynağını, Muğla İl Merkezi değil, denize kıyısı olan ilçe ve köylerde yükselen turizm sektörünün yarattığı birikim olanakları ve işgücü istihdamı oluşturacaktır.

Muğla'da 20. yüzyıl başında yakalanan gelişme ivmesinin kırılması, sadece toplumsal ve ekonomik yapı üzerinde değil, mekânsal yapı üzerinde de etkili olmuştur (Kurtuluş, 2007). 19. yüzyıl sonunda, kentteki ticari sermaye birikimi ve Osmanlıdaki modernleşme hareketlerine bağlı olarak ortaya çıkmaya başlayan modern kent formu, Cumhuriyet yıllarında biçimsel olarak sürdürülmeye çalışılsa da yapısal olarak yerleşememiştir. 19. yüzyıl sonunda yeni bir iş merkezi olarak doğan Konakaltı bölgesindeki gelişme kırılmış ve kentin merkezi iş alanı (MİA), yeniden Arasta'ya (eski çarşı) kaymıştır. Konut alanlarında da benzer bir kırılma yaşanmış ve yine 19. yüzyılda dışa dönük modern konaklardan oluşan yerleşim alanlarının gelişimi durmuştur. Kentin Rum nüfusunun yaşadığı Saburhane bölgesi boşalmış, evler el değiştirmiş ve bir müddet sonra çöküntü alanına dönüşmüştür. Kentin Müslüman nüfusu yine Arasta çevre-

sindeki konut alanında yoğunlaşmıştır. 1936'da yapılan ilk imar planının, kentin güneyindeki düzlüğü yerleşime açacak biçimde yapılmasına ve idari binaların bu yönde açılan meydan ve çevresinde yerleşmesine rağmen kentin güneydeki düzlüğe doğru gelişmesi uzun bir süre sonra gerçekleşmeye başlamıştır (Tekeli, 1993).

19. yüzyılda topraktaki mülkiyet örüntüleri, Muğla'daki kentsel kırılmanın bir diğer yönünü oluşturmaktadır. Cumhuriyet'le birlikte Türkiye Cumhuriyeti Hazinesi'ne devir olunan miri topraklar, savaş sonrasında nüfusun yeniden iskânı için önemli bir kaynak oluşturmaktaydı. Ancak 19. yüzyılın başlarından itibaren miri topraklarda yaygınlaşan özel mülkiyet, 1858 Arazi Kanunnamesi'yle yasal zemine oturmuş ve özellikle Batı Anadolu'da belirli aileler, işlettikleri miri arazileri satın alarak de geniş özel mülk çiftlikler kurmuşlardır (Nagata, 1995; İnalçık, 1991; Keyder, 1994). Muğla'da yüz yılı aşkın süre üç büyük mütesellim aile tarafından işletilen miri topraklar 1858'de satışa çıkarılarak özel mülkiyete geçmiştir. Muğla merkez şehirdeki miri nitelikteki malların (han, hamam, kıraathane ve topraklar) hemen hepsi Hacı Kadı tarafından satın alınmıştır (Türkeş, 1973). İlçe toprakları ise Datça Çiftliği yine Hacı Kadıya bırakılmak üzere, iki çiftlik ağası tarafından satın alınır. Şevket Ağa ailesi Yerkesik ve Pisi Çiftliklerini, Muğla Kethüdalarından Hacı Cemal Efendiler ailesi de Dalaman Çayı'ndan Fethiye ilçesine kadar uzanan beş büyük çiftliği satın almıştır. Miri toprakların satışından mütesellimler de

paylarını almışlardır. Denizli-Tavas toprakları, Köyceğiz ve Ula çiftlikleri ve Milas toprakları mütesellimlerin mülkiyetine geçmiştir (a.g.e).

Bu büyük çiftliklerin dışında kalan irili ufaklı pek çok arazi de yine satışlarla tımarlı sipahiler, kadılar ve ayanlar eline geçmiştir. Bu ailelerin bir kısmı 19. yüzyılın sonunda topraklarının büyük kısmını köylü ve çiftçiye satarken, bir kısmı arazi sahipliklerini Cumhuriyet döneminde de sürdürmüşlerdir. Muğla merkez ve ilçelerinde miri toprakların çok büyük bir kısmı özel mülke dönüşmüştür. 1858 Arazi kanunnamesi ile birlikte satışa çıkarılan topraklardan bir kısmını alan varlıklı Rum tüccarların büyük kısmı Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Muğla'yı terk ettiğinden, sahip oldukları geniş toprakların bir kısmı Hazine'ye bir kısmı ise yerel toprak sahiplerinin mülkiyetine geçmiştir.

19. yüzyılda liman kentlerinden imtiyazlı tüccarlar aracılığıyla yapılan ticaretin sona ermesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi iç pazarına yönelik bir ekonomi politikası izlemesi, Muğla için yeni bir hinterlandla bütünleşme zorunluluğunu doğurmuştur. Cumhuriyet öncesinde Muğla, dağların, sınır illeri ve Anadolu ile ulaşımı zorlaştırdığı bir coğrafyada, kıyıları sayesinde Akdeniz ticareti ile bütünleşmekteydi. Ancak Cumhuriyetle birlikte ya ülkenin iç pazarıyla bütünleşecek biçimde hinterlandını kuzeye doğru genişletecek ya da durağan küçük bir kente dönüşecektir. Ulaşım ağlarını geliştirmek yeni bir hinterland yaratmak için zorunlu etmen olsa da bu yeterli değildir. Daha önemli olan hinterlandın içinde üretimin gelişmesi ve artığının

ortaya çıkmasıdır. Muğla, tarımsal üretim açısından güçlü bir yapıya sahip değildir. Bu zayıflık iki temel nedene dayanmaktadır. Birincisi toplam arazi varlığının sadece %10-12'si tarıma elverişlidir. Bu toprakların da büyük bir kısmı 19. yüzyılın sonlarından itibaren köylüye satılarak ya da ailelerin genişlemesiyle küçük parçalara bölünmüş, kendine yeten küçük köylü işletmelerine dönüşmüştür (Tekeli, 1993). Ormanlık, bataklık ve kıyılardaki araziler tarıma elverişli olmadıkları için bir miktar daha büyük arazi konumunda kalabilmişlerdir. Bu arazi mülkiyet örüntüsü içinde Türkiye pazarına yönelik ticari tarım yapabilmenin olanakları oldukça sınırlıdır.

1923-1950 yılları arasında Muğla'da yapılan tarımın, ilin kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğu, buğday gibi ana gıda maddelerinin üretiminin ise ilin tüketimini dahi karşılamadığı görülmektedir (a.g.e). Ayrıca 1952 yılında Muğla'da sadece 307 traktörün olması da tarımın büyük ölçüde geleneksel yöntemlerle yapıldığını göstermektedir (a.g.e). Türkiye'de 1950'lerden sonra traktörle yapılacak tarımın 200 dönümün altındaki arazilerde kârlı olmadığı, Kıray'ın Adana çalışmasında da ortaya konmuştur (1998). Bu durumda, traktör sayısındaki azlığın, arazilerin parçalanarak küçülmüş olması nedeniyle traktör tarımına uygun olmadığından kaynaklandığı da düşünülebilir.

Cumhuriyet döneminin siyasi otoritesi, değişen siyasi coğrafyanın, ekonomik coğrafya üzerindeki etkilerini dikkate almakta ve kırılma yaşayan kent ve bölgelerde ekonominin canlandırılabilmesi için tarım

ve iskân politikaları uygulamaktadır. Bunlardan biri de Osmanlı'nın 19. yüzyılda yaygın olarak uyguladığı bir politikayı devam ettirmektir. Bu politika üzerinde üretim yapılmayan bir araziyi (mevat arazi) islah ederek, ekilebilir tarla haline getirenlere toprağın mülkiyetinin verilmesidir (Kurtuluş, 2000). Cumhuriyet hükümeti de bu politikayla tarımı canlandırmaya çalışmaktadır. Muğla bölgesinde bulunan ve delice denilen yabancı zeytinlikleri aşilayarak zeytinlik haline getirenlere toprağın mülkiyet hakkı verilmektedir (Tekeli, 1993). Ancak bu gelişme Muğla merkez köyle-rinden çok, 19. yüzyılda zeytin ve zeytinyağı üretiminin merkezi olan Milas'ta gerçekleşmektedir (Eroğlu, 1939). Bu nedenle bu tür politikalara rağmen Muğla'nın yeni bir hinterlandla bütünleşmesi sağlanamamaktadır.

Savaş sonrasında Muğla için gelişme dinamiğinin tekrar yakalanabilmesine olanak sağlayacak gelişme, geniş bir pazara sahip bir ürün olan tütün üretiminde-ki artıştır. Ancak tek ürünle gelişmenin sağlanabilme-sinin zorluklarının yanında, yine yukarıda ifade edilen arazi mülkiyet örüntülerinden dolayı pazara yönelik tütün üretiminde de Muğla, İzmir ve Mani-sa'nın gerisinde kalmıştır (Tekeli, 1993). 1930'larla birlikte dünyadaki ekonomik krizin düşürdüğü fiyat-lar nedeniyle büyük ölçekli tütün üretimi, küçük köylü üretimine dönüşmüş ve sağlayabileceği gelişme dinamiğini yitirmiştir (Türkeş, 1973).

Muğla'da Kırılmanın Uzun Sürmesinde Geleneksel Tasarruf Kültürünün Rolü

Muğla'nın 19. yüzyıl sonunda yakaladığı tarım ve orman ürünlerinin ticaretine dayalı gelişme ivmesinin kırılması karşısında, kentin yeniden bir ivme kazanmak için tarımsal hinterlandını geliştirme deneyiminde başarılı olamadığı görülmektedir. Bunun arkasında yatan, coğrafi özellikler, mülkiyet yapısı ve nüfusun niteliğinin değişmesi gibi etmenler yukarıda detaylı olarak tartışılmıştır. Ancak bu nedenler genellikle, yeni hinterlandın yaratılmasına yönelik tarımsal üretim faaliyetinin gelişmemesine bağlı olarak ele alınmıştır. Bu bölümde ise bu tartışmanın genellikle silik kalan bir diğer yönü ortaya çıkarılacaktır. Bu yön, Muğla kent merkezinin 19. yüzyıldaki birikiminin ardında tarımsal ve orman ürünlerinin üretiminin değil, ticaretinin yattığı ve Muğla kentinin tarımsal artığı kontrol eden idari bir merkez olmaktan çok, bu artığın ticaretinde uzmanlaşmaya başlayan bir kent olmasıyla bağlantılıdır.

Kapitalist kentleşmenin tarihi bize modern kentin, ticaret sermayesinin biriktiği coğrafyalarda ortaya çıktığını ve sanayi kentine evrildiğini göstermektedir. Bu sermaye birikimi, bir yandan kente yeni işlevler kazandırarak, diğer yandan da yeni toplumsal eşitsizlikleri mekânda düzenleyerek yeni bir kent formunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kapitalist ekonomilerde, modern kent sermaye birikimi ile doğrudan ilişkili bir mekânsal farklılaşma biçimi olarak ele

alınmaktadır (Harvey, 1981). Bu çerçevede Muğla için 19. yüzyılda, birikimin unsurları olan, sermaye, emek ve ulaşım ağları (deniz üzerinden) mevcuttur ve birikim gerçekleşmektedir. Kırılma, bu unsurların kaybedilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Kırılmadan sonra kentin hinterlandında tarımsal ve tarımsal olmayan ürünlerin ticaretini yapacak yeni bir tüccar-girişimci gerekmektedir. Muğla'da kırılan gelişmenin aşılamanasının önündeki bir diğer etmen bu tüccar-girişimci eksikliğidir. 19. yüzyılda ticaret ve kentsel hizmetlerde uzmanlaşmaya başlayan bir kent olan Muğla'da, mübadeleler, sonra ticaret ve yatırımdan çok tasarruf kültürüne sahip Müslüman-Türk nüfusunun kalması kırılmada önemli etmenlerden biri olmaktadır. Bu nüfusun elinde kendi varlıklarının yanı sıra Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kenti terk eden varlıklı Rum tüccarlardan ve zorunlu göçe tabi tutulan Rum nüfustan devir olan hatırı sayılır menkul ve gayrimenkul varlıklar önemli bir maddi birikim oluşturmaya rağmen, bu birikim yatırıma dönüşmeyerek tasarruf edilmiştir.

Kentin 19. yüzyıldaki işbölümünde etkili olan dinsel 'kültürden kaynaklı farklılık, Cumhuriyet Muğla'sında kendisini açıkça hissettirmiştir. Geleneksel toplumlarda varolan biriktirme, saklama ve azla yetinme davranışı Weber'e göre Doğu toplumlarının kaderci dünya görüşüyle bağlantılıdır. Marks ise Doğu'da kapitalist sermaye birikimi eksikliğini, Asyagil Üretim tarzının devlet-köylü ilişkilerine bağlar (Kılıçbay, 1980). Ancak, Muğla'da 19. yüzyıl sonunda, Marks'ın söz ettiği merkezi devletin kontrol ettiği üretim,

toprakta özel mülkiyet hakkıyla birlikte tamamen yerel eşrafın kontrolüne geçmiştir. Bu nedenle bu bölgede önemli unsur, tarımsal artığın ticaretini yapacak girişimci tüccarların ve ticari ağların varlığıdır. Rumların kentten ayrılmasından sonra Muğla'da yaşanan kentsel kırılmanın aşılabilmesinin yollarından biri de bu rolü, ellerinde arazi, işyeri, bina ve paraya dönüşebilecek ürün (tütün, vd.) biriken kentin Müslüman eşrafının üstlenmesi olabilirdi. Anadolu'nun pek çok yerinde ticaretin Türkleştirilmesi yoluyla yaratılmaya çalışılan milli burjuvazi için bu kaynaklar kullanılmaktaydı (Keyder, 1989; Koraltürk, 1999). Ancak Cumhuriyet Muğla'sında bu kaynağın, tasarruf eğilimli Müslüman-Türk kent eşrafı tarafından bir gelişme dinamiği olarak kullanılmak yerine, geleneksel saklama kültürü içinde tasarruf edildiği görülmektedir. Yukarıda ortaya koyulmaya çalışılan pek çok etmenin yanında, kentin yüzlerce yıllık etno-dinsel işbölümü kültüründen kaynaklı bu tasarrufçu eşrafın rolünü de dikkate almak, olgunun arkasındaki neden-sonuç ilişkileri kavramak için anlamlıdır.

Muğla'da Cumhuriyet ve Modernleşmenin Mekânsal Etkileri

1921'de sona eren İtalyan işgali ve 1923'de Cumhuriyetin ilanı ile Muğla, genç ulus devletinin modern kentsel-mekânsal örüntülerine sahip az sayıdaki kentlerden biridir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı'nın Batı limanlarına açılan kentlerinde yakalanan

birikim olanakları, bu kentlerin toplumsal ve mekânsal yapılarında modern dönüşümler yaratmıştır (Keyder, Özveren ve Quataert, 1994). Bu dönüşümler kentlerin geleneksel yerleşim örüntüsü, mimari tarzı ve işlevlerinde ortaya çıkmaktaydı. Muğla da, sahip olduğu küçük ölçekli limanlar sayesinde, önemli bir Akdeniz limanı olan Rodos üzerinden gerçekleştirdiği ticarete bağlı olarak iş yapısı, konut dokusu ve idari fonksiyonlarda dönüşümler gerçekleştirmiştir. İstanbul, İzmir, Selanik, Mersin, Beyrut ve Trabzon ölçeklerinde olmasa da modern kent dokusu 20. yüzyıl başında Muğla'da açıkça izlenmekteydi. Bu nedenle içe kapanma döneminin başlangıcı olan 1920'lerin başında, Muğla İl Merkezi belli işlevler ve form olarak küçük, yarı-modern bir kent görünümündedir. Bu görünüm 19. yüzyıldaki nedenselliğini kaybetmesine rağmen, Cumhuriyet'in modernizasyon projesi çerçevesinde biçimsel olarak sürmüştür.

Oysa modernleşme, kapitalist sermaye birikiminin yarattığı yapılı çevrede, yine kapitalist üretim ilişkilerinin düzenlenmesiyle oluşan, toplumsal, mekânsal ve ideolojik bir toptan dönüşüm sürecidir. Modernlik bir yanıyla bir 'mit', diğer yanıyla da bir gerçekliktir. Gerçeklik olan yanı en açık haliyle mekânda ve gündelik yaşamda izlenmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, modernleşme sürecinde kentlerin mekânsal dönüşümünün üç temel boyutu ortaya çıkmaktadır. Birinci boyut, modern kapitalizmin siyasi ve kamusal örgütlenmesini taşıyacak olan resmi ve kamu binalarının inşasıyla modern devletin ve idari

kurumlarının mekânda yeniden düzenlenişi; ikinci boyut, sanayi üretiminin, buna bağlı hizmetlerin ve piyasaların kesintisiz çalışabilmesine olanak verecek ulaşım, taşıma ve alt yapının (enerji, temiz su, kanalizasyon, haberleşme, vd) inşasıyla üretim ve tüketimin akışının mekânda yeniden düzenlenişi ve üçüncü boyut, modern sınıflara göre farklılaşmış konut-yerleşim alanlarının inşasıyla (Bilgin, 1998), eşitsizliklerin mekânda yeniden düzenlenişidir. Sanayi kapitalizminin yarattığı modern toplumu geleneksel toplumdan ayırıştıran temel dönüşümler, bu yeni yapıyı çevre yoluyla mekânda yeniden düzenlenmektedir. Modern yapıyı çevre, kapitalist üretim, denetim ve paylaşım uygun olarak mekânın yeniden biçimlenmesi anlamına gelmektedir. Kamu binaları, üretim alanları, hizmet-iş alanları, konut alanları ve ortak kullanım alanlarıyla, bunları birbirine bağlayacak ulaşım, taşıma işlevleri ve bu yapıyı çevreyi taşıyacak alt yapı sistemlerine olan gereksinim, dünyadaki modernleşme deneyiminin ayrılmaz bir parçası olacak kent planlaması ve imar kurumunu yaratmıştır.

Modernliğin temel göstergelerinden biri de bu planlanmış kentlerdir. Planlama, fiziki mekâna doğrudan bir müdahaleyi içerdiği için özel mülkiyete müdahale edebilen yasal araçlarla mümkün olabilmiştir. Bu araç siyasi erkin elindeki kamulaştırma yetkisidir. Bu yetki sayesinde modern planlama, geleneksel kentin potansiyel engellerini aşarak modern sanayi kentini inşa edebilmiştir. Osmanlıda 19. yüzyılda başlayan modernleşme hareketleri, Cumhuriyet'in

modern bir toplum yaratma projesi ile hız kazandığında, Türkiye'nin pek çok kentinde olduğu gibi, Muğla'da da modernleşme, planlama aracılığı ile biçimsel olarak devam etmiştir. Aslında, kapitalist üretim ilişkilerini mekânda düzenleyen bir kurum olarak ortaya çıkan modern planlama, Türkiye'de, Cumhuriyetle birlikte mekânı düzenleme yoluyla modern bir toplum yaratmanın araçlarından biri olmaktadır.

Bu mekânsal modernleşmenin başarıyla uygulandığı kentlerden biri de Muğla'dır. Bu başarıda tarihsel olumsal etmenler kadar, bir önceki bölümde 'olumsuz' olarak ele alınan kentsel kırılmanın etkisi görülmektedir. Kentin kırılan kapitalist sermaye birikim süreci, geç kapitalistleşen ülkelere has 'düzensiz gelişme' riskini ortadan kaldırdığı için, kentin planlanabilmesi ve planların uygulanabilmesini sağlamıştır. Bu nedenle Muğla'nın modern kent formu, kendine yeten yapıdaki geleneksel ekonomik ilişkiler, modern bir kentte rastlanmayacak düşük nüfus artış hızı ve toplumsal homojenlik sayesinde sürdürülebilmiştir. Türkiye'nin 'gelişen' kentlerinde, düzensiz kapitalist piyasalar ve hızlı kentleşmenin yarattığı ani kentsel rantlar nedeniyle uygulanamayan planlar, bu tür bir gelişme baskısı altında olmayan Muğla'da göreceli olarak daha kolay uygulanabilmiştir.

Muğla'da Modern Planlama Deneyimi

Cumhuriyet döneminde kentin ilk hali hazır haritası 1926'da yapılmıştır (Tekeli, 1980). Bu tarih modern

yerleşim planlaması için ilk girişim olarak kabul edildiğinde Türkiye'nin diğer küçük kentlerine göre oldukça erken bir tarihtir. Ancak bu harita üzerinden, Bayındırlık Bakanlığı Şehircilik ve Fen Heyeti tarafından hazırlanan 1/1000 ölçekli imar planı için 1936 yılına kadar beklenmek zorunda kalınmıştır. Bu ilk modern imar planı ile kentin güneye doğru planlı bir biçimde genişlemesinin ilk adımı atılmıştır. Ortasında Atatürk Anıtı olan Cumhuriyet Meydanı'nın çevresinde kentin yönetim binaları ve kamusal binalar yer almaktadır. Meydandan ışınal caddelerle kent çevresine bağlanmakta ve güneyde planlı konut alanları öngörülmektedir (Şekil 2). Kentin düşük ekonomik etkinliği ve nüfus artış baskısı altında olmayışı planın uygulanmasını kolaylaştırmıştır. İlk etapta imar planında öngörülen yolların ve Cumhuriyet Meydanı'nın çevresindeki kamu binalarının inşasına başlanmıştır. Cumhuriyet Meydanı'nda yer alacak, Halkevi Binası, Modern Otel ve Gazinonun inşaatı, toplumu modernleştirme çabasının da bir parçası olarak, 1940'a kadar tamamlanarak kullanıma açılmıştır. 1938'de başlayan Hükümet Konağı inşası ise II. Dünya Savaşı yıllarının kamusal yatırımları da içeren sıkı tasarruf politikası ile askıya alınarak 1945'e kadar bekletilmiş ve 1948 yılında tamamlanarak kullanıma açılmıştır. Cumhuriyet'in 15. yılında bu ilk planın başarıyla uygulandığı görülmektedir. Kentin, şehirlerarası ana arterleri olan Aydın ve Marmaris yolları geniş bulvarlar halinde açılmış, kentin dışında yeni bir mezarlık yapılmış, planda öngörülen 15 bin metrekarelik koru oluşturulmuş ve spor sahası kurulmuştur (Tekeli, 1993).

Planda öngörülen kamusal yatırımların neredeyse tamamı herhangi bir politik ya da bireysel çıkar şaibesi yaratmayacak biçimde gerçekleştirilmiştir. Ankara'nın bir başkent olarak imarı sırasında şehir plancısı Jannsen'in duyduğu kaygıları haklı çıkartacak şekilde arazi spekülasyonu ve politik çıkar ilişkilerinin planın tam olarak uygulanmasını nasıl engellediği bilinir (Atay, 1968). Bu nedenle planın kamusal yatırımlar kısmının bir sorun çıkmadan uygulanması, kentin spekülasyona uygun olmayan yapısının da katkısıyla ama aynı zamanda yerel politikacıların başarısı olarak da görülebilir.

Diğer yandan planda konut alanı olarak öngörülen belediyenin tasarrufundaki araziler parsellenerek satışa çıkarılmış, ancak Muğla Halk Gazetesi'nde sürekli verilen ilanlara rağmen çok yavaş satılmıştır (Tekeli, 1993). Bunun nedeni kentsel konut stokunun, Rumlardan boşalan kullanılabilir durumdaki evlerle birlikte kentin nüfusuna fazlasıyla yeterli olmasıdır. Önceki bölümlerde üzerinde durulduğu gibi Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında Muğla Merkez'den ayrılan yaklaşık 300 Rum hanesine karşın mübadele ile gelenlerden sadece 4 hane Muğla Merkez'e yerleştirilmiştir. Bu nedenle, nüfusu dengede ve konut stoku fazlası olan kentte 1970'lere kadar yeni konut talebi olmayacaktır.

Muğla'da ilk imar planının uygulanmasından sonra 1961 yılına kadar yeni bir plan yapılmamıştır. 1961'de yapılan planda kentin yeni gelişen alanlarını ilk plana uygun hale getirmek üzere öngörüler bulunmaktadır. Bir sonraki plan ise 1976-1977 yıllarında İller Bankası

tarafından yapılan inceleme sonucunda 1982'de onanmış imar planıdır. 1961'de yapılan plan, kentin çeperindeki sebze ve meyve bahçelerinin parsellenip konut yapımı için satışa çıkarılmalarına olanak vermiştir. İlk planda konut alanı olarak öngörülen bu bahçelerin 1950'lerin sonlarına kadar parsellenmemesi, kentin sebze ve meyve ihtiyacına yönelik üretimlerinden dolayı belirli bir rant geliri getirmelerindendir. 1950'lerde iki gelişme bu rantı düşürmektedir. Birincisi kentin temiz su şebekesinin bahçeleri sulayan suları toplaması ve sulamanın sorun haline gelmesi, ikincisi ise 1950'lerden itibaren gelişen karayolları ağları ve kara taşımacılığının çevre köy ve kasabalardan ucuz sebze ve meyvenin gelmesini sağlamasıdır.

1982'de uygulamaya konulan ikinci planda ise bir önceki plandaki uygulama zorluklarının aşılması ve özellikle yapı kooperatifleri için arazinin teminini kolaylaştırıcı öngörüler bulunmaktaydı. Bu planda ilk defa gecekondü önleme bölgeleri belirlenmiş ve bu araziler gecekondü önleme bölgesi ilan edildikten sonra toplu konut kooperatiflerine dağıtılmıştır. Bu planda öngörülen üç gecekondü bölgesinden ikisi 2000'li yıllarda Muğla'nın yoksul olarak ifade edilebilecek tek mahallesi olan, Aydın yolu üzerindeki Sekibaşı Mahallesi'ndedir. Üçüncü gecekondü bölgesi ise kentin güney-doğu ekseninde Orhaniye Mahallesi'dir. Bu mahalle 1980'li yıllarda toplu konut projeleri

uygulamaları ile düzenli apartman bloklardan oluşan yerleşim alanına dönüşmüştür.⁸

Üzerinde gecekondur girişimlerinin bulunmadığı, gecekondur oluşumuna neden olacak bir iç göç alıcısı durumunda olmayan bir kentte, kentin ilk planlarında konut alanı olarak öngörölmeven bir arazinin gecekondur önleme bölgesi ilan edilerek toplu konut projelerine dağıtılması, Muğla'nın kent planlaması deneyiminde yeni bir aşamaya işaret etmektedir. Bu aşama, Muğla'nın da, Türkiye'de 1980'li yıllarla birlikte egemen olan kayırmacı-fırsatçı planlama anlayışından etkilenerek, kamu yararı öncelikli planlama anlayışı yerine, belirli kesimlere (arazi sahibi, arazi spekülâtörü ve inşaat sermayesi gibi) fırsat yaratıcı planlama anlayışını benimsemeye başlamasıdır. Muğla'da yüzyılın başında kırılan gelişme ivmesini yeniden kazanmanın yollarından biri olarak, tüm Türkiye'de olduğu gibi inşaat sektörünü desteklemek ve kentsel rantlarla birikim yaratılması hedeflenmektedir. 1987'deki arazi kullanım haritası (Şekil 3) ve İnşaat ruhsatlarının yıllara göre dağılımı (Tablo 1) bu yeni gelişmeyi açıkça göstermektedir.

⁸ 1950'lerden sonra Muğla imar hareketleri ile ilgili bilgiler, Muğla Belediyesi emekli İmar Müdürü Celal Şenyuva ile yapılan derinlemesine mülakatlardan derlenmiştir.

Tablo 1: Muğla Belediyesi'nin Verdiği İnşaat Ruhsatlarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Verilen İnşaat Ruhsatı Adedi
1954-1964	182
1965-1975	1629
1976-1986	1358
1987-1997	2470
1998-2004 (7yıl)	1395
Toplam	7034

Kaynak: Muğla Belediyesi İmar Müdürlüğü.

Muğla için 2000'li yıllarda yeni bir imar planı hazırlanmaktadır. Bu planın da ana hedeflerinden biri kentin güneyde ovaya doğru büyüme eğilimini durdurarak, Aydın yolu üzerinde Akçaova'ya doğru gelişmesini sağlamaktır. Bu plan sürecinde Akçaova'da Muğla Belediyesi'nin sahip olduğu araziler dışında, araziler hızla el değiştirmiş ve arazi fiyatları yükselmiştir. Muğla Belediyesi internet sitesinde bu arazilerin satış ilanları verilmiş ve toplu konut kooperatiflerine satılacak araziye kentsel hizmetlerin de götürüleceği duyurulmaktadır:

"KOOPERATİFLERE ARSA SATIŞI YAPILIYOR

Muğla Belediyesi'nce Akçaova bölgesinde planlanan yeni imar alanları, ihale yoluyla konut kooperatiflerine satılıyor. Toplam 14 adet arsa, 3 Aralık 2004

tarihinde yapılacak ihaleyle konut kooperatiflerine satılacak. Muğla Belediyesi'nin çalışmalarını yaklaşık 1,5 yıldır sürdürdüğü yeni imar alanlarındaki arsalar, aralık ayı başında konut kooperatiflerine satılacak. Akçova bölgesinde "kanlıkuyu" mevkiindeki toplam 14 adet arsa, 3 Aralık 2004 tarihinde saat 14.00'te düzenlenecek olan ihaleyle konut kooperatiflerine satılacak. Muğla-Aydın karayolu üzerindeki arsaların satışı Devlet İhale Yasası uyarınca açık artırma yoluyla yapılacak. İhaleye başvuracak konut kooperatiflerinin Muğla Belediyesi Ayniyat Saymanlığı'ndan ihale dosyasını satın almaları gerekmektedir. İhaleye katılacak kooperatiflerden şu belgeler istenmekte:... Muğla Belediyesi'nin öncelikle dar ve sabit gelirli hemşerilerimizin konut sahibi olmaları amacıyla yapılan çalışmalar çerçevesinde planlanan alanda; konutların yanında sosyal tesisler, okul, alış veriş mekânları, yeşil alanlar, sağlık tesisleri ve cami yer alıyor.⁹

Muğla merkeze 8 km uzaklıktaki Akçova'nın kentsel alt yapı ve hizmetleri içeren bir yerleşim planı ile imara açılması, modern kentin bir diğer özelliği olan alt kentleşme yolunda planlı ilk adımı oluşturmaktadır. İleride üzerinde durulacak olan Muğla Üniversitesi'nin merkeze 7 km. uzaklıkta Kötekli Yerleşkesi'nin, Kötekli Köyü'nde yarattığı alt kentleşmeyle birlikte Muğla, güney ve batı eksenlerindeki gelişmenin ortasında kalmaktadır. Kentin planlı biçimde batı

⁹ (www.mugla-bld.gov.tr, 20.11.2004)

eksenine kaydırılması, varolan ve potansiyel olan sanayilerin gelişme yönüyle bağlantılıdır. Ancak Üniversitenin 2000'li yıllarda kentin geleneksel ekonomisinin temel dayanağını oluşturduğu düşünülerek bu eksende yer alan sanayi sitesi kaldırılarak, geleneksel MİA'da sıkışan ticaret ve hizmetlerin bu eksene kaydırılması planlanmaktadır.

Muğla'da 19. yüzyılda işlevsel olarak ortaya çıkan kent formundaki modernleşme eğilimi 20. yüzyıl boyunca planlı olarak devam etmiştir. Kentin yüzyıl boyunca tarihi yerleşim alanından doğu, güney ve batı eksenlerine doğru yarım daire biçiminde ve yağ lekesi formunda, düşük bir hızla büyüdüğü izlenmektedir. İmar planlarının önce güney, sonra batı ekseninde büyümeyi öngörmesine rağmen kentin doğu eksenindeki doğal eşiklere (coğrafi engellere) kadar, gecekondu önleme bölgesi olarak belirlenmesiyle gerçekleşen toplu konut uygulamaları ve kamu kullanımıyla (eğitim kurumları, kamu lojmanları gibi) genişlediği görülmektedir. 2000'li yıllardaki yeni imar planı ise modern kent planlamasında sıkça kullanılan bir yöntemle kenti arada boşluk bırakacak biçimde merkez dışına sıçratmayı amaçlamaktadır. Böylece kentin yağ lekesi formunun çeperinde yükselen rantların da etkisiyle yavaşlayan mekânsal büyüme hızına ivme kazandırılacaktır. Kentin 1980'lerden itibaren kazandığı göreceli gelişmenin niteliği ve geleceğe yönelik tahminler, yeni imar planında kent dışına sıçramanın mantığını oluşturmaktadır.

Üniversitenin Yarattığı Sosyo-Mekânsal Dönüşüm: Tüketim Kültürü Tasarruf Kültürüne Karşı

19. yüzyılın sonunda Muğla'nın yakaladığı ticari sermaye birikim olanağı, bağlam bağımlı olduğu yapıların değişmesiyle birlikte ortadan kaybolmuştu. Ardından, önceki bölümlerde üzerinde detaylı biçimde durulan çeşitli nedenlere bağlı olarak, Muğla uzun bir süre yeniden birikim yaratabilecek koşulları oluşturamamıştır. Ancak bu durumun, kentsel bir çöküş değil de, durgunluk yaratması, kentli nüfusun Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kendi varlıklarının yanı sıra Rumlardan kalan mal varlığını da tasarruf etmeleriyle bağlantılıdır. Bu nedenle kentin nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının altında olarak ve belli bir ölçüde de göç vererek 1970'lere kadar gelmiştir (DİE, 2000). 1970'lerden itibaren kent sınırlı da olsa dolaylı ve doğrudan birikim olanaklarına tekrar kavuşmaya başlayacaktır. Bu yeniden gelişme süreci dönemsel ve niteliksel olarak üç aşamalı olarak ele alınabilir.

Birinci aşama, 1970'lerden itibaren Muğla ili genelinde yeni bir sermaye birikim olanağı yaratacak bir sektör olarak turizmin doğmasıdır. Muğla İl Merkezinin doğrudan etkilememesine karşın, kıyı yerleşmelerinde yarattığı istihdam olanakları, Muğla'dan il dışına olan göçleri belli bir ölçüde azaltmıştır. İlerleyen yıllarda uluslararası nitelik kazanan turizm, Türkiye'nin başat birikim sektörlerinden biri haline geldiğinde, il genelinde yarattığı sermaye birikiminden Muğla Merkez ilçenin önemli bir pay almadığı görülmektedir. Muğla

Turizm sektörünün ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir ticaret ve üretim kapasitesine sahip olmadığı için sektör, büyük metropollerden beslenmektedir. Ancak turizm sektörünün il genelinde yarattığı gelişme dinamiği zamanla Muğla'nın içe kapalı toplumsal yapısı ve geleneksel ekonomik ilişkileri üzerinde bir dönüşüm sürecini başlatmıştır. Bu nedenle Muğla'nın merkezinden yüzyılın başında ayrılan kapitalist sermaye birikim fırsatı, yıllar sonra, turizm sektörüyle kıyılarından tekrar içeri girmektedir.

Turizmin gelişmesi Muğla İl merkezinin nüfusunda sayısal ve niteliksel olarak önemli dönüşümler yaratmamış, Muğlalıların ilçelerde gelişen turizmin yarattığı birikimden pay almak üzere yaptıkları yatırımlar da belirli sayıda kalmıştır. Muğla kentinin yerli nüfusunun tüketim eğilimlerinin düşük, tasarruf eğilimlerinin yüksek oluşu da yine kentin, kapitalist pazar ekonomisi ve tüketim kültürüyle bütünleşemeyen kapalı ekonomik yapısından ve geleneksel üretim ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışma çerçevesinde yapılan mülakatlardan biri, bu konuda çok çarpıcı bir çerçeve sunduğu için burada doğrudan aktarılması anlamlı olacaktır. Mülakatın yapıldığı kişi, Marmaris'e 15 km mesafede karayolundan 3-4 km içeride büyük ölçekli bir lokantanın ve otelin sahibi olan, 1980 öncesinde devlet memuru olarak çalışan eski bir öğretmendir.

"DARBE, ARI VE KARIMIN ARAZİSİ....

Biz Muğlalılar böyle yatırım, girişim işlerini pek sevmeyiz. Azla yetinebilen insanlarızdır. Ben de

öyleydim. 80 öncesinde iyi bir memuriyet işim vardı geçinip gidiyordum. 80 darbesi olunca, bizde de sendikal faaliyetler var, ben tutuklandım. Bu nedenle bu günkü servetimin bir kısmını Evren'e borçluyum. Çünkü cezaevinden çıkınca memuriyete geri dönemedim. İşsiz kaldım. Bizim buraların zanaatı işte, balcılık yapmaya başladım sonra karıma babasının verdiği bu araziye birkaç masa koyup kendi yaptığımız bal, tereyağı, sıcak sac ekmeği gibi ürünlerle küçük bir kahvaltı yeri yaptım. Sedir Adası'na gidenler geçerken uğrayıp sıcak ekmekle ballı kaymaklı kahvaltı ediyorlardı. Belki bilmezsiniz buralarda kızlara arazi verilir ama getirisi olmayan, yani ormanlık, çalılık, bataklık, kumsal gibi. Getirisi olan, ekilen tarlalar erkek çocuklara verilir. İşte bizim bu arazi de öyle ağaçlık bir yer. Ne yapalım, burayı geliştirmeye başladık, işler iyi gittikçe buraya yatırdık, işi büyüttük. Ben hep işin başındayım. Kızım mimarlık okudu damadım da mimar, onlar okuyup dönünce projeleri geliştirdik, arkadaki oteli yaptık, Denizli'de de bir termal otel yapıyoruz. Ben zorunluluktan bu işe başladım, başka yapacak bir şeyim olmadığı için, yeniden memuriyete giremediğim için. Olumsuzluklar beni zengin etti desem yeridir. Memuriyete dönebilseydim ya da ekilecek tarlamız olsaydı, ya memur olarak yaşayıp duracaktım ya da çiftçi olarak kıt kanaat geçinip gidecektim..." (Kadir Başoğlu, 25.07.2006)

Diğer yandan Muğla kentinin tarihsel özelliklerinden biri olan eğitim kurumlarının çokluğu, Muğla'da eğitime önem veren bir kent kültürü yaratmıştır. Buna bağlı olarak Muğla'da aileler çocuklarını üniversite eğitimi için büyük kentlere göndermektedirler. Büyük kentlerde okuyan gençlerin büyük bir kısmı, Muğla'da mesleki uzmanlık alanlarında iş olanaklarının yetersizliği nedeniyle geri dönmemektedir. Geri dönenler ise çoğunlukla uzmanlık alanlarında çalışmayı değil, yaygın baba mesleği olan esnafılığı benimsemektedirler. Bu nedenle kentteki eğitim düzeyinin yüksekliği de, geleneksel ekonomik ilişkilerin aşılabilmesinde etkin bir rol oynayamamaktadır

İkinci aşama Muğla'nın sahip olduğu zengin mermer yataklarının yine dışarıdan gelen sermayenin öncülüğünde işletilmeye açılmasıdır. 1990'lardan itibaren Afyon'da tükenen mermer kaynakları, Afyon'da birikmiş sermayenin yeni kaynaklara yönelmesine ve Muğla'ya kaymasına neden olmaktadır. 2000'lerin başında Muğla'da çeşitli ölçeklerde 58 mermer fabrikası ve 72 mermer ocağı bulunmaktadır. Büyük oranda ihraç edilen mermerin kente sınırlı bir sermaye birikim olanağı sağladığı izlenmektedir. Yılda yaklaşık 460 bin ton üretilen mermerin 340 bin tonu ihraç edilmektedir. Mermer üretiminde üç ölçekte üretim yapılmaktadır. Büyük ölçekli üretim ağırlıkla ihracata,

orta ölçekteki üretim ulusal pazara ve küçük atölyeler ise yerel pazara yönelik üretim yapmaktadır¹⁰

Üçüncü aşamayı ise, Muğla'da kurulan Muğla Üniversitesi'nin yarattığı hizmetler sektöründeki birikim olanakları oluşturmaktadır. Turizm sektörü, mekânsal uzaklıklar ve işlevsel yetersizlikler nedeniyle kayda değer bir ticaret, depolama ve üretim talebi yaratmadığı Muğla'nın toplumsal yapısında da önemli bir dönüşüme neden olmamıştır. Muğla da geleneksel ekonomik ilişkileri, içe kapalı yerel aidiyete dayalı geleneksel kent kültürünü ve tüketim kalıplarını değiştirmeye başlayan etmen Üniversite'nin kurulup büyümesi olmuştur. 2000'li yılların sonunda Muğla'nın nüfusu 50 bin, kentteki Üniversite öğrencisi sayısı ise 15 bin civarındadır. Üniversitenin kent dışından aldığı memur ve öğretim üyeleri ile birlikte bu sayı 16 binin üzerine çıkmaktadır. Muğla'da üniversite öğrencilerinin küçük bir kısmının (%10 civarı) ailesi Muğla'da ikamet etmektedir. Bu rakamlar Muğla'nın, nüfusunun yaklaşık 1/3 oranında bir nüfusu, üniversite nedeniyle dışarıdan aldığını göstermektedir. Bu genç nüfusun yarattığı barınma, ulaşım, hizmet ve tüketim malı talebi, kentin tarihi boyunca karşılaşmadığı bir taleptir. Bu nedenle konut piyasasında ve hizmetler sektöründe yeni birikim olanakları ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan 19. yüzyılda mekândaki modernleşmesini Cumhuriyetle birlikte sürdüren ancak ekono-

¹⁰ Muğla'da mermer sanayine ilişkin rakamlar, Muğla Ticaret Odasından alınan düzensiz verilerden elde edilmiştir.

mik ve demografik küçölme ve homojenleşme ile sosyal yapı olarak kentten çok içe kapalı bir Cumhuriyet kasabası görünümünde olan kent, bu yeni göçmenlerle birlikte sosyo-mekânsal olarak değışmeye ve kültürel olarak tekrar heterojenleşmeye başlamıştır.

Dışarıdan gelen üniversite öğrencileri, memurlar ve öğretim üyelerinin, bu içe kapalı, durağan kenti nasıl dönüştürdüğünü kavramak için öncelikle modernleşme ve modern kent konusunda kısa bir tartışma yapmak gerekmektedir. Bu tartışma, Türkiye'nin bazı küçük kentlerinin, hızlı nüfus artışı ve büyüme baskısı olmadığı için planlı kentleşebilmeleri, politik kültür olarak Cumhuriyet'in ilkelerine bağlılıkları ve nüfusun eğitim düzeyinin ülke ortalamasının üzerinde olması nedeniyle son derecede 'çağdaş' olmalarının, 'modern kent' olmaları için yeterli olup olmadığı ile ilgilidir. Çağdaşlık ve modernlik çoğu kez birbirine karıştırılan kavramlardır. Bunun nedeni modernliğin iki ayrı yanının varlığıdır. Modernlik bir yanıla gerçeklik diğeri yanıla da bir mittir. Modernliğin gerçeklik yanı mekânda, kurumsal yapılarda ve yaşam tarzlarında ortaya çıkar, mit olan yanı ise Aydınlanma projesinden gelir. Çağdaş olanla modern olanın karıştırılmasının kökeninde de, modernliğin gerçeklik yanıla değil, mit olan yanıla yorumlanması yatmaktadır. Modernlik miti, bir gerçeklik olarak var olan ve geleneksel toplumun sahip olduğu tüm değerleri silip süpüren modernleşmeyi, daha özgür ve aydınlık bir gelecek vaadi ile katlanılabilir kılmaktadır. Modernliğin barındırdığı 'yeni'lik, eski olanın (gelenekselin)

tasfiyesini de içermektedir. Bu nedenle modern olan eskiyi tasfiye ederek yeniye kurandır. Ama aynı zamanda da olduğu yerde kalamayan, sürekli değişen ve değiştirendir. Berman şöyle yazmaktadır:

"Modern olmak, kendimizi, macera, iktidar, haz, ilerleme ve bunların yanı sıra kendimizin ve dünyanın dönüşümünü vaat eden, ama aynı zamanda sahip olduğumuz, bildiğimiz, olduğumuz her şeyi imha etme tehdidi taşıyan bir ortamda bulmamız demektir. Modern mekânlar ve deneyimler, her türlü coğrafik ve etnik sınırları, sınıf ve ulus sınırlarını, din ve ideoloji sınırlarını boylamasına keser. Bu anlamda modernitenin bütün insanlığı birleştirdiği söylenebilir... Modern olmak Marx'ın ifadesiyle katı olan her şeyin buharlaştığı bir evrenin parçası olmaktır." (1982, 15)

Berman'ın burada üzerinde durduğu, modernliğin gerçeklik yanı olan modernleşme, modern toplum ve modern kent bütün erken sosyologların çeşitli boyutlarıyla çözümlemeye çalıştıkları olgular olmuştur. Böyle bir kuramsal çerçeve içinden bakıldığında, Muğla'nın çağdaş bir kent olması modern bir kent olması anlamına gelmemektedir. Çünkü çağdaşlığın tanımındaki kıstas modernleşmeden değil, modernlik mitinden kaynaklanmaktadır. Oysa modernleşme, birbiriyle bağlantılı üç yapının dönüşüm sürecinin sonunda yeni bir bütüncül yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yapılardan birincisi üretim yapısıdır. Toplumsal artığın geleneksel teknikler, süreçler ve üretim ilişkileri ile

değil, modern teknikler, süreçler ve üretim ilişkileri ile üretilmesi anlamına gelir. İkincisi yönetsel ve kurumsal yapılardır. Geleneksel yönetim ve kurumsal yapıların modern olarak yeniden inşasını getirir. Üçüncüsü ise mekânsal yapılardır. Toplumun üzerinde yaşadığı tüm yapılı çevre ve alt yapının, bu yeni üretim, sınıfsal ve kurumsal yapının gereksinimlerine göre yeniden üretilmesi anlamına gelir. Bu üç yapıdan herhangi son ikisinin değişmesi ya da değiştirilmesi, toplumsal, ekonomik ve mekânsal bir bütün olan kentin modernleşmesi için yeterli olmamaktadır. Değişmesi gereken asli unsur olan üretim ve üretim ilişkileri geleneksel kent ekonomisi içinde sürdüğü sürece mekânsal ve kurumsal modernizasyon, bir gerçeklik olarak modern kenti yaratmaya yetmemektedir.

Muğla'da modern imar planlamasıyla yaratılan modern mekân ve Türkiye'deki modernizasyon sürecine bağlı olarak modernleşen yönetsel ve kurumsal yapılar, üretim ilişkilerinde yapısal bir dönüşüm olmaması nedeniyle, sadece 'çağdaş' görünümüler olarak kalmaktadırlar. İçerik olarak geleneksel, biçim olarak modern bir sosyo-mekânsal ölçekte, melez yapılar ortaya çıkmaktadır. Bu melez yapıyı iyi temsil etmesi bakımından, yerel seçimlerde farklı siyasi partilerin belediye başkan adaylarının tanıtım broşürlerindeki ortak ifadeler anlamlıdır. Tüm partilerin adaylarının baskın olarak vurguladıkları ilk özellikleri Muğla eşrafından bir aileden geliyor olmalarıdır. Bu ailelerin, maddi zenginliğinden çok sahip oldukları toplumsal saygınlık öne çıkarılmaktadır. Burada iki

yönden geleneksel toplumlara has bir anlayış görülmektedir. Bir yandan kentin yerlisi olmak, diğer yandan soylu (toprak sahibi) bir aileden gelmek, yönetici olmak için önemli bir kıstas olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak diğer yandan tüm adayların ikinci olarak öne çıkardıkları özellikleri sahip oldukları uzman mesleklerdir (Doktor, Avukat, vd). Mesleki uzmanlığın modern toplumda saygınlığın önemli simgelerinden biri olduğu kabul edilirse, burada geleneksel ve modern saygınlık biçimlerinin bir arada kullanıldığı melez bir form görülmektedir. Eğitim ve modern mesleklerle, geleneksel ekonomik yapının çatışmamasında, Muğla'nın 19. yüzyıldaki modernleşmesinin etkisini de göz ardı etmemek gerekir.

Bu yarı modern yapılar, kentin geleneksel ekonomisinde dönüşümü zorlayacak unsurlar ortaya çıkmadığı müddetçe, çatışmasız bir toplumun olumsal etmenleri olarak görev yapmaktadırlar. Ancak kentin geleneksel ekonomisinde modernleşme baskısı oluşturan unsurların ortaya çıkması bu melez yapıyı yetersizleştirmekte ve dönüşüme zorlamaktadır. Muğla'da bu yarı-modern yapıyı, modern yapıya doğru dönüşmeye zorlayan etmen ise Muğla Üniversitesi'nin kurulması olmuştur. Muğla kentinin neredeyse 100 yıllık durgun, içe kapalı, homojen yapısı, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden gelen 15 bini aşkın öğrenci ve 1000'i aşkın yeni memur'un kente taşıdıkları farklı kültürler ve yarattıkları taleple hızla dönüşmeye başlamıştır.

1970'li yıllardan beri Muğla'da eğitim veren yüksek öğrenim kurumları ağırlıkla bölgesel ihtiyaçlara

yönelik mesleki eğitim veren meslek yüksek okulları olduğu için, İl dışından aldıkları öğrenci sınırlı sayıdadır. Ancak 1992'de Muğla Üniversitesi'nin kurulması ve 5 temel fakültenin eğitim ve öğretime başlaması Muğla'ya ülkenin her bölgesinden öğrenci akışını başlatmıştır. Ekonomisinin ağırlıkla küçük esnaflığa dayalı olduğu kentte öğrencilerin yarattığı talep ilk yıllarda karşılanabilmekteydi. Ancak 1990'ların sonlarından itibaren öğrenci sayısı kentin nüfusunun 1/3'üne yaklaşmış ve gerek konut gerekse kentsel hizmetler bakımından kentte yoğun bir talep doğmuştur. Kentin geleneksel tasarruf kültürü, kentin yerel esnafının bu talebe uygun yeni yatırımlar yapmasını engellemekte olduğu için, aşırı talep ve yetersiz sunum nedeniyle gerek konut kiralari gerekse günlük tüketim mallarının fiyatı hızla yükselmeye başlamıştır. Yükselen fiyatların artırdığı kârlar ve talebin giderek yükselmesi Muğla'daki geleneksel tasarruf kültüründen girişimciliğe geçişi yavaş da olsa başlatmıştır. Ülkenin her yerinden gelen ve küresel tüketim kültürünün en sadık temsilcileri olan bu genç nüfus, sadece alış-veriş değil, hizmetler sektöründe de büyük bir talep yaratmıştır. 1990'ların ortasında, Muğla'da 1-2 pastane, bir cafe-bar ve bir kaç tane de esnaf lokantası ve köfteci bulunmaktadır. Yerel girişimcilerin yine çekingen davrandıkları bu alanın ilk girişimcileri ise kente okumaya gelen öğrenciler olmuştur. Ardından yerel girişimcilerin de hizmet sektörüne yavaş yavaş girmeye başladıkları görülmektedir. Ancak yine de kentin tasarruf edilmiş nakit varlığının yeterince

yatırıma dönüşmediği Muğla Genç İşadamları Derneği tarafından sıklıkla ifade edilmektedir. Kentin merkezindeki geleneksel ürünler satan mağazaların işlev değiştirmeye başlaması, boş ve metruk durumdaki tarihi evlerin basit onarımlarla kafe ya da bara dönüştürülmesi yine ağırlıkla Muğla dışından gelen yatırımcılar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Muğla'da üniversite ile birlikte modern tüketim kültürü geleneksel tasarruf kültürünü yavaş da olsa değiştirmektedir. Ancak değişimin hız kazanması, kapitalist piyasa ekonomisinin aktörlerinin sahneye girmesiyle gerçekleşmektedir. Kentin uzun vadeli 'gelişme' dinamiğinin, yerel esnafı koruyucu politikalarla mümkün olmadığını fark eden kent yönetimi, rekabeti geliştirici ulusal sermaye yatırımları için kentsel arazinin kullanımına olanak sağlayan neoliberal uygulamalara olanak sağlamaya başlamışlardır. Kentte 1990'ların sonlarında sadece yerel sermayeli marketler varken, 2000'lerin başında ulusal sermayeli süper marketler zincirinin 3 temsilcisi mağazalarını açmıştır. Muğla'nın merkezi iş alanının (MİA) 1990'ların ortalarından itibaren genişlediği görülmektedir. 19. yüzyılda geleneksel çarşı olan Arasta'nın yanında, Konakaltı'nda yeni bir idari ve iş merkezinin doğduğundan önceki bölümlerde bahsedilmişti. Ancak kentsel kırılmayla birlikte ticaret işlevini kaybeden bu bölge, ilk imar planının uygulanmasıyla idari işlevini de kaybetmişti. 1990'ların ortalarından itibaren, MİA, önce bu yöne doğru, ardından da Cumhuriyet Meydanı'nı kesen

caddeler ve aksları boyunca genişlemektedir. MİA'nın dönüşüm sürecinde, önce geleneksel ürünler satan dükkânların işlev değiştirdikleri izlenmektedir. Modernleşen bütün kentlerde olduğu gibi MİA'da bulunan konutlar da işlev değiştirerek işyerine dönüşme eğilimi taşımaktadır. Ayrıca burada artan kiralar yoğun talebi olmayan geleneksel ürünler satan esnafı da MİA'nın dışına itmektedir.

Yoğun ve işlevlerde karmaşık olan MİA güneye doğru göreceli olarak uzmanlaşmış binalarla da yeni bir görünüm kazanmaktadır. Bunlardan bazıları, defterdarlık binası, eski hal binası ve eski garajdır. Defterdarlık binasının kaba inşaatı, kentin planlı büyüme aksında yer alan Akçaova'dan arazi takası yolu ile Belediye'den temin edilmiş ve defterdarlık tarafından tamamlanmıştır. Eski hal binasının yerinde modern mimari tasarımla yeni bir alışveriş merkezi ve eski garajın bulunduğu kentsel arsada da bir diğer kapalı alışveriş merkezi inşası için gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Muğla ölçeğinde büyük kentsel yatırım olarak kabul edilebilecek bu iki yatırımlar yine kentin yerel sermayesi ile gerçekleşmemiştir. Ancak bu alışveriş merkezlerindeki mağazaların mülkiyeti çoğunlukla Muğlalılara ait olmakla birlikte, işletmecilerin büyük kısmı Muğla dışından kente gelenlerden oluşmaktadır. Muğlalılar geleneksel tasarruf kültürlerine uygun olarak mülk edinerek tasarruflarını güven altına alırken aynı zamanda kentin artan nüfus ve tüketimin sayesinde rant gelirlerini artırmaktadırlar. Küresel tüketim kültürünün kaleleri olarak betimlenebilecek bu tür

alışveriş merkezlerinden, ölçek olarak küçük de olsa, iki tanesinin Muğla kent merkezinde açılması, Üniversitenin, kendi temel işlevinin yanında, kentte tüketime dayalı bir gelişme sektörünü tetikleyici işlevini de göstermektedir. Sanayi üretiminin gelişme olanaklarının sınırlı olduğu kentler, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de farklı işlevlerde uzmanlaşarak gelişme dinamiği yakalayabilmektedirler. Bunlardan biri de üniversite kenti olarak uzmanlaşmaktır. Gelişme sorunu olan küçük kentlerin, gelişme sorununu aşabilmelerinde, üniversitenin yarattığı hazır talebin sağladığı birikim olanaklarının sağlayacağı gelişmenin niteliği ise ayrı bir tartışma konusudur.

1990’ların ortalarından itibaren bir üniversite kenti olarak gelişmeye ve modernleşmeye başlayan Muğla, 2000’li yılların başında kentsel hizmetler, mekânsal farklılaşmalar açısından henüz yeterince modern bir kent durumunda değildir. Kentsel hizmetler bakımından ulaşım sorununu çözmuş değildir. Kentte kamu ulaşımı yok denecek boyutlardadır. Bunun nedeni, tasarruf eğilimi yüksek geniş orta sınıfın mutlaka bir ev ve bir arabaya sahip olmasıdır. İkincisi ise kentte etkin bir meslek grubu olan şoförler ve şoförler odasına hat satan ve kiralayan Belediye’nin hem bu gelir kaynağını kaybetmek istememesi hem de politik olarak seçmenlerine iş olanağı yaratmak istemesidir.

Mekânın Neoliberal Keşfi: Muğla Kentsel Sit Alanı ve Karabağlar Yaylasında Soylulaştırma

Muğla gibi küçük bir kent ölçeğinde bile etkili olabilen neoliberal politikaların yarattığı sosyo-mekânsal dönüşümü, Muğla Kentsel Sit Alanı ile Karabağlar Yaylasında soylulaştırma süreçlerinde görmek mümkündür. Muğla'nın tarihi merkezi, Rumların zorunlu göçü ile büyük ölçüde boşalmış, Rumlar gittikten sonra, varlıklı Rumların evlerini satın alan kentin ileri gelen Müslüman ailelerinin de, Cumhuriyetin modernizasyon projesi çerçevesinde kentin güney eksenine doğru inşa edilen modern konut alanlarına geçmesiyle tamamen boşalmıştır. Bir müddet sonra bakımsızlıktan çöküntü alanı haline gelmeye başlayan bu tarihi alan, 1974'den itibaren başlayan bir süreçte, dönemin Belediye Başkanı Erman Şahin'in çabasıyla 1979 yılında Koruma İmar Planının onaylanmasıyla kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Binalar tescil edilmiş, az sayıda bina ise restore edilmiştir. Kentsel sit ilanı bölgenin tarihinin korunması son derecede olumlu bir karar olmasına rağmen, bu kararı destekleyecek finansal kaynak olmadığı için, içinde yaşamın olmadığı binalar daha da hızlı bir biçimde çöküntüye uğramıştır. Koruma İmar Planı ile korunan tarihsel kentsel dokuya karşın, bölgenin sosyal olarak kentsel çöküntü alanına dönüşmesi engellenememiştir. Bütün kentlerin çöküntü alanlarında olduğu gibi, Muğla'da da bu bölge, bir süre sonra, çevre köylerden Muğla'ya çalışmaya gelen

yoksul köylüler ve kent yoksullarının yerleştiği bir alan haline gelmiştir (Köksal, 2007).

Muğla'nın tarihi kent merkezinde yer alan iç avlulu evler ve eski şarap atölyesi gibi nadir tarihi binalar, ilk önce, Muğla kent merkezine farklı nedenlerle gelen az sayıda Avrupalı tarafından keşfedilmiştir. Ardından da Üniversite'ye büyük kentlerden gelen ve soylulaştırma uygulamaları hakkında bilgi sahibi olan, gelir düzeyi yüksek akademisyenler tarafından satın alınarak restore edilmeye başlanmıştır. Çok sınırlı sayıda olan bu restorasyonlar bu bölgenin bir yatırım alanı olarak keşfine neden olmuştur. Bu alan sadece konut alanı olarak değil, kentin artan eğlence ve tüketim ihtiyacına cevap verecek otantik kafeler, restoranlar, butik mağazalar ve kıyılara gelen turistleri Muğla'ya çekecek tarih turizmine yönelik yatırımlar açısından da çekici hale gelmiştir. 2000'lerin başlarından itibaren tarihi Muğla evlerinin çok azı, içinde yerleşmeye karar veren 'tarihe meraklı' yabancı tarafından satın alınırken, daha büyük bir kısmı soylulaşmanın kokusunu alan yatırımcılar tarafından satın alınmaya başlamıştır.

Kentsel gelişme sorunu olan küçük bir kentte tarihi evlerin ve mekânın bir gelişme yaratacağı beklentisi, dönemin Belediye Başkanı tarafından da benimsenmiştir. Genç İşadamları Derneği'nin bir toplantısında Belediye Başkanı işadamlarını, borsaya yatırım yapacaklarına, Muğla evlerine yatırım yapmaya çağırmaktadır (a.g.t, 2007). Tarihi merkezin soylulaştırılması ile ortaya çıkacak birikim olanakları, kentin çoktan unutmuş olduğu, tarihsel-kültürel değerlerin de tarih

turizmi için çekim alanı yaratacak biçimde tekrar gündeme çıkarılmasını birlikte getirmektedir. Örneğin Saburhane'de yaşamış olan Rumlardan ve onların kültürleri ve geleneklerinin kente kattığı değerlerden açıkça söz edilmeye başlanmıştır. Oysa Cumhuriyetin ilk yıllarından 1970'li yıllara kadar yapılan kent tarihi çalışmalarında Muğlalı Rumlara dair herhangi bir bilgi verilmemektedir. Köksal'ın tez çalışmasında vurguladığı gibi, ne Muğla Daimi Encümen Mümeyyizi Zekai Eroğlu 1939 yılında yazmış olduğu *Muğla Tarihi* adlı kitapta, ne de 1972 yılında Balamir Ali Güven tarafından yapılan *Muğla İli Saburhane Semti Şehircilik Doku Araştırmasında* kentte Rum nüfusun yaşamış olduğuna dair herhangi bir ibare yoktur (2007). Muğla'nın küresel tarih turizmi alanında rekabet edecek varlıklara sahip olduğunun anlaşılmasıyla, kentin koruma planı yenilenmiş, kentsel yenileme ile ilgili dernekler (MEYAP, Yolkapı) kurulmuş, kenti tanıtan belgeseller hazırlanmış, kentin yerel farklılıkları, tarihi dokusu, mimari öğeleri, gelenek ve görenekleri küresel turizmde kentin pazarlanmasının öğeleri olarak ortaya çıkarılmaya başlanmıştır (a.g.t).

Bu süreci iyi anlatan bir ifade Muğla'nın Belediye Başkanı'ndan gelmektedir. Başkan, yerel gazeteye verdiği röportajda, uzun süredir yurt içinde ve dışında tanıtım faaliyeti yürüttüklerini belirterek,

"Muğla'yı vahşi turizme kurban etmeden, kendi değerlerini koruyan bir yapıyla turizme kazandırmaya çalışıyoruz. Öncelikli hedefimiz, Muğla'nın

sahip olduğu güzellikleri iç pazarda daha sonra da dış pazarda tanıtımak. Kültür turizmi çalışmalarımız hızla devam ediyor. Önümüzdeki yıllarda daha fazla yerli ve yabancı turist Muğla'yı ziyaret edecek" demektedir. (Muğla'nın yerel Gündem gazetesinden aktaran, Köksal, 2007).

Benzer bir yaklaşımı dönemin Muğla Valisi ise şöyle ifade etmektedir:

"Her yıl Marmaris, Bodrum ve Fethiye gibi sahil kentlerimizde milyonlarca turisti ağırlıyoruz. Amacımız sahil kesimlerimizin yanında i  kesimlerin de turizmden payını almasını sağlamak. Öncelikle iyi tanıtım yaparak, Muğla'nın güvenli bir il olduğunu gelen turistlere aktaracağız. Böylece gelecek yıl daha fazla turist çekeceğiz. Bu yönde önemli çalışmalarımız var. 15 gün içerisinde tur operatörleriyle de bir toplantı yaparak, onlarla da görüş alışverişinde bulunacağız. G n birlik turizm, pansiyonculuk, eko tarım gibi kavramların yaşama geçirilmesi için  abalanan Muğla, kentsel SÜT bölgesi ile doğal SÜT bölgesi başlı başına birer kültür mirası olmanın yanında başlı başına birer kültür hazinesi olma özelliği de taşımakta" (Muğla'nın yerel Yenigün gazetesinden aktaran, Köksal, 2007).

Muğla'nın tarihi kent merkezinde soylulaştırma çabalarının yanı sıra, ketin tarihinde çok özgün bir yeri olan Karabağlar Yaylası da 2000'li yıllarla birlikte hızlı bir mekânsal dönüşüm sürecine girmiştir. Anado-

lu'nun diğ er yaylalarının tersine yüksekliğı kentin bir miktar altında olan Karabağlar Yaylası, tarihsel olarak Muğla halkı için hem yazların ge irildiğı serin bir sayfiye, hem kışlık besinlerin hazırlandığı bir üretim alanıdır. Yayla sadece kışlık besinlerin değıl, aynı zamanda pazara yönelik tütün üretiminin de alanıdır. Muğla'da Karabağlar Yaylasındaki bu iki yanlı üretim faaliyeti, bir yandan ulusal pazarla bütünleşme, diğ er yandan da yeni liberal tarım politikaları ile tamamen sona eren tütün  retilimi nedeniyle büyük oranda bitmiştir. Yayla'daki araziler ulusal ve küresel eğılimlerden etkilenen kentin üst sınıfları için kentin dışında bahçeli hafta sonu evlerinin inşası ile tarihsel konut ve yerleşim dokusunu hızla kaybetmeye başlamıştır. Gerek kent merkezine, gerekse Muğla Üniversitesi Yerleşkesi'ne olan yakınlığı nedeniyle bir müddet sonra kalıcı yerleşimlerin de artmasıyla daha da hızlı bir biçimde kent dışında küçük bir sayfiye/banliyö karışımı bir yerleşime evrilmektedir. Muğla'nın kıyı yerleşmelerine bağılı köylerde 1990'lardan itibaren izlenen kırsal soylulaştırma sürecinden soylulaştırıcı aktörler açısından ayrılan bu süreci de soylulaştırmanın bir biçimi olarak yorumlamak mümkündür.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPALILAR GELİNCE...

TURİZM, EŞİTSİZ KENTSEL GELİŞME VE MUĞLA KIYILARININ 'YABANCI' SAKİNLERİ

Fethiye’de yaşayan İngilizlerin kurduğu Türk Halk Oyunları Ekibi

Dünyada Turizm Gelişimi ve Küresel Evre

Ülke içi ve dışında hareketliliğe yol açan turizm, modern toplumun yeni bir olgusudur. Pek çok boyutu olan bu geçici nüfus hareketliliği, bundan 100 yıl önce sadece maddi ve kültürel birikime sahip seçkinlerin bir eğlenme-dinlenme biçimiyken, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, orta sınıflar için de yaygınlaşmaya başlamıştır (Hoffman, Fainstein ve Judd, 2003). Bu yıllarda turizm hareketliliği ağırlıkla ülke içi, dağ-kayak ve kıyı turizminde yoğunlaşmaktadır. Gelişmiş sanayi ülkelerinde 1950'lerden 1970'lerin sonlarına kadar yaygın olan bu ülke içi turizm hareketliliği, 1980'lerden sonra uluslararası bir düzleme kaymıştır. Dünyada turizmin giderek önemli bir sektör haline gelmesi, arz ve talep yönlü faktörlerle açıklanabilir.

Talep açısından bakıldığında, II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika ve Avrupa'da kapitalizmin gelişmesi, uygulanan Keynesci politikalar ve refah devleti uygulamaları sonucunda, özellikle profesyoneller, beyaz yakalılar ve daha üst konumda olan becerili işçi sınıfı açısından bir gelir artışının söz konusu olduğu bilinmektedir. Çalışma kurallarının yerleşmesi ve çalışma saatlerinin giderek kısalmasıyla birlikte insanların çalışma dışında geçirdikleri tatil ve dinlenme zamanları da artmıştır. Bunun yanı sıra, eğitim düzeylerinin artması ve boş zaman faaliyetlerinin niteliğinde ortaya çıkan dönüşüm seyahat etme talebinde de bir artışa neden olmaktadır. Talebin artmasına yol açan bir başka neden de, ülke içinde ya

da ülke dışına seyahatin, zaman içinde giderek standartlaşan ve tekdzeleşen orta sınıf yaşamından bir kaçış sağlamasıdır. Özellikle, banliyölerde yaşayan ve standart bir tüketicisi yaşamından sıkılan orta ve st gelir grupları açısından boş zaman faaliyeti, artık farklı olanı keşfetme ve bir tür otantiklik arayışına dönüşmüştür. Bu bağlamda, tatil dönemlerinde hem ülke içinde hem de ülke dışında seyahat etmek genel bir davranış kalıbına dönüşmüş durumdadır. Özellikle, belirli bir gelir seviyesine ulaşmış, orta yaş üstü grupların uluslararası turizmde aldıkları paydaki artış dikkat çekicidir. Bu artışa neden olan bir başka faktör de küresel ölçekte artan iş ilişkileri ve buna bağlı olarak ortaya çıkan iş seyahatleri, toplantılar, konferanslar ve uluslararası fuarlardır (Kurtuluş ve Türkün, 2006; Purkis, 2008).

Arz açısından bakıldığında, turizm sektöründe ortaya çıkan gelişmenin pek çok faktörün bir araya gelmesiyle ortaya çıktığı görülmektedir. Fordist retim biçiminde ortaya çıkan kriz ve belli sanayilerin azgelişmiş ülkelere kayması sonucu özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde ortaya çıkan sanayisizleşme, bu ekonomik kaybın nlenmesine yönelik olarak turizm gibi yeni hizmet sektörlerinin gelişmesine yol açmaktadır. Sanayisizleşme sonucu ekonomik kaynaklarını kaybeden ve işsizlik sorunuyla da karşılaşan kentlerin 'pazarlanması' ve 'kentsel turizm' olanaklarının geliştirilmesi hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerde yaygın bir olgu haline gelmiştir. Az gelişmiş ülkelere bu süreç sanayisizleşmeden çok turizmin yeni

gelir kaynakları yaratma potansiyeli nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, dünyanın hemen her yerinde turizm, yatırımların hizmet sektörüne aktararak sermaye birikimi ve yeni iş olanakları sağlanmaya olanak vermesi nedeniyle en önemli sektörlerden biri haline gelmektedir (Beauregard, 1998; Fainstein ve Judd, 1999; Fainstein ve Gladstone, 1999; Holcomb, 1999).

21. yüzyılda dünyadaki pek çok kent üretim mekânlarından tüketim mekânlarına dönüşmekte, servis ve finans sektörleri bu dönüşümün başat aktörleri durumuna gelmektedir (Fainstein ve Judd, 1999; Harvey, 1987; Zukin 1991). Bu bağlamda, dünyanın farklı ülkelerinde kentler, varolan turizm potansiyellerini ortaya çıkarmak ve cazibelerini bir tür farklılıkla artırmak üzere yarışa girmiş durumdadırlar. Kent içindeki tarihsel alanların düzenlenmesi, binaların restore edilerek farklı kullanımlarla turizme açılması, boşalmış sanayi alanlarının ve kullanılmayan liman alanlarının farklı kullanımlara dönüştürülmesi; ayrıca müze, alışveriş merkezi, fuar alanı, kongre salonu, uluslararası spor karşılaşmaları için alanların inşa edilmesi bu çekiciliğin artırılması için önemli yatırım alanları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gelişimler ise tanıtım ve pazarlama işlevlerini de beraberinde getirmektedir (Türkün-Erendil ve Ulusoy, 2002).

Yıllar içinde turizm sektörünün genişlediği, çeşitlendiği ve yoğunlaştığı görülmektedir. Bu sektörde iş olanaklarının arttığı ve sektörde profesyonelleşme ve kariyer yapma olanaklarının ve buna bağlı olarak yeni

hizmet alanlarının açıldığı gözlenmektedir. Diğer üretim sektörlerinde görülen Fordist türde üretim örgütlenmesinin ve sermaye yoğunlaşmasının bu sektörde de ortaya çıktığı ve büyük-ölçekli yatırımların yapıldığı gözlenmektedir. Örneğin kara, hava ve demiryolu ulaşımında, uluslararası otel ve restoran zincirlerinde ve turizm şirketlerinde bu yoğunlaşma belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bunların yanı sıra, farklı turizm bölgelerinin tanıtımı ve reklam, talebi artırmanın en önemli aracı haline geldiği ölçüde, farklı mekânsal ölçeklerde yer alan aktörlerin bir arada çalıştığı görülmektedir. Bu bağlamda, büyük ölçekli uluslararası şirketler, yerel yönetimler, turizmin gelişmesinden çıkarı olan farklı yerel gruplar ve profesyoneller bir arada çalışabilmektedir. Turizmin gelişmesi sadece hizmet sektöründeki gelişmelerle sınırlı değildir; bu sektörün gelişmesi, inşaat, mobilya, tekstil gibi pek çok sektörü de dolaylı veya doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle turizm kentsel gelişmenin sağlanmasında işbirliği yapan gruplar açısından önemli bir sektör haline gelmiştir (Beauregard, 1998).

Kapitalizmin yeniden yapılanma sürecinde yoğun bir birikim alanı olarak görülen uluslararası turizmin küresel ölçekte genişleyebilmesi için yeni coğrafyalar aranmaya başlamıştır. Uluslararası düzlemde artan turizm hareketi aynı zamanda mekânsal rantın yeniden oluşması ve paylaşılmasını da beraberinde getirmektedir. Seyahatlerin artması, seyahat edenler açısından gidilen yerlerdeki olanakları keşfetmeleri açısından bir olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla,

uluslararası turizm açısından avantajlı yerlerde otel, motel, restoran, alışveriş mekânları, müze gibi mekânların ortaya çıkmasının yanı sıra ikinci konut gelişiminin de arttığı gözlenmektedir. Özellikle ü gelir gruplarının emlak piyasasında uluslararası düzlemde bir hareketliliğe sahip olduğu bilinmektedir. Ülkeler arasındaki gayrimenkul fiyatları arasındaki farklar, orta gelirli alıcılara da cazip olanaklar sunmaktadır. Kentsel turizmden farklı bir turizm biçimi olarak yaygınlaşan bu yeni sektörün aradığı coğrafi özellikler, bakir kıyılar, koylar, sahiller, güneş, deniz ve otantik çevredir. Bu nedenle Akdeniz ülkeleri, gerek sahip oldukları doğal güzellikler gerekse kültürel miras zenginliği açısından uygun özelliklere sahiptirler. Örneğin benzer bir hareketlilik Yunanistan, İspanya, İtalya ve kuzey Afrika ülkelerinde de gözlenmektedir.

Türkiye de bu özelliklere sahip ülkelerden biri olarak küresel turizm piyasasının aktörlerinin dikkatini çekmiştir. Özellikle 1990'lardan sonra Türkiye'nin belli kentleri, özellikle Avrupa'ya yakınlık, iklim özellikleri ve gayrimenkul fiyatlarının göreceli ucuzluğu nedeniyle uluslararası alıcılara açılmış durumdadır. Bu kentlerden biri de Muğla'dır. Kendi ülkelerinden daha ucuza mülk edinme olanağı gelişmiş ülkelerin orta sınıflarını, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin kıyılarında, geçici veya sürekli yaşamak üzere gayrimenkul sahibi olmaya teşvik etmektedir. Smith'in Avrupa'da kent merkezlerindeki soylulaştırma süreçlerini açıklamakta kullandığı *rent gap* (rant açığı) kavra-

mı (1986), ülkeler arasındaki arazi ve konut fiyat ve vergilerindeki farkların yarattığı hareketliliği açıklamak için de anlamlı bir çerçeve sunmaktadır.

Türkiye’de Kıyı Turizminin Gelişmesi ve Muğla’da Kıyasal Kentleşme

Türkiye’de 1970’lerde yaygınlaşmaya başlayan, iç talebe yönelik kıyı turizmi, başlangıçta kıyı köy ve kasabalarında varolan yapılı çevreyi basit müdahalelerle pansiyon turizmine uygun hale getirmekteydi. 1960’lardan sonra uygulanmaya başlayan iç pazara yönelik ithal ikameci ekonomi politikaları, orta ve üst orta sınıflara gelirleri üzerinden göreceli olarak tasarruf edebilme olanağı sağlamaktaydı. Bu tasarruf ailecek yapılacak ucuz bir deniz kıyısı tatilini mümkün kılmaktaydı. Sahili olan kıyı kasaba ve köylerde ulusal ölçekli pansiyon turizmi de, bu gelir grubuna uygun, düşük maliyetli hizmet üreten aile işletmeleri eliyle yürütülmekteydi. Yap-satçı orta ölçekli inşaat sermayesi ise, henüz kentsel alanlardaki kârlılığını sürdürmekte olduğundan kıyılara yönelmiş değildi. Ancak 1970’lerin sonlarına doğru, kentsel alanlardaki inşaat faaliyetlerinin kârlılığının azalmaya başladığı görülür. Bunun başlıca nedeni, yıkılıp yerine apartman yapılan eski konut stokunun tükenmeye başlaması ve kentsel arazi ve inşaat malzemelerinin fiyatlarının yükselmesidir. Kıyı turizminin artık orta sınıfların tüketim kalıpları içine yerleşmiş olması ve kıyılarda yer alan

köy ve kasabalardaki arazilerin ucuzluğu, orta ölçekli inşaat firmalarını kıyılara yöneltmeye başlamıştır.

Bu koşullar, sözü edilen tatil beldelerinde pansiyonculuğun yanı sıra, ağırlıklı kooperatif yoluyla, yazlık ev edinme sürecini de başlatmaktadır. Bu süreçte yazlık ev talebini oluşturan iki unsurdan söz edilebilir. Birincisi, daha önceleri üst ve üst-orta sınıflara ait olan sayfiye kültürünün, uygun koşulların oluşması ile orta sınıflar tarafından taklit edilmesidir. Geleneksel orta sınıfların göreceli olarak refah yılları olan bu dönemde, aynı zamanda inşaat sektörünün de gelişimi ile birlikte kıyı turizmi yaygınlaşmaya başlamıştır. Dolayısıyla, daha önce yalnızca üst orta ve üst sınıflar için gösterişçi tüketimin en etkin unsurlarından biri olan sayfiye evi, 'yazlık ev' olarak yaygın bir orta sınıf tüketimi haline gelmekte ve turizmin yarattığı mekânsal dönüşümün önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. İkincisi ise 1960'lı yıllardan itibaren Almanya'da çalışan Türk işçilerin birikimlerini Türkiye'de en uygun yatırım aracı olarak gördükleri konuta yatırmalarıdır. Bu iki süreç kıyılarda hızlı bir yapılaşmaya neden olmuştur.

Kent ve planlama yazını uzun bir süre, kıyıların ani, düzensiz ve plansız yapılaşması eleştirilmiş ve bu süreç, 'kıyıların yapılaşması' kavramıyla olumsuz bir gelişme olarak ele alınmıştır. Belli bir tarihsel döneme kadar bu mekânsal dönüşüm sürecinin 'kentleşme' olarak değil de 'yapılaşma' olarak ele alınması anlamlıdır. Çünkü hızla yapı stoku artan bu beldelerde kentsel fonksiyonlar aynı biçimde ortaya çıkmamak-

tadır. Bu yapılar, sadece yaz aylarında tatil için gelinen sezonluk konutlar olarak kullanılmakta; turistik beldeler de yaz sezonunun sonunda neredeyse tamamen boşalarak köy nüfusları ile kalmaktadırlar. Bu nedenlerle 1980'lerin ikinci yarısına kadar tatil beldelerinde bütünlüklü bir kentsel gelişmeden söz etmek pek de mümkün değildir.

İhracata dayalı sanayi politikalarının gündeme geldiği ve dünya ile bütünleşme yollarının arandığı 1983'den itibaren ithalat kısıtlamaları kaldırılarak dışa açılma ve dünya pazarlarına mal ve finans piyasalarında eklemlenme sağlanmaya çalışılmıştır. Bu dönemde mal ve hizmet ihracatını arttırmaya yönelik olarak yoğun kredi ve teşvik uygulamaları gerçekleştirilmiş, ithalat üzerindeki kotalar kaldırılmış, tarifeler yenilenmiş ve döviz fiyatlarındaki yükselme ile rekabet gücü sağlanmaya çalışılmıştır. 1989'da kambiyo rejiminin tümüyle serbestleştirilmesiyle birlikte dışa açılma politikaları da son aşamasına getirilmiştir (Yeldan, 2001; Boratav, Türel ve Yeldan, 1996; Boratav, 1988; Eraydın ve Türkün, 2002). Bu dönemin başlarında tekstil en önemli üretim alanlarından biri olarak düşünülmektedir. Ancak, henüz ihracata yönelik sanayileşmenin olgunlaşmadığı bu dönemde turizm ve inşaat sektörü de ciddi bir ivme kazanmış ve bu sektöre ciddi krediler aktarılmıştır. 80'li yılların ikinci yarısından sonra farklı sektörlerde yer alan pek çok büyük firmanın turizm ve inşaat işine girdiği ve kredilerden yararlanarak özellikle Antalya, İzmir ve Muğla çevresinde turizme yönelik olarak beş yıldızlı

otel veya devre mülk sistemi çerçevesinde ikinci konut sitelerinin yatırıma yöneldiği görülmektedir (Kurtuluş ve Purkis, 2007).

Burada Lefebvre'nin 1974'de ve Harvey'in de 1981'de ileri sürdükleri teoriyle uyumlu olarak mekânın üretimi yoluyla sermayenin ikinci döngüsü devreye girmekte ve sermaye daha kârlı bulduğu gayrimenkul yatırımlarına yönelmektedir. İnşaat sektöründe bu dönemde sermaye yoğunlaşmasının/ polarizasyonunun arttığı bilinmektedir; bu sektörde büyüyen şirketlerinin aynı zamanda inşaat malzemesi üretimini de gerçekleştirerek kârlarını artırdığı gözlenmektedir. Bu dönemde ciddi kârlar getiren bu sektörün kıyılarda yapılaşmanın da çehresini değiştirdiğini söylemek mümkündür. Örneğin Antalya-Kemer'de kıyı boyunca yapılan beş yıldızlı oteller, özellikle Alanya'da ve Muğla'nın turistik ilçelerinde yapılan devre mülk veya doğrudan ikinci konut siteleri bu dönemde başlamış ve giderek ivme kazanmıştır (Kurtuluş ve Purkis, 2007). Kıyılarda yapılaşmanın artmasına neden olan bu faktörlerin yanı sıra, yatçılık ve sahil turizminde Türkiye'nin uluslararası pazardaki payının artması, kıyıların yapılaşmasından kıyısız kentleşmeye geçişin koşullarını oluşturmaya başlamıştır.

Bu dönemde, özellikle sahil turizmi, gelişmiş ülkelerin alt orta ve orta sınıfları için küresel bir tüketim kültürüne dönüşmüş ve bundan payını alarak büyüyen turizm sektörü Türkiye'nin sahil beldelerinde önemli ekonomik, mekânsal ve demografik dönüşüm süreçlerini başlatmıştır. Yabancı turistin yarattığı

sektörel büyüme yat limanı ve otel sayısını hızla artırırken, 1970'lerin küçük aile işletmeleri biçimindeki pansiyonculuk yerini profesyonel ve yarı-profesyonel otel ve apart-otel işletmeciliğine bırakmaya başlamıştır. Ayrıca, neoliberal politikaların yerel yönetimler ve imar yasaları üzerinde gerçekleştirdiği radikal reformlar, kıyı beldelerini orta ve büyük ölçekli sermaye için çok kârlı bir yatırım alanı haline getirmiştir. Yerli halktan imarsız arazi statüsünde düşük fiyata satın alınan araziler üzerinde hızla imar düzenlemeleri gerçekleştirilerek turizm tesisleri kurulmaya başlamıştır.

Turizm ve turizme bağlı işkolları sermayenin yanında belli becerilere sahip işgücünü de bu sahil beldelerine çekmeye başlamıştır. Ulusal ve uluslararası seyahat şirketleri ile bu şirketlerde çalışan profesyonel işgücünün yanında, sahil beldelerinin çevresindeki köy ve kasabalardan becerisiz ve yarı-becerili işgücü de turizmin büyüdüğü bu tatil beldelerine akmaya başlamıştır. Orta sınıflar için küresel ölçekte popülerleşen, paket halinde satılan deniz-sahil turizmi ulusal ölçekte çok yönlü bir etki yaratmıştır. Bu etkileri şu şekilde özetlenebilir: 1970'lerin sonlarında krize girmeye başlayan yap-satçı inşaat sermayesinin ucuz arazi avantajı ile yöneldiği orta sınıflar için yazlık konut üretimi; büyük sermayenin turizm ve inşaat sektörüne yönelmesi sonucunda büyük-çaplı tatil sitesi ve otel inşaatlarının hız kazanması ve neoliberal politikaların uygulayıcısı olan Anavatan Partisi'nin yaygınlaştırdığı kayırmacılık ilişkileri yoluyla kıyı beldelerinin hızlı ve büyük

ölçekli arazi spekülasyonuna hedef olması. Bu süreçte kıyılarda yapılaşmanın ötesinde bir kentsel gelişmenin ortaya çıktığı görülmektedir. 1990'ların ortalarına kadar ağırlıkla yabancı turist kapasitesinin belirlediği, turizm sektörüne bağlı bu kentsel gelişme modeli, 1990'ların ortalarından itibaren yeni bir aşamaya evrilmektedir.

Küresel ölçekte yeniden yapılanan sanayi ve hizmet sektörü sadece sermaye ve malların değil işgücü ve yeni tüketim kültürünün küresel dolaşımını hızlandırmakta ve turizm olgusu neoliberal küreselleşme sürecinde yeniden biçimlenmektedir. 1980'lerde başlayan küresel akışkanlık, kültürel ve yerel farklılıkları da metalaştırarak küresel dolaşıma sokmaktadır. Bu bağlamda dünyada olduğu gibi Türkiye'de de, 1990'lı yıllara gelindiğinde orta ve üst-orta sınıfların yerleşim, yaşam tarzı ve eğlence kültürü açısından küresel eğilimleri yansıtmaya başladığı görülmektedir (Kurtuluş, 2003). Gelişmiş ülkelerde ise, işçi sınıfı ve alt-orta sınıflar neoliberal ekonomi politikaları sonucunda ciddi gelir kayıpları yaşamaktadır; kentsel yenilenme ve dönüşüm adı altında ortaya çıkan mega projeler, kent merkezlerinin yeniden değerlendirilmesine ve emlak fiyatlarının artmasına neden olmakta ve bu grupların da yeni yaşam stratejileri aramalarına yol açmaktadır. Turizm-seyahat firmaları ve çok uluslu gayrimenkul yatırım ve pazarlama şirketlerinin Türkiye'yi dünyaya pazarlamaları ve mülkiyet haklarının devri konusundaki yasal reformlar, Avrupa'da gelir kaybeden alt ve alt-orta sınıflar için Türkiye'yi cazibe merkezlerinden biri haline getirmektedir. Bu sınıflar için Türkiye hem

kârlı bir yatırım alanı hem de daha ucuza ve daha konforlu bir yaşam olanağı sunmaktadır.

Turizm ve Göç İlişkisi: Avrupa'da Kaybeden Sınıfların Mekânsal Hareketliliği

Kapitalizmin tarihi, aynı zamanda bir göçler tarihidir. Kapitalist sistemin sürekli sermaye birikimi dinamiği ve üretimin sosyal ilişkilerinden doğan sınıf yapısının yeniden üretilmesi, emeğin ve sermayenin kârların sürekli maksimizasyonunu sağlayacak biçimde birleştirilebilmesini gerektirir. İşte kapitalizm tarihi boyunca bu ideal bileşimi sağlamak için sermaye ve emeği, farklı derecelerde mobilize eder. Kapitalizmin sermayenin ve emeğin hareketliliğini sağlama yeteneği de sermayeyi ellerinde bulunduranların, yaşamak için emek güçlerini satmak zorunda olanları kontrolü ile olanaklıdır. Yani göçün temel dinamiği kapitalist sistemin birikim dinamiği ve sınıf ilişkileridir (Purkis, 2006). Bu mobilizasyon, kapitalizmin diğer dinamikleri ile birlikte, toplumsal artık ürün, farklı coğrafyalarda yoğunlaşarak farklı sosyo-mekânsal oluşumlara yol açar (Harvey, 1985). Bu çerçeveden bakıldığında, 1980'lerin ortalarından itibaren alt-orta ve orta sınıfları içine alarak büyüyen Turizm olgusunun yarattığı göç biçimi diğer göçlerden bazı farklılıklar taşıdığı görülür. Göçün nedenlerini ve sürdürülme biçimlerini açıklamaya çalışan, bütün teorik çerçeveler, uluslararası göçün yönünün az gelişmiş ülkelere daha gelişmiş ülkelere doğru olacağı varsayımına

dayanmasına rağmen, bunun tersine, Avrupa'dan Akdeniz kıyılarına olan göç, gelişmiş ülkelerden, daha az gelişmiş bölgelere doğru olmaktadır. Bu göçü iki yönlü kavramak gerekir. Birinci yön, küresel kapitalizmin mekânda yeniden yapılanmasının, gelişmiş ülkelerde alt sınıfların, gelir, sosyal haklar ve mekânsal rekabet güçlerini kaybetmelerine neden olmasıdır.

Postfordist birikim rejimi ile birlikte ortaya çıkan sanayisizleşme, işçi ve geleneksel orta sınıfın iş ve gelir kayıplarına neden olarak erken emekliliğe zorlarken; soylulaştırma süreçleri de, emekçi sınıflar ve küçük işletme sahiplerini kent merkezlerini terk etmeye zorlamaktadır. Her iki durumda, düşen yaşam standartlarının yeniden elde etmeye çalışan bu toplumsal sınıflar için, göç de bir alternatif olmaktadır. İkinci yön ise, bu yeni göç tipini olanaklı kılan yerleşme ve yaşama koşullarının, gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkmış olmasıdır. Akdeniz'in kıyı yerleşmelerine, arazi ve emlak yatırımı yaparak ya da yapmaksızın yerleşen, ya da yerleşmeksizin yılın bir bölümünü orada geçiren tam ve yarı zamanlı yerleşik, büyük çoğunluğu Avrupalı olan yabancıların göç etme ve sürekli göç halinde olma durumları bu küresel ve yerel nedenlerle doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerden, daha az gelişmiş ülkelerin hızla kentleşen kıyısal yerleşmelerine doğru olan göçleri, uluslararası göç yazınındaki düzenli ya da düzensiz işgücü göçlerinin ötesinde ele almak gerekmektedir. Uluslararası göçlerin yaygın olarak, sermaye birikim yoğunluğunun düşük olduğu yerlerden yüksek olduğu

yerlere ya da istihdam olanaklarının az olduğu ÷lkelere-
lerden çok olduğu ÷lkeler doğru olduğunu iddia eden
teorik çerçeveler bu göç tipini açıklamakta zorlan-
maktadır. Bu çerçevede Muğla kıyılarında yerleşik
Avrupalıları da, gerek kıyısız kentleşmenin aktörle-
rinden birisi olarak, gerekse kolonyal gelenekten ve
klasik göçmenlik biçimlerinden farklı olarak ele
almak gerekir.

Kıyısız Kentleşme ve 'Gelir Farkı'nın Avrupalılara Sağladığı Olanaklar

Neoliberal politikalarla yoksullaşan Avrupalı alt ve
alt-orta sınıflar için, turizm sayesinde keşfettikleri
Muğla'nın kıyı köy ve kasabaları, ÷lkelerin gelişmişlik
farkından kaynaklanan bir alternatif yaratmaktadır.
Avrupa'da sanayisizleşme ve soylulaştırma süreçlerin-
de iş ve gelir kaybeden işçi sınıfı ve eski orta sınıfları
Avrupa standartlarında düşen gelirleri, Türkiye'nin
orta sınıflarının gelirlerinden yine de daha yüksek
kalmaktadır. ÷lkeler arasında, sınıfların bu gelir
farkı, Muğla kıyılarını Avrupalı göçmenler için rahat
geçinebilecekleri yerleşimler haline getirirken;
1980'lerin ortalarından itibaren artan konut arzı,
yabancılar için emlak ve arsa satışını olanaklı kılan yasal
düzenlemeler ve emlak ve arazi vergilerinin düşüklü-
đü de bu kıyı kentlerini küresel emlak pazarında cazip
hale getirmektedir.

Avrupa'da gelir ve iş kaybeden sınıfların, yaş ve
cinsiyet unsuruna da bağlı olarak Avrupa dışı ÷lkeler-

de sürekli ya da yılın belli zamanlarında yaşamak üzere yerleşme eğilimine girmesi, Türkiye kıyılarının kentleşmesinde yeni bir boyut yaratmaktadır. Bu farklı göçmenlik biçimini mümkün kılan unsurlardan biri, ülkeler arası gelir farklılıklarının Türkiye’de yaşamayı seçen Avrupalılar lehine yarattığı avantajlar ise; diğeri de Türkiye’de yabancılara mülk satışının mümkün kılan yasal düzenlemelerdir. Alanya Ticaret ve Sanayi Odası’nın, yabancılara mülk satışıyla ilgili hazırladığı raporda, Türkiye’de mülk edinen yabancıların sayısının 2006 yılı itibariyle 62.500’e ulaştığı belirtilmektedir. Bu satışların yaklaşık yüzde onunun, yabancılara mülk satışı ile ilgili son yasal düzenlemenin yürürlüğe girdiği 7 Ocak 2006’dan 24 Temmuz 2006’ya kadar olan dönem içinde gerçekleştiği ifade edilmektedir (2006). Rapora göre bu 7 aylık dönemde Türkiye’de mülk edinen yabancıların, 1876’sı İngiliz, 80’i İrlandalı, 749’u Alman, 357’si Hollandalı, 296’sı Norveçli, 176’sı Belçikalı ve 90’ı Yunanlıdır. Yabancıların aldıkları mülklerin niteliği açısından bakıldığında ise, işyeri niteliğindeki taşınmazlarda ilk sırayı İstanbul alırken, konut niteliği taşıyan ve yabancı gerçek kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda ilk sırayı Muğla almaktadır. Ayrıca raporda, yabancıların sahip olduğu mülk sayısının ilçe bazında değerlendirilmesinde ilk on ilçe içinde, Alanya, Fethiye, Bodrum, Ortaca ve Marmaris bulunmaktadır. Türkiye’de gayrimenkule yatırım yapan yabancılar arasında 14 bin 456 kişiyle İngilizler birinci, 14 bin 382 kişiyle Almanlar ikinci ve 13 bin 905 kişi ile Yunanlılar

üçüncü sırada yer almaktadır (a.g.r). Konu bu boyutu ile ele alındığında, kıyısız kentleşme ile küresel/yerel ekonomi politikaları, dünya emlak pazarı ve kıyı yerleşimlerdeki mülkiyet örüntüleri arasındaki ilişki de görünür hale gelebilmektedir.

1980'lerin ortalarından itibaren Avrupalı alt-orta ve orta sınıfların paket turizmi ile tatil yaptıkları Muğla kıyılarına yerleşmelerini mümkün kılan mekân-sal ve yasal olanaklar, gelişmiş bir ülkeden daha az gelişmiş ülkeye doğru sınırlı ve belirli nitelikler içeren bir göç hareketi ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede, Muğla'nın kıyı köy ve kasabalarına tam ya da yarı zamanlı yerleşmiş olan Avrupalılar, kapitalizmin küresel raundunda çok farklı biçimlerde gerçekleşen uluslararası göçlerin gözden kaçabilen bazı boyutlarının sorgulanmasına olanak vermektedir

Türkiye'nin özellikle Güney Ege ve Akdeniz kıyılarında 1970'lerde başlayan ulusal ve sınırlı ölçeklerdeki kıyı turizmi, 1980'lerin ortalarından itibaren küresel ölçekte genişleyen turizm pazarına bağlı olarak büyümeye ve yayılmaya başlamıştır. Bu gelişmeden en yüksek payı alan iki il Antalya ve Muğla'dır. Muğla ili genelinde nüfus artış okunun küçük bir açıyla yukarıya dönmesi 1970'lerden itibaren iç turizmle başlamıştır. Bu yıllardan itibaren Muğla ilinin ülke nüfusuna oranı artarken, şehir ve köy nüfuslarının il nüfusu içindeki oranlarının da eşitsiz biçimde değişmeye başladığı görülmektedir. 1927-1965 yılları arasında Muğla'nın kentsel nüfusu toplam nüfusunun %17'sinde dengelenirken, 1975'de %21, 1985'de %28 ve 2000'lere

gelindiğinde %37,5'ini oluşturmaktadır (DİE, 2000). İlin nüfusunun ülke içindeki oranını yükselten unsur il merkezinde değil, turizmle büyüyen ilçelerdeki nüfus artışından kaynaklanmaktadır. (DİE, 2000). 1927'den beri, Türkiye'nin genel yıllık nüfus artış hızının altında seyreden Muğla il nüfusu, turizmle birlikte ilk defa 1985'de %029,2 ile ülke geneli olan %025'in üzerine çıkmıştır. Bu artış 2000'de %024 ile yine ülke geneli olan %018'in üzerinde seyretmektedir (DİE, 2000, 2002). Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızının 1990'lardan itibaren, %020'nin altına ve 2000'de %018'e düşmesi, kentleşme gibi etkenlerin yanında ülkedeki gelir dağılımının dramatik biçimde bozulmasıyla da ilişkilidir (Sönmez, 2002). Buna karşılık Muğla'da nüfus artış hızı bu bölgede turizm sektörüne bağlı sermaye birikim olanakları ve işgücü istihdamına bağlı olarak artmaktadır.

○

Turizm sektörünün gelişimine kadar Muğla nüfusunun en belirgin özelliği yerel ve homojen olmasıdır. 1935'den 1980'e kadar Muğla ilinin toplamında Muğla doğumlu olanların oranı %95'ler civarındadır (DİE, 2000). Biçimsel olarak modernleşmeyle erken tanışmış bir kent olmasına rağmen nüfustaki bu homojenlik modern kentin yapısal özelliklerine uymayacak bir orandadır. 1980'lerle birlikte il genelinde bu homojenliğin bozulmaya başladığı ve 2000'de %70'ler oranına düştüğü görülmektedir (DİE, 2000). Bu düşüş yine Muğla'nın merkezinde değil, ilçelerde yükselen kıyasal kentleşmenin çektiği nüfusun yarattığı heterojenlikle ilişkilidir. Kıyasal kentleşme sürecinde sahil

beldelerinin nüfusunu heterojenleştiren göçlerin geldiği bölgeler ise sınıfsal konuma göre değişmektedir. Büyük sermaye yatırımlarını yönlendirenler genellikle büyük kentlerden gelen sermaye sahipleri- dir. Uzman meslek sahiplerinin büyük kentlerden olduğu kadar çevre il merkezlerinden de geldikleri görülmektedir. Türkiye'nin yoksul bölgelerinden ya da büyük kentlerin yoksulluk bölgelerinden gelen mevsimlik işgücünün ise kentin kalıcı nüfusu içindeki oranı oldukça düşüktür. Kentin mevsimlik ucuz işgücü ihtiyacını karşılayan bu kesim, kentleşme hızına bağlı olarak kalıcı işgücüne dönüşmeye başlayacaktır.

1980'lerin ikinci yarısından itibaren, Muğla'nın kıyı kasaba ve köylerinde uluslararası turizmin yarattığı, turizme dayalı kentleşme modeli, arazi ve emlak pazarının yönlendirdiği yeni bir boyut kazanmaktadır. Planlama ve kentleşme yazınında uzun yıllar 'kıyıların yapılaşması' olarak betimlenen ve genellikle olumsuz bir gelişim olarak algılanan bu mekânsal dönüşüm sürecini açıklamakta artık 'yapılaşma' kavramı yerini 'kentleşme' kavramına bırakmaktadır. Küçük kıyı yerleşmelerinden yükselen bu yeni kentleşme biçimi, bazı olumsal faktörlerin bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkan ve belli özgünlükler içeren yeni bir model olarak görülebilir.

Kıyısız kentleşme kavramı, burada, turizme bağlı kentleşmenin son 20 yılda yeni boyutlar kazanarak turizmin ötesinde bir kentleşme biçimine doğru evrildiğini açıklamak için kullanılmaktadır. Bu kentleşme biçiminde, farklı nitelikte iç göçler olduğu

kadar, gerek turizm sektöründe becerili iş gücü olarak, gerek evlilik nedeniyle, gerekse konut sahibi olarak turizm kentlerine yerleşen Avrupalıların yeri de oldukça belirgindir. Sürekli yaşayanların yanında, yılın belli dönemlerinde tatil-dinlenme amaçlı gelmelerine karşın konut sahibi olan Avrupalılar, bu kentlerin klasik sakinleri arasına girmiştir. Bu Avrupalı sakinler, gelişimini tamamlamış bir kente gelen 'yabancı göçmelerden' çok, kıyasal kentleşme sürecinin niteliğini belirleyen yapısal/kurucu unsurlardan biri olarak belirginleşmektedir. Kıyasal kentleşmenin özgün unsurlarından biri haline gelen Avrupalı sakinleri, gelirleri ya da emekli ikramiyeleriyle kendi ülkelerinde emlak ya da arazi yatırımı yapamazken, denizin, güneşin ve kentsel hizmetlerin olduğu bir Akdeniz kasabasında taşınmaz mülk edinmeleri giderek genişleyen küresel emlak piyasası ile de yakından ilişkilidir.

Kıyasal Kentlerin Avrupalı Sakinleri Kimler?

Avrupalı alt-orta ve orta sınıflara yönelik olan paket turizmi ile İspanya, Yunanistan ve Türkiye'nin kıyılarında tatil yapabilen Avrupalılar arasında emekliler, erken emekli olmak zorunda kalanlar, işini kaybedenler, gelirleri düşenler ve soylulaştırma nedeniyle değerlenen mahallelerinden ayrılmak zorunda kalanların bir kısmı bu kıyılara yerleşmeyi bir yaşam alternatifi olarak görmektedirler. Bu çerçevede 2007 yılında Muğla İl genelinde resmi statü

ile sürekli ya da geçici ikamet iznine sahip olarak yaklaşık 5300 yabancı uyruklu yaşamaktadır. Ancak İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi yetkilileri ve yerleşik Avrupalılarla yapılan görüşmelerde, ikamet izni olmadan yaşayanlarla birlikte sadece Fethiye, Bodrum ve Marmaris'te tam ya da yarı zamanlı yaşayan Avrupalı sayısının 25 bin civarında olduğu ifade edilmektedir.

Muğla kıyılarında yerleşik tüm yabancıların %85'i gelişmiş Avrupa ülkelerinden gelmektedir (Şekil 4). Az gelişmiş ülkelerden gelenlerin büyük bir kısmını da Rusya, Romanya ve Ukrayna gibi eski sosyalist ülkelerden gelenler oluşturmaktadır (Şekil 5). Gelişmiş Avrupa ülkelerinden gelenler arasında, İngiltere %51 ile Muğla kıyılarına yerleşmiş yabancıların yarısını oluşturmaktadır. İkinci büyük grup %20 ile Almanlardır. Hollanda, Danimarka, Norveç ve İsveç, gibi diğer gelişmiş Avrupa ülkelerinden gelenlerin toplamı ise %15 civarındadır. Bunun temel nedeni yukarıda açıklanan gelir farkının yarattığı avantajdır. Türkiye'nin, Güney Doğu ve Doğu illerinden açığa çıkan ucuz işgücü nedeniyle, kendisinden daha az gelişmiş dış ülkelerden aldığı ucuz işgücü son derecede sınırlıdır. Dolayısıyla Muğla kıyılarının aldığı Avrupalı göçü, klasik uluslararası işgücü göçlerinden niteliksel olarak farklılıklar içermektedir. Bu göç tipi, gideceği ülkede çalışarak elde edeceği gelirle yaşam şansı arayan göçmenlerin göçü değildir. Tam tersine kendi ülkesinde geçinmesini zorlaştıran geliri ile satın alma gücünün daha yüksek olacağı ve aşınan yaşam standartla-

rını telafi edebileceği yerlerde yerleşme arayışına yönelik bir göçtür.

Muğla kıyılarında resmi ikamet eden, %85'i gelişmiş Avrupa ülkelerinden olan, yabancı uyrukluların sayısı 2001-2004 arasında 3600 kişi iken, 2007'de 5200'e yükselmiştir (Kurtuluş ve Purkis, 2007). Bu artış, kıyısız kentleşme, konut arzı ve yabancılar mülk satışı ile ilişkili olduğu gibi, göçmen ağı teorisi ile de uyumludur. Göçmen ağı teorisine göre, göç bir kez başladığında gönderen ülke ile alan ülke arasında kurulan ağ, başka göçmenlerin göçünü ve yerleşmesini kolaylaştırmaktadır. Muğla kıyılarında yerleşik Avrupalıların bu yaşama stratejileri, benzer maddi ve mekânsal kayıplarla karşılaşan diğer Avrupalılar için de bir alternatif oluşturmaktadır.

Muğla kıyılarına yerleşmiş olan Avrupalıların yüzde 36'sının sürekli ikamet izni bulunmaktadır. Turist statüsünde ikamet izni olanların oranı ise %45 civarındadır. Türk vatandaşı ile evli olduğu için oturma izni olanlar %11 ve sürekli oturma izni olanların yakını olarak oturma izni olanların oranı ise %3 civarındadır. Resmi çalışma iznine sahip olarak oturanların oranı ise %4 civarındadır (Şekil 6). Bu rakamlardan da görüleceği gibi Muğla'da yerleşik Avrupalıların büyük bir kısmı gelirlerini Muğla'da elde etmemekte, kendi ülkelerinden gelen gelirleri ile geçinmektedirler. Yukarıda sözü edilen ülkeler arası gelir farkı, gelişmiş Avrupa ülkelerine göre daha ucuz arazi ve konut fiyatları ile birleştiğinde, Avrupalılar için, daha

konforlu bir yaşamı daha ucuza satın alabilme alternatifini yaratmaktadır.

Muğla kıyılarında farklı ikamet statüleri ile yaşayan yabancıların ilçelere dağılımında en yüksek payı %35 ile Fethiye, %22 ile Bodrum ve %22 ile Marmaris almaktadır (Şekil, 7). Kalan yaklaşık %20 ise Muğla'nın diğer kıyı ilçelerine dağılmaktadır. Muğla'da kıyısız kentleşmenin en yoğun olduğu bu üç ilçede ikamet eden yabancılar arasında İngilizlerin oranı Fethiye'de %72, Bodrum'da %40 ve Marmaris'te %50 civarındadır (Şekil, 8, 9, 10). İngilizlerin bu yüksek oranı, iki açıdan bu çalışmanın temel iddiası ile uyumludur. Birincisi kitlesel turizmin getirdiği ucuz turist dalgalarının bıraktığı az sayıda yerleşimin yarattığı göçmenlik ağırları; ikincisi ise İngiltere'de radikal bir biçimde uygulanan neoliberal politikaların yarattığı iş ve gelir kayıplarının belli sınıfları alternatif geçim ve yaşama stratejileri aramaya yöneltmesidir. Marmaris'e yerleşmiş olan İngiliz vatandaşı Jane bu süreci şöyle ifade etmektedir:

Türkiye'ye gelmem tamamen tesadüf oldu. İngiltere'de işimden ayrılmıştım. Tatil yapmaya ihtiyacım vardı. Önce Yunanistan'a gitmek istedim. Ama Pas-kalya nedeniyle uygun fiyata uçak bulamadım. Baş-ka bir broşürden Marmaris'i buldum ve buraya gel-dim. Türkiye bana çok farklı geldi, burada yaşam şartları daha kolaydı. İngiltere'de çalışmaktan da, yeni iş aramaktan da bıkmıştım. Londra'da hava çok soğuk, yaşam çok zor, herşey çok rutindi. Daha önce müdürlük yapmıştım, öğretmenlik yapmıştım.

Burada da bir şeyler yapabilirim diye düşündüm...

(Jane, 55 yaşında, 15 seneden fazladır Marmaris'te yaşıyor ve düzensiz olarak rehberlik yapıyor).

Bir diğer İngiliz vatandaşı Anne ise, neoliberal politikaların erken emekliliğe zorladığı sağlık çalışanlarından biridir. Marmaris'e yerleşme öyküsü de Jane'ninkine çok benzemektedir:

'1996'da kızkardeşimin arkadaşının tavsiyesi ile Türkiye'ye tatile geldim. Önce Didim'e ardından da Marmaris'e... Marmaris'te Restoranda yemek yerken eşimle tanıştım. İngiltere'de hemşirelik yapıyordum. Emekli olup buraya yerleştim. Evlendik... Eşim o zaman garsondu. Ben İngiltere'de emekli olup gelince, bu restorani açtık. İngiltere'de bir evim var. Burada rahat yaşıyoruz.' (Anne, 42 yaşında, 6 yıldır Marmaris'te yaşıyor, çalışmıyor, arada bir restoranda kocasına yardım ediyor).

Çalışma kapsamında İngilizlerle yapılan görüşmelerin pek çoğunda, Muğla kıyılarının aldığı Avrupalı göçünde, ülkeler arasında alt ve alt orta sınıfların 'gelir farkı'nın belirleyici etkisi ortaya çıkmaktadır. Bu fark, İngiltere'de gelir kaybeden meslek sahibi alt-orta sınıflar için emekli ikramiyesinin getirisi ile Türkiye'de yeni bir yaşam kurmayı kolaylaştırırken; sanayisizleşme ile işsizleşen işçi sınıfı için de aldıkları tazminatlar ve işsizlik gelirleri ile Türkiye'deki satın alma gücü İngiltere'den daha yüksek olmaktadır.

Avrupalıların Türkiye'de Güney Ege ve Akdeniz kıyılarına yerleşirken bir yandan göçmen ağlarının

etkili olduğu, diğeryandan da kendi aralarında belli bir topluluk stratejisi izledikleri anlaşılmaktadır. Örneğın İngilizler Muğla kıyılarında yoğunlaşırken, Almanlar, Alanya kıyılarında yoğunlaşmaktadır. Kendi içlerinde oluşturdıkları ilişkiler ve ağlarla kıyısal kentleşmenin sosyo-mekânsal ve kültürel yapısında belirgin bir cemaatsel unsur olarak yer almaktadırlar. Diğeryandan Muğla kıyılarına yerleşen Avrupalıların mekânda yer seçimleri de ülkelere göre farklılaşmaktadır. Örneğın İngilizler, kıyısal kentin merkezi alanlarında inşası tamamlanmış konutlar satın alarak ya da kiralayarak yerleşmeyi tercih ederken; Almanlar Datça gibi daha az kentleşmiş ilçelerin kırsal alanlarına yerleşmeyi tercih etmektedir (Şekil 11). Almanların Datça'da, giderek nüfusu boşalan, kıyıdan yüksek köylerdeki eski taş evleri satın alıp restore ederek yerleşmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Tarih ve inanç turizminin yarattığı yeni bir yatırım biçimi olarak kırsal soylulaştırma da, bu alanlara yerleşmeyi, Avrupa'da gelir kaybedenlerin yanında, modern yaşamdan kaçan yerli ve yabancı entelektüel gruplar için de cazip hale getirmektedir.

Diğeryandan Muğla kıyılarında ikamet eden Avrupalılar arasında kadın oranı erkek oranından daha yüksektir (Şekil 12). Bu fark, evlilik yoluyla Muğla'da ikamet eden Avrupalıların daha çok kadın olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırma kapsamında, Marmaris Belediyesi Evlendirme Dairesi arşivinde yapılan taramada, son 10 yıldır Marmaris Evlendirme Dairesi'nde Türklerle evlenmiş Avrupalıların yüzde 90'dan fazlası-

nın kadın olduğu gör÷lmüştür. Aynı taramada, bu evliliklerde, Avrupa'nın gelişmiş ölkelerinden olan kadınların, evlendikleri Türk erkeklerden daha yaşlı olmalarına karşın, Rusya, Romanya ve Ukrayna gibi eski sosyalist ölkede vatandaşı olan kadınların evlendikleri Türk erkeklerden yaşça daha genç oldukları dikkati çekmiştir. Çoğu kez birbirine yakın toplumsal sınıflar arasında gerçekleşen bu evliliklerde de, gelir/refah farkının, yaş farkını tolere eden bir unsur olarak işlediğı gör÷lmektedir.

Muğla kıyılarına yerleşmiş olan Avrupalıların yaş dağılımları da, başka bir ölkede yaşama kararının verilmesinde bağlayıcılıkların azalmış olduğu yaşlarda yoğunlaşmaktadır (Şekil 13). Muğla kıyılarında ikamet eden Avrupalıların %63'ü, 50 yaşın üzerindedir. 40-50 yaş arası %17 ve 40 yaş altı ise, %20 civarındadır. 25 yaşın altındaki gençlerin ve 18 yaş altı çocukların toplam içinde %7 gibi düşük bir oranda olması, da aile göçünden çok, yalnız yaşayanların, boşanmış bireylerin ve çocuklarını büyötmüş çiftlerin daha kolay göç ettiğini düşöndürmektedir. Diğer yandan, üretim ve teknoloji alanında meydana gelen küresel yeniden yapılanma sürecine en zor uyum yapabilenler de belli bir yaşın üzerinde olan, fordist üretim yapısı içinde çalışmış kesimler olmaktadır (Sennett, 2002). Daha genç kuşaklar, neoliberal çalışma biçimleri, yeni bilgi sistemleri ve teknolojilere daha hızlı uyum yapabilmektedirler. Ayrıca Avrupa'nın aldığı düzensiz göçlerin sağladığı ucuz işgücü, erken emekli olan ya da işini kaybeden belli bir yaşın üzerindeki alt ve alt-orta

emekçi sınıfların aynı ücretlerle yeniden iş bulmalarını da zorlaştırmaktadır. Bu yaş grupları, satın alma güçleri ve yaşam standartlarını koruyabilecekleri ülkelere göç etmeyi bir geçinme stratejisi olarak daha kolay benimsemektedirler. Ingrid, yerleşme kararlarını nasıl aldıklarını anlatırken bütün bu sürece gönderme yapmaktadır.

"Ben Almanya'da belediyeden emekli oldum, eşim de mühendislikten. Çocuklarımız büyümüştü. Emekli olmadan önce burada bir ev almıştık. Hem yatırım olsun, hem de tatile gelince kalmak için. Emekli olunca Almanya'daki evimizi kapatmadan buraya yerleşmeye karar verdik. Çocuklarımız orada yaşıyor, sağlıklı ilgili konularda da Almanya'ya gidiyoruz. Emekli gelirlerimizle bunu yapabiliyoruz. Burada çevremizde çok yabancı var, kendimiz yabancı gibi hissetmiyoruz. İnsanlar da bize yabancı gibi davranmıyorlar. (Ingrid, 70 yaşında, 7 yıldır eşiyle birlikte Fethiye'de yaşıyor, çalışmıyor.)

Avrupalıların bu kentlere yerleşebilmelerine olanak vermesi açısından bu yerleşmelerdeki mülkiyet örüntüleri ve mülkiyetin el değiştirme olanakları da önemli olumsal unsurlardır. Mülkiyetin el değiştirmesi, açık (imar yasaları, yabancılara arazi-mülk satışı ile ilgili yasal düzenlemeler gibi) ya da örtülü (kıyıların plansız yapılaşmasına müdahalesizlik, başkası üzerine mülkiyet edinme gibi) politikalarla gerçekleşmektedir. 1980'ler sonrasında inşaat ve turizm sektörünün teşvik edilmesi, özellikle kıyı kentlerinde konut sunumunu

hızla artırmış ve geniş bir yapı stoku oluşturmıştır. Bu stok, kıyı yerleşmelerinde uluslararası talebi de karşılama potansiyeli taşıyan bir konut piyasası yaratmaktadır. Bu piyasa, küresel ölçekte hareket eden gayrimenkul yatırım sermayesinin yanı sıra, yukarıda belirtildiği gibi gelişmiş Avrupa ülkelerinde Fordist dönemde sahip oldukları gelir ve sosyal hakları göreceli olarak kaybeden alt ve alt-orta sınıflara konut edinme fırsatı yaratmaktadır. Diğer yandan, Muğla kıyılarında ev satın alan Avrupalılar arasında belli dönemlerde evlerini yine Avrupalı tatilcilere kiralamak da yaygın bir 'vergisiz' gelir elde etme biçimidir. 2006 yılında yabancıların Türkiye'de mülk edinmesini kolaylaştıran yasal düzenlemeden sonra Muğla kıyılarında Avrupalıların satın aldıkları konut türünde mülklerdeki artışta bu 'vergisiz' yatırım olanağının da belli bir katkısı vardır. Muğla'nın kıyısal kentleşmesinde niceliksel büyüklük olarak 'azınlık' olmalarına rağmen, kentleşmenin sosyo-mekânsal ve kültürel niteliği üzerinde belirleyici olan Avrupalılar, bir yandan kentlerin hazır müşterileri olarak kabul ve saygı görürken, diğer yandan, talep ettikleri bazı demokratik haklar (kilise talebi gibi) ve elde ettikleri ticari kazançlara karşı milliyetçi ya da mesleksel reflekslerle karşılaşabilmektedirler¹¹.

¹¹ Muğla kıyılarında oturma izni ya da turist vizesi ile ikamet eden Avrupalıların izinsiz emlakçılık ya da pansiyonculuk yapmaları yerel emlak komisyon şirketlerinin tepkisini çekmektedir. Muğla Emlak Müşavirleri Derneği Başkanı Ziya Er-can, Bodrum, Marmaris, Köyceğiz, Dalaman ve Fethiye ilçele-

Kıyısıal Kentleşmenin 'Dışlanmayan' Göçmenleri: Avrupalılar

Önceki bölümlerde üzerinde durulduğu gibi Muğla'nın kıyısıal kentleşme sürecinde, bir yandan mekân-sal ve yasal olanaklar, diğery yandan iklimin ve muhafazakâr olmayan sosyo-kültürel yapısının uygunluğu, Avrupa'da gelir kaybeden grupları Muğla kıyılarına çekmektedir. Küresel, ulusal ve yerel olumsal unsurların bir araya gelmesi ile özellikle Güney Ege ve Akdeniz

rinde yaşayan yabancıların bir bölümünün izinsiz emlakçılık ve pansiyonculuk yaptıkları ve vergi kaçırdıkları iddiası ile mahkemeye verildiklerini ifade etmektedir. Ercan, A.A. Haber Ajansına verdiği demeçte *"Türkiye'deki kanunlara göre bu şekilde izinsiz pansiyonculuk yapan yabancıların bu işi yaptığıının 3 defa tespiti gerekiyor. Yapılan 3 tespitten sonra izinsiz emlakçılık ve pansiyonculuk yapan yabancılar vergi dairesinin kesebildiğı ceza maalesef 75 lira. Bu çok cüzi bir rakamdır. Muğla Emlak Müşavirleri Derneğı'nin girişimleri sonucu Köyceğiz'de izinsiz emlakçılık yapan bir İngiliz vatandaşı sınır dışı edildi. Türkiye'de emlakçılık yapıyormuş gibi gayrimenkul sitesi, emlakçılık sitesi açarak satış yapan 6 yabancıyı daha tespit ettik. Bunlar isim ve adres belirtmeden kendi isimleri ile satış yapıyorlar. Gayeleri kendi memleketlerindeki vatandaşlarına bizleri devre dışı bırakarak satış yapmak... turizm merkezi olan ilçelerde yaptığımız araştırmada evlerini izinsiz pansiyon olarak kullanan yabancıların evlerinde tatil amacıyla konaklayan kişileri görevlilere, akrabam, dayım, teyzem, amcam, şeklinde tanıttıklarını tespit ettik... yabancıların izinsiz pansiyonculuk ve emlakçılık yapmasının nedeni vergi kaçırmak. Bu konuda yasal girişimlerde bulunuyoruz. Muğla Valiliğı ve Vergi Dairesi Başkanlığı ve Emniyet Müdürlüklerimize tespitlerimizi bildirdik. Bizim dernek olarak yasal yaptırım gücümüz olmadığı için bu olayı yetkili mercilere ulaştırıyoruz."* diye ifade etmektedir. (www.memleket.com.tr / 06 Ağustos 2010 / A.A Haber Ajansı)

kıyılarında tam ya da yarı zamanlı ikamet eden Avrupalılar, bu kentlerin sosyo-kültürel yapısının bir parçası olmuşlardır. Alanya ve Datça'da Almanlar, Didim, Kuşadası, Fethiye, Marmaris ve Bodrum'da İngilizler, kendi aralarında oluşturdukları topluluk ağları ve yaşadıkları kentten politik, sosyal ve kültürel talepleri ile bu kentlerin azınlıkları olarak kabul edilmek istemektedirler. Bu talepler arasında kilise, okul ve radyo gibi Avrupalı göçmen topluluklara yönelik kurumsal yapılara izin verilmesinin yanı sıra, belediyelerin su faturalarını İngilizce olarak düzenlemesi, belediye anonslarının aynı zamanda İngilizce ve Almanca yapılması gibi hizmet talepleri bulunmaktadır.

Yeni uluslararası göçlerde, göçmenler dünyanın her yerinde yoksulluk, etnik ve dinsel kimlikleri üzerinden sınıfsal-sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalırken, Muğla kıyılarına yerleşmiş olan Avrupalı göçmenler hem yerli halk, hem de yerel yöneticiler tarafından saygın misafirler olarak kabul görmektedirler. Kentten talepleri, yerli halk ve yerel siyasi otorite tarafından çoğu zaman olumlu karşılanmakta ve Avrupalı göçmenlerin bu kıyısız kentlerin eşit vatandaşları oldukları ifade edilmektedir. Bodrum'da Bodrum Belediyesi ve bir sivil toplum örgütü, Bodrum'da yaşayan yabancı uyruklu vatandaşlar için gayrimenkul, konusundaki sorunlarını tartışabilecekleri bir toplantı düzenlemekte (Anadolu Ajansı/ 12.03.2011), Datça'nın yeni seçilen Belediye Başkanı Datça'da yaşayan yabancı uyruklu vatandaşları için bir yemek vererek onların sorunlarını dinlemektedir. Datça Belediye Başkanının bu yemekte

yaptığı konuşma, kıyasal kentleşme sürecinde Avrupalı yerleşiklere gösterilen kabul ve sempatiyi göstermesi açısından temsil niteliğindedir. Belediye Başkanı şöyle demektedir:

"Sizler, değişik ülkelerden, değişik coğrafyalardan gelip, güzel Datça'mıza yerleşip, yaşamaya karar vermişsiniz. Ticari, kültürel ve sosyal etkinliklerinizle Datça yaşamına katkı sağlıyorsunuz. Bir başka deyişle sizler de belediye hizmetlerinden eşit yararlanma ve talepte bulunma haklarına sahipsiniz. Bu sebeplerledir ki Datça'nın gelişimi için her türlü proje ve kaynak yaratma öneriniz bizlere heyecan verir... Seçildiğim ertesi günü parti rozetimi bir kenara koyarak; parti, dil, inanç, etnik köken, cinsiyet vb ayrım yapmaksızın Datça'da yaşayan herkesin başkanı olarak göreve başladım ve görevim süresince de bu ilkemi muhafaza edeceğim... Katılımcı belediyeçilik adına Datçalı vatandaşlarımızın görüşlerini alıyor olmak ve bu bağlamda sizlerle buluşmaktan mutluyum... Kapımın sizlere her zaman açık olduğunu ve bana her zaman ulaşabileceğinizi lütfen unutmayın' (Yarımadanın Sesi gazetesi, 05.05.2009)

Bu toplantıda Datça'da yaşayan Avrupalıların Belediye Başkanından, kendilerine yönelik Türkçe kurslarının açılmasını, Datça'da olup bitenden haberdar olmak için kendi aralarında Belediye ile temas edilecek temsilcilerinin olmasını, Belediye Bülteni'nin İngilizce olarak da yayınlanmasını ve anonsların

Almanca ve İngilizce olarak da yapılmasını talep etmişlerdir (*Yarımadanın Sesi* gazetesi, 05.05.2009). Türkiye'nin diğer kıyısız kentlerinde olduğu gibi, Avrupalı göçmenler, pek çok konuda milliyetçi refleksleri yüksek olan Muğla'da da genel olarak ırkçı ya da dışlayıcı bir tavırla karşılaşmamaktadırlar..

Türkiye'nin göçmen politikaları ile ilgili çalışmasında Tolay, Türkiye'ye son 30 yılda gelen yabancılardan bir bütünleşme (entegrasyon) beklenmediğini, yerleşik olmalarına rağmen onların turist ve misafir olarak algılandığını ve uygulanan liberal vize politikasından Avrupa'nın olumlu dersler çıkarması gereğinden bahsetmektedir (2010). Tolay'a göre, Avrupa'nın tersine, Türkiye'de, kültürel ayrışma, dış göçlerden değil, Gayrimüslim azınlık, Kürtlük ve Alevilik gibi ülke içi etno-dinsel tarihsel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle göçmenlerin bütünleşmesi ya da kültürel ayrışması politik bir mesele olarak dikkate alınmamaktadır. Tolay'ın tespitleri Türkiye'deki yabancı göçmenler arasında sadece Avrupalı göçmenler için geçerli olabilir. Çünkü bu göç tipi, Avrupa'nın aldığı politik ve işgücü göçlerinden farklı ve klasik göç teorilerinde yer alan kültürel ayrışma, bütünleşme ve sınıfsal-sosyal dışlama kavramlarının çalışmayacağı yeni bir göç tipidir. Yoksa Türkiye'nin, kendinden daha az gelişmiş ülkelerden, sığınmacı olarak, ya da çalışarak hayatını idame ettirmek için gelen göçmenlere karşı tutumu Avrupa'nın göçmen politikalarından farklı değil, hatta bazen daha ağırdır. Asya, Afrika ve Ortadoğu ülkelerinden, savaş ve ekonomik

nedenlerle yerinden edilerek Türkiye'ye gelen yoksul göçmenlerin yaşadığı ağır sorunlar, uğradıkları ayrımcılık ve sosyal dışlanma uzun zamandır akademinin ve siyasetin ilgi alanı içindedir (Danış, 2009, 2009a; Özgür, 2010, 2010a). Bu nedenle, Tolay'ın Avrupa'ya örnek olarak gösterdiği liberal vize politikaları ve bütünleşmeye zorlanmama hali sadece Avrupalı göçmenlere uygulanan ayrıcalıklı bir tutumdur. Dolayısıyla Türkiye'nin göçmen politikalarını temsil niteliğinde değildir.

Türkiye'de Avrupalı göçmenlere -uluslararası göçlerde fazla rastlanmayan biçimde- gösterilen bu toplumsal ve siyasal kabulde, bu yeni göç tipini yaratan küresel, ulusal ve yerel koşullar ve ülkeler arasındaki ilişkiler kadar, göçmenlerin sınıfı da belirleyici olmaktadır. Muğla Kıyıları'nın Avrupalı göçmenlerinin çoğunluğu, ekonomik sermaye açısından, kendi ülkelerinde gelir ve iş kaybeden işçi sınıfı ve alt-orta sınıfa dâhil olmalarına karşın, göç ettikleri kıyısız kentlerde 'Avrupalı' olmanın getirdiği simgesel ve kültürel sermaye ile algılanmaktadır. Doğu ile Batı arasında, gelişme farklılığından kaynaklanan tarihsel ekonomik eşitsizliklerin Avrupa ülkelerine sağladığı bu ekonomik ve siyasi güç ve üstünlük, bu göç tipinde göçmenler için bir avantaja dönüşmektedir. Örneğin vizesi dolmuş bir Afgan turist ile bir İngiliz turist pasaport polisi karşısında sadece maddi değil, aynı zamanda simgesel sermaye açısından da eşit güçte olmadıkları için, eşit muameleye tabi olmayacaklardır. Bu

ayrıcalık, Avrupa'nın, maddi, politik ve kültürel gücü ile oluşan bir simgesel sermaye biçimi olarak kendiliğinden işlemektedir. Bu nedenle Avrupalı göçmenler, kendi ülkelerinde onlara bir yararı dokunmayan uyrukları nedeniyle sahip oldukları bu simgesel sermaye sayesinde, daha az gelişmiş bir ülkede ayrıcalık, saygı ve kabul görmektedirler.

Muğla'nın kıyısız kentlerinde kurulan hayvanları koruma, doğa, çevre ve yardım derneklerinin kurucuları ve seçilmiş yönetim kurulları ve başkanları arasında çok sayıda Avrupalı bulunmaktadır. Bu politik katılım, yerel halkın ve yerel siyasetin Avrupalı göçmenlere gösterdiği kabul ve güveni temsil etmesi açısından önemlidir. Oysa aynı kabul ve güven bu kentlere beceri yoğun hizmet sektörü ya da inşaat sektöründe çalışmaya gelen yoksul Kürt göçmenlere gösterilmediği gibi, ekonomik sermaye sahibi olarak yatırım yapmaya gelen Kürt sermaye sahiplerine de gösterilmemektedir. Kıyısız kentleşme sürecinde Avrupalı göçmenlere karşı son derecede liberal, ancak iç göçle gelen yoksul ya da zengin Kürt göçmenlere karşı dışlayıcı olan bu toplumsal ve siyasal tutumu, Bourdieu'nun simgesel sermayeye dayandırdığı 'güç' ile açıklamak mümkündür (1995). Bu kavram, az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru olan göçlerde, göçmenlerin, alıcı ülkede vatandaşlık hakkı kazandıklarında bile tam olarak kurtulamadıkları sosyal dışlanmayı ve kültürel ayrışmayı açıklamakta da çok verimli olarak kullanılır. Daha az gelişmiş ülkenin vatandaşları, gelişmiş ülkede sadece

maddi ve sosyal sermaye eksikliklerinden dolayı değil, aynı zamanda kültürel sermayelerinin farklılığı ve simgesel sermayelerinin eksikliğinden dolayı da 'güçsüz'dürler. Bu nedenle, Muğla kıyılarını Avrupalılar için çekici kılan etmenlerden biri de, bütün dünyada göçmenlerin yaşadığı bu güçsüzlüğü yaşamıyor olmalarıdır. Neoliberal politikalar sonucunda kendi ülkelerinde giderek kaybettikleri sınıfsal güçlerini, uyruklarından dolayı sahip oldukları simgesel sermaye sayesinde, 'Muğla'nın kıyısal kentlerinde yeniden kazanmaktadırlar.

SONUÇ: Uluslaşma, Küreselleşme ve Muğla'da Eşitsiz Kentsel Gelişme

Kentler her zaman toplumsal artığın yoğunlaştığı merkezlerde, birikim olanağı yaratabildiği coğrafyalarda ortaya çıkmaktadır. Bu birikim olanağının kaynakları ve genişleyebilme potansiyeli de kentin gelişme dinamiğini oluşturmaktadır. Türkiye'de de İmparatorluğun en zor yüzyılı olarak kabul edilen 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, bazı kentler, tarımsal artığı kontrol eden idari yapılar olmaktan, ticari sermaye birikimi yapan kentlere dönüşmeye başlamışlardır. Bu gelişme toplumsal artığın merkez tarafından kontrol edilmesine dayalı imparatorluk düzeni ile çelişen bir gelişmedir. Bu çelişkinin yarattığı çatışma ve uzlaşmalarla geçen uzun 19. yüzyılın ardından gelen dünya savaşı, Türkiye için sadece coğrafi sınırları değil, aynı zamanda bu coğrafya içinde ortaya çıkan birikim olanaklarını ve toplumsal işbölümünü dipten tepeye değiştirmiştir. 19. yüzyıl sonunda Batı ile yapılan ticaret sayesinde bazı kentlerin gelişen sermaye birikim olanakları, bu değişim ile radikal biçimde kırılmaya uğramıştır. Muğla da bu kırılmanın gerçekleştiği kentlerden birisidir. Bu kırılmanın yaratacağı durgunluk il merkezinde 2000'li yıllara, kıyılarda ise 1980'li yıllara kadar sürecektir.

I. Dünya Savaşı sonrasında kentte değişen ekonomik ve toplumsal işbölümünün neden olduğu bu kırılma, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmaya başlayan modern kent formu üzerinde de etkili olmuştur. Tanzimat'la birlikte ortaya çıkan kentsel reformların başarılı uygulamaları, bu reformlara ihtiyaç duyacak yapısal dönüşümlerin yaşandığı kentlerde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, Muğla'da 19. yüzyıl sonunda ortaya çıkan mekânsal dönüşümlerin kentin yaşadığı ekonomik ve toplumsal dönüşümle uyumlu olduğu ve sadece biçimsel düzenlemeler olmadığı görülmektedir. Bu gelişme dinamiğinin kırılması ile birlikte Muğla'nın geleneksel kent formundan modern kent formuna geçiş de duraklayacaktır.

Muğla'nın yaşadığı bu kırık gelişme, bir yanıyla dünyada ve bölgede değişen ekonomik işbölümü diğer yanıyla da uluslaşma dinamiği ile bağlantılı olarak nüfus yapısı ve mülkiyet ilişkilerindeki radikal değişimlerle bağlantılıdır. Bu çerçevede, 80'lerden itibaren Muğla'nın İl Merkezi ile kıyı yerleşmeleri arasındaki eşitsiz kentsel gelişme sürecinin analizine de yardımcı olmaktadır. 20. yüzyıl başında değişen dünya düzeni ve uluslaşmanın sonuçlarından biri olan mübadele ile Muğla İl Merkezinin yaşadığı kırılma, yüzyılın sonunda küreselleşmeye bağlı olarak kıyıların yakaladığı ekonomik gelişme ile ortaya çıkacak olan eşitsiz kentsel gelişmenin olumsuz unsurlarından biri olacaktır. Bu eşitsiz kentsel gelişmenin, küreselleşen turizm ve gayrimenkul pazarından en büyük payı alan ve kıyıları hızla kentleşen Antalya'ya göre, Muğla'nın

merkezi ile kıyıları arasında daha radikal olarak ortaya çıkması da bu tarihsel-mekânsal olumsal unsurla doğrudan ilişkilidir.

Muğla İl Merkezinin I. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşadığı durgunluğun, kıyılarda 1980'li yıllardan itibaren giderek hızlanan sermaye birikimine rağmen aşılması, İl Merkezinin kıyıları ve deniz ile ilişkisinin yüzyılın başında Rumların gidişi ile kopmuş olmasıyla bağlantılıdır. Savaş sonrasında kent yüzünü Anadolu'ya dönmüştür. Ancak 1950'lere kadar son derecede sınırlı olan karayolu bağlantısı; sonrasında ise, kentin iç pazarda rekabet edebilecek tarım ve zanaat ürünlerinin yetersizliği Anadolu ile ekonomik bütünleşmenin zayıf kalmasına neden olmuştur. Ancak bu içe kapalı ve tasarruf kültürüne dayanan ekonomi, 1950'li yıllarda hızlanan iç göçlerle hızla nüfus kaybeden Anadolu'nun diğer küçük kentlerine göre, Muğla'nın nüfusunu göreceli olarak dengede tutabilmesini sağlayan da bir unsur olmuştur. Muğla'nın 1980'li yıllara kadar ülke ortalamasının altında olan nüfus artış hızı, yine de 1950'li yıllardan itibaren hızla nüfus kaybeden Karadeniz'in kıyı kentlerine göre daha dengede kalabilmiştir. Muğla'nın Karabağlar Yaylası'nın ve yakın köylerde yapılan, kentin beslenmesine yetecek tarımsal üretim ile pazara yönelik tütün üretimi bu dengenin korunmasında önemli unsurlar olmuştur.

Muğla'nın kıyılarında yer alan köy ve kasabalar ise I. Dünya Savaşı sonrasında 1970'li yıllara kadar Muğla İl Merkezi ile ekonomik ve toplumsal ilişkileri son derecede zayıf; arazileri tarıma elverişsiz sahil ve ormanlıklar-

dan oluşan; balıkçılık, süngercilik ve narenciyeden başka geçim kaynakları olmayan içe kapalı yerleşmeler halindedirler. Savaş sonrası değişen mekânsal işbölümü kadar, nüfus değişimi ile Muğla İl Merkezinin kıyılarla bağlantısının azalması da bu yerleşmelerde ciddi bir geçim probleminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Savaş öncesine kadar Muğla'nın İl Merkezindeki Müslüman ve Rum tüccarlar, dokuma, tütün, orman ürünleri ve madenleri, Rum araçlar eliyle, Muğla kıyılarındaki Marmaris, Gökova ve Güllük gibi limanlardan Rodos'a göndermekteydiler (Tekeli, 1993). Ayrıca Adalarla Muğla'nın kıyı yerleşmeleri arasında deniz yoluyla yapılan belli kapasitede bir ticaret ilişkisi bulunmaktaydı. Savaş sonrasında bu ilişkiler büyük oranda sona ermiş ve kıyı yerleşmeleri Muğla İl Merkezinin yaşadığından daha ciddi bir ie kapanma ve geçim sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu nedenle kıyıların yaşadığı bu geçim sıkıntısı, Halikarnas Balıkçısı olarak tanınan Cevat şakir Kabağalı'nın 1920'lerin ortasında sürgün olarak gittiği ve 1947'ye kadar gönüllü olarak kaldığı Bodrum'a dair anılarından oluşan *Mavi Sürgün* adlı kitabında geniş biçimde yer alır (1961). Kabağalı'nın çok sevdiği Bodrum'dan 1947'de ayrılma nedeni de çocukları için ilkokuldan sonra gidebilecekleri en yakın ortaokulun, o dönemin ulaşım koşullarına göre 5 saatlik meşafede olan Muğla İl Merkezinde olmasıdır. Bu yıllarda kıyı köy ve kasabalardan eser sayıda aile çocuklarını İl Merkezine, aile yanında pansiyoner-yatılı kalacak şekilde ortaokul ve liseye gönderebilmektedir.

Bu zorunlu ie kapalılık, Muğla kıyı yerleşmeleri- nin, bakir koyları, doğal limanları, sahilleri, çok çeşitli ağaç, bitki ve çiçekten oluşan bitki örtüsü ve narenciye bahçeleriyle çevrili geleneksel konut dokusu ile bozulmadan 1970'lere kadar gelmesine neden olacaktır. 70'lerden itibaren önce yerli, ardından da küresel turistler tarafından keşfedilecek olan bu bakir koylar ve otantik kıyı yerleşmeleri, ulusal ve uluslararası turizm, inşaat ve gayrimenkul sektörleri için çok avantajlı yatırım alanlarına dönüşecektir. Bu mekânsal, sosyal ve kültürel avantajlar, İl Merkezinde yüzyılın başında kırılan kentsel gelişme dinamiğinin, yüzyılın sonunda kıyılardan giren küresel turizm ile yeniden yakalanmasına neden olacaktır.

Bu avantajlardan biri, çok uzun süre geçim sıkıntısı çekmiş yerli halkın, kayda değeri bir gelir elde edemedikleri arazilerini, dışarıdan gelen yatırımcılara çok kârlı gelecek fiyatlarla kolaylıkla satmalarıdır. Bir diğeri avantaj ise, Muğla'nın kıyı köy ve kasabalarının, uzun süre ie kapalı yaşamış olmalarına karşın, dindar-muhafazakâr bir kültürel yapıya sahip olmayışlarıdır. Bu durum, deniz ve sahil turizmi kapsamında kıyılara gelen modern yaşam tarzını benimsemiş tatilci turistler ve yazlıkların tutum ve davranışları ile yerel halkın değeri sistemi arasında gerilimsiz bir ilişkiye neden olmaktadır. Yerel halk, dışarıdan gelenlerin modern yaşam tarzlarını yadırgamadıkları gibi, onları arazilerinin ve emeklerinin değeri lenmesine neden olan kurtarıcı-yatırımcılar olarak görerek kolaylıkla kabul etmektedir.

70'li yıllarda küçük ve orta ölçekli turizm yatırımları ve yazlık ev inşaatlarıyla başlayan bu ekonomik gelişme, başlangıçta, Muğla İl Merkezi ile kıyılar arasında eşitsiz bir kentsel gelişmeden çok, kıyıların uzun süredir geçim sıkıntısı içindeki nüfusuna iş ve gelir kapısı açan bir canlanma ve turizmde uzmanlaşma biçiminde seyretmektedir. Ancak 80'li yıllardan itibaren bu durum değişmekte ve uluslararası turizmin yarattığı talep, radikal mekânsal farklılaşmalarla birlikte Muğla, İl Merkezi ile kıyıların eşitsiz geliştiği bir kıyasal kentleşme sürecine girmektedir.

Turizm sektörü, turizm sektörüne bağlı hizmetler sektörü, alt yapı yatırımları ve inşaat sektörünün otel ve ikinci konut inşaatlarıyla hızlanan sermaye birikimi, özellikle Fethiye, Marmaris ve Bodrum'da hızlı bir kentleşme sürecini başlatmıştır. Harvey'in ifade ettiği gibi, kent ontolojik bir kategori değil, insan unsurunu biçimlendiren ve aynı zamanda onun tarafından biçimlenen sosyal bir ölçektir ve kentleşme toplumsal artığın coğrafi olarak yoğunlaştığı merkezlerde ortaya çıkmaktadır (1988). Bu nedenle Muğla'nın kıyılarında gerçekleşen bu yoğunlaşma ve sermaye birikimi kentleşme ile sonuçlanmakta; buna karşın, kıyılarla ilişkisi yüzyılın başında kopan Muğla İl Merkezi 19. yüzyılın sonundaki birikim dinamiğini tekrar yakalayamadığı için kıyılarla merkezin eşitsiz geliştiği bir kentleşme biçimi ortaya çıkmaktadır. Turizm, sermaye birikim sürecinde -mekânın üretimi yoluyla üretimin genişletilmesi anlamına gelen- sermayenin ikinci döngüsü için son derecede elverişli koşullar yaratmaktadır. Bir yandan kıyı yerleşmelerinin kale içi gibi tarihsel mahalle-

leri soylulaştırma yoluyla yeniden değ erlenirken, diğ er yandan da turizme bağlı yatırımlarla sahillerden karasal alana doğru bir yapılı  evre üretilmektedir.

80'li yılların ortalarından itibaren, uzun vadeli turizm kenti planlaması yapılmadan; daha çok ucuz arazi, ucuz işgücü, siyasi kayırmacılık ilişkileri ve fırsatçı imar planlarının yönlendirdiği turizm yatırımları ile hızla yapılaşan kıyılarda, 90'lı yılların ortalarından itibaren, turizm sektörü krize girmektedir. Bu kriz, bir yandan plansız, denetimsiz aşırı yapılaşmanın yarattığı betonlaşmanın talebi azaltıcı etkisi; diğ er yandan küresel ölçekte değişmeye başlayan turizm anlayışı (Cohen, 94) ve *her şey dâhil* paket turizminin k rları düşürmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak buna karşın, Muğla kıyılarının eşitsiz kentsel gelişmesi, mekândaki farklılaşmalar ve toplumsal artığın yoğunlaşması ile devam etmektedir. Paket turizmin krizine rağmen, kıyısal kentleşmenin hızının artmasına neden olan bu yoğunlaşma, sermayenin ikinci döngüsü kapsamında mekâna yapılan yatırımların ulusal ve uluslararası gayrimenkul yatırımcılarını ve kullanıcıları ile farklı vasıflarda işgücünü bu kentlere çekmesi ile bağlantılıdır. Bu süreçte kıyısal kentleşme, süreci, turizmde düşen k rlara karşın, ulusal ve uluslararası gayrimenkul yatırımlarının yönlendirdiği yeni bir evreye girmektedir. Bu evrede, Avrupa'da neoliberal politikalarla iş ve gelir kaybeden ve kentsel mekândaki rekabet güçlerini giderek kaybeden toplumsal sınıflar için Muğla kıyılarında mülk edinmek hem yatırım, hem de kullanım değeri açısından fırsat oluşurmaktadır.

Dünyanın gelişmiş ülkelerinde 1970'lerin sonlarından itibaren radikal olarak uygulamaya konan neoliberal ekonomi politikaları ile üretim sürecinin mekânsal örgütlenmesindeki değişim, kitlesel işsizlik, vasıfsızlaşma, örgütlülüklerinin zayıflaması ve ücretlerin düşmesine; sanayi üretimine dayanan belli kentlerde üretim birimlerinin kapanması ve radikal iş kayıplarına neden olmuştur. Bu süreci İngiltere örneğinde açıklayan Massey, İngiliz firmalarının bazı endüstrilerde uluslararası rekabetçi konumunu yitirmesi, birçok vasıflı ve yarı vasıflı işçinin, özellikle de bu negatif gelişmelere maruz kalan kent merkezlerindeki örgütlü işçilerin işlerini kaybetmelerine yol açtığını ifade etmektedir (1984). Ortaya çıkan yeni istihdam biçimleri de, daha düşük ücretli ve alt sözleşmelere dayanan emek kullanımına odaklandığından, işlerini kaybedenlerin yeni iş bulma olanakları, satın alma güçleri ve yaşam kaliteleri düşmektedir. Bu durum onları, yeni geçim ve yaşam stratejileri aramaya yöneltmekte ve uluslararası göç teorileri içinde atipik bir göçmenlik türü ortaya çıkmaktadır.

Kitlesel olmasa bile, gelişmiş ülkelere daha az gelişmiş ülkelere doğru olan bu göç tipinde, göç edenler, kendi ülkelerinde elde ettikleri gelirlerle, kendi ülkelerinden daha iyi ekonomik, sosyal ve mekânsal koşullarda yaşayabilecekleri ülkelerde yerleşebilme olanağı önemli rol oynamaktadır. Muğla'nın kıyısız kentleşme sürecinde, özellikle 1990'ların ortalarından itibaren, sermayenin ikinci döngüsü içinde üretilen çok sayıda konut ve yabancı-

ların doğrudan mülk edinmesini kolaylaştıran yasal düzenlemeler, Avrupa'nın kaybeden işçi sınıfı ve geleneksel orta sınıfları için yeni bir geçim ve yaşama alternatifi oluşturmıştır.

Küresel ekonomi çerçevesinden bakıldığında, üretim sermayesinin ucuz emeğin bulunduğu yerlere çekilmesine benzer bir şekilde, gayrimenkul piyasasında da küresel ölçekte ortaya çıkmış fırsatları değerlendirme yönünde bir eğilim oluşmaktadır. Gelişmiş ülkelerle daha az gelişmiş ülkeler arasında gayrimenkul fiyatlarındaki farklılık, spekülatif büyük sermayenin yanı sıra, gelişmiş ülkelerde kayba uğrayan, standart konut alanlarında yaşayan ve ekonomik olanaklarını yitiren sınıflar için de bir fırsat yaratmaktadır. Önce turizm ve seyahat anlamında ortaya çıkan hareketlilik, zaman içinde bu fırsatların keşfedilmesine olanak sağlamak ve özellikle iklimsel, tarihi ve kültürel özellikleriyle çekici kıyısız kentler, Avrupa'nın kaybeden sınıfları için çekim alanı olmaktadır.

Muğla kıyılarına emlak (arazi ve konut) yatırımı yaparak ya da yapmaksızın yerleşen, ya da yerleşmeksizin yılın bir bölümünü orada geçirerek daha kolay geçinebilen, büyük ağırlığı Avrupalılardan oluşan yabancılar, Muğla'da kıyısız kentleşmenin önemli aktörleri olmaktadır. 'Kıyısız kentleşme' kavramı bir anlamda sürekli yerleşmeyi içerdiğinden, turizm ve ikinci konut türü bir yapılaşmadan farklı bir sürece işaret etmektedir. Bu sürecin aktörlerinden olan Avrupalılar, gündelik yaşam kültürü, mekâna yerleşme ve kullanma biçimleri, politik kültür, kentsel

katılım, toplumsal rol ve beklentileri ile kıyısız kentlerin sosyo-mekânsal inşasında niteliksel açıdan belirleyici etkiler yapmaktadırlar.

Muğla'nın merkezi ile çevresinin eşitsiz kentleşmesini, tarihsel, coğrafi, politik, ekonomik ve kültürel çok sayıda olumsal unsura bağlı olarak analiz etmeyi amaçlayan bu çalışmada, eşitsiz kentsel gelişme, güçsüz halkları (azınlıkları) yerinden eden uluslaşma ve güçsüz toplumsal sınıfları yerinden küreselleşme süreçlerinin yarattığı ironik bir olgu olarak ele alınmaktadır. 20. yüzyılın başında kapitalizmin mekânsal organizasyonunun bir gereği olan uluslaşma süreçleri, Muğlalı Rumları zorunlu göçe yerinden ederken aynı zamanda Muğla'da uzun sürecek kırılmayı başlatmaktadır. Aynı yüzyılın sonunda ise, yine kapitalizmin mekânsal yeniden yapılanmasının bir sonucu olan küreselleşme, bu defa da hem az gelişmiş ülkelerin hem de Avrupa'nın zayıf toplumsal sınıflarını ekonomik olarak yerlerinden ederek göçe zorlamaktadır. Uluslaşma rüzgârlarıyla zorla gönderilen Rumların, merkezde ve kıyılarda yarattığı kırılma, küreselleşme rüzgârlarının kıyılara getirdiği Avrupalılarla birlikte kalkınmaya dönmekte ve Muğla, kıyıları ile merkezi arasında derin bir eşitsizlikle hızla kentleşmektedir. Muğla İl Merkezi, Türkiye'nin uluslaşma ve mekânsal yeniden yapılanma döneminde, sahnenin kenarına itilirken; kıyıları, küresel kapitalizmin mekânsal yeniden yapılanmasında kendilerine çıkan rolü, Avrupalıları her şart ve koşul altında kabul ederek 'kapmaya' çalışmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Akça, B., 2002, *Sosyal Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
- Aktar, A. (2000) Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aktüre, S. (1993) 19. yüzyılda Muğla, *Tarih İçinde Muğla*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.
- Aladağ, E. (1998) *Benim Şehrim: Muğla'da Rum İzleri*, Belge Yayınları, İstanbul.
- ALTSO (Alanya Ticaret ve Sanayi Odası), 2006, *Yabancılarla Mülk Satışı*, yayınlanmamış rapor.
- Arı, K. (2000) *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Atay, F.R. (1968) *Çankaya*, Doğan Kardeş Matbaası, İstanbul.
- Barkan, Ö.L. (1980) Türk Toprak Hukukunda Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi, *Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul.
- Benedict, P. (1974) *Ula an Anatolian Town*, E.J.Brill, Leiden.
- Berman, M. (1982) *All That is Solid Melts Into Air*, Verso, New York.
- Beauregard, R. (1998) Tourism and Economic Development Policy, *The Economic Geography of the Tourist Industry*, Der. D. Ioannides and K. G. Debbage, Routledge, London.
- Bilgin, İ. (1998) Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyetin İmarı, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı ve İş Bankası ortak yayını, İstanbul.
- Boratav, K. (1988) *Türkiye İktisat Tarihi*, Gerçek Yayınları, İstanbul.

- Boratav, K., Türel, O. ve Yeldan, E. (1996) Dilemmas of Structural Adjustment and Environmental Policies under Instability: Post-1980 Turkey, *World Development*, V. 24, N. 2, 373-393.
- Bourdieu, P. (1995) *Pratik Nedenler*, Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Candeğer, Ü. (2003) *Lozan Ahali Mübadelesi ve Adalardan Muğla'ya Gelen Türk Göçmenlerinin İskanı (1923-1930)*,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Muğla.
- Coşkun, F. (2006) *Mekânsal Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul'un Sayfiyesi Olarak Bodrum*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla Üniversitesi.
- Çelik, Z. (1986) *The Remarking of Istanbul*, University of Washington Press, Seattle.
- Cohen, E. (1994) Contemporary Tourism- Trends and Challenges, *Change in Tourism; People, Places, Processes*, Eds. Richard Butler, Douglas Pearce, Routledge, London, New York.
- Danış, D. ve Parla, A. (2009) Nafile Soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen, Dernek, Devlet, *Toplum ve Bilim*, No.114, S.131-158.
- Danış, D., Pérouse, J.F. ve Taraghii, C. (2009a) Integration in Limbo: Iraqi, Afghan and Maghrebi Migrants in Istanbul, *Land of Diverse Migrations*, Der. A. İçduygu & K. Kirişçi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- DİE (2000) Genel Nüfus Sayımı: Muğla İli, Ankara.
- _____ (2002) Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara.
- Eraydın, A. ve Türkün Erendil, A. (2002) Konfeksiyon Sanayinde Yeniden Yapılanma Süreci, Değişen Koşullar ve Kadın Emeği: Ne kazandılar ve Ne Kaybettiler? *İktisat Dergisi*, N.430, S.18-28.
- Eroğlu, Z. (1939) *Muğla Tarihi*, İzmir Marifet Basımevi.

- Fainstein, S. S. ve Gladstone, D. (1999) Evaluating Urban Tourism, *The Tourist City*, Eds. D. R. Judd ve S. Fainstein, Yale University.
- Fainstein, S. S. ve Judd, D. R. (1999) Forces, Local Strategies, and Urban Tourism, *The Tourist City*, Eds. D. R. Judd ve S. S. Fainstein, Yale University.
- Faroqhi, S. (1993) *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- _____ (1993a) *Menteşeoğullarından Osmanlılara Muğla, Tarih İçinde Muğla*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.
- İnalçık, H. (1991) The Emergence of Big Farms, Çiftlik: State, Landlords and Tenants, *Landholding and Commercial Agriculture in Middle East*, Eds. Ç.Keyder and F.Tabak, State University of New York Press, Albany.
- Halikarnas Balıkcısı (1961) *Mavi Sürgün* (1998/11. Basım), Bilgi Yayınevi.
- Harvey, D. (1981) The Urban Process Under Capitalism: A Framework for Analysis Urbanization and Urban Planning in Capitalis Society, Der: M. Dear ve A. J.Scott.
- _____ (1985) *The Urbanization of Capital*, Basil Blackwell.
- _____ (1987) Flexible accumulation through urbanization: reflections on post-modernism in the American city, *Antipode*, V. 19, s. 260-86.
- _____ (1988) *Social Justice and the City*, Basil Blackwell.
- Hoffman, L.M., Fainstein, S. ve Judd D.R. (2003) *Cities and Visitors: Regulating people, 'market and city space*, Blackwell, London, New York.
- Holcomb, B. (1999) Marketing Cities for Tourism, *The Tourist City*, Eds. D. R. Judd ve S. S. Fainstein, Yale University.
- Judd, D.R.(1999) Constructing the Tourist Bubble, *The Tourist City*, Eds. D. R. Judd ve S. S. Fainstein, Yale University.
- Karpat, K. (1985) Population Movements in the Otoman Statein the Nineteenth Century, *Otoman Population, 1830-1914*, The University of Wisconsin Press.

- _____ (2002) *Osmanlı Modernleşmesi, Toplum Kuramsal Değişim ve Nüfus*, İmge Kitapevi, Ankara.
- Keyder, Ç. (1982) *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, Yurt Yayınları 3, Ankara.
- _____ (1989) *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Keyder, Ç., Özveren Y. E. ve Quatert D. (1994) *Doğu Akdeniz Liman Kentleri*, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- Kılıçbay, Mehmet. A. (1980) *Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı*, Verso.
- Kıray, M. (1998) *Sosyo-Ekonomik Hayatın Değişen Düzeni: Kendiliğinden Dört Köyün Monografik Karşılaştırılması, Değişen Toplum Yapısı*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Koraltürk, Murat (1999) *Türkiye’de Sanayi ve Ticaret Odalarının Tarihsel Gelişimi, 1880-1952*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara Üniversitesi.
- Köksal, G. (2007) *Toplumsal Bir Ölçek Olarak Kentsel Mekân ve Koruma: Muğla Örneği*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla Üniversitesi.
- Kurtuluş, H. (2000) *The Roles of Çiftliks on the Formation of the Metropolitan Fringe in the Expansion of Istanbul Metropolitan Area*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, ODTÜ, Ankara.
- _____ (2003) *Mekanda Billurlaşan Kentsel Kimlikler: İstanbul’da Yeni Sınıfsal Kimlikler ve Mekansal Ayırışmanın Bazı Boyutları*, *Doğu Batı Dergisi*, N. 22, S. 75-96
- _____ (2007) *Kent Tarihinin Mekândaki İzleri, Yerel Tarih Yöntem ve Deneyimler: II. Sözlü Tarih Atölyesi*, Der. A. Durakbaşı ve Ö. Şahin, Muğla Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kurtuluş, H. ve Türkün, A. (2006) *Kıyısız Kentleşmede bir Faktör Olarak Muğla Kıyılarının Avrupalı Sakinleri*, 30. *Dünya Şehircilik Günü 6. Şehircilik Kongresi*, 7-9 Kasım 2006, İzmir.

- Kurtuluş, H. ve Purkis, S. (2007) *From the Residential Tourism to the Coastal Urbanisation, New Dimensions of International Migration: The Case of Mugla-Turkey*, *RC21 International Conference on Urban Justice and Sustainability*, 22-25 August 2007, Vancouver.
- Lefebvre, H. (1981) *Production of Space*, Anthropos Press.
- Macar, E. (2007) Mübadele ve Gidenler, *Yerel Tarih Yöntem ve Deneyimler: II. Sözlü Tarih Atölyesi*, Der. A. Durakbaşı ve Ö. Şahin, Muğla Belediyesi Kültür Yayınları.
- Maliye Bakanlığı, Milli Emlak İdaresi Tebliğleri, 1923-1946 Milli Kütüphane, Ankara.
- Massey, D. (1984) *Spatial Division of Labour*, MacMillan, London.
- Nagata, Y. (1995) *Studies on the Social and Economic History of the Ottoman Empire*, Akademi Kitapevi, İzmir, 1995.
- Ortaylı, İ. (1974) *Tanzimattan Sonraki Mahalli İdareler, (1840-1878)*, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No.142, Ankara.
- (1976) Osmanlı Kadısının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 9, N. 1, S.95-107.
- Özgür, B. N. (2010) Asylum Policy and Practices in Turkey: Constructing the Refugee Other in Konya, *Migration und Turkei: Bewegungen am Rande der Europäischen Union*, Der. Uğur Tekin ve Barbara Push, Institut d'Orient İstanbuler Texte und Studien, Köln Universität, Köln.
- (2010a) İltica Alanında Dolaylı Sınırdışı Pratiği Olarak "Entegrasyon" Politikası, *İltica, Yerinden Edilme, Vatansızlık*, UNHCR Office, Ankara.
- Purkis, S. (2006) Modern Köleler Göçmenler, *Eğitim Bilim Toplum*, C.4, N. 13, S.44-59.
- (2008) Turizmle Kalkınma ve Kentlerin Kimlik Arayışları: Marmaris Örneği, Marmaris Ticaret Odası Yayınları.

- Sennett, R. (2002) Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri, , Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Seymen, Ü.B. ve Koç, H. (1996) *Türkiye’de Kıyı Yerleşmelerinde Tatil Konutları*, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi, Ankara.
- Smith, N. (1986) Gentrification, the Frontier, and the Restructuring of Urban Space, *Gentrification of the City*, Eds N.Smith ve P. Willams, Unwin-Hyman.
- Sönmez, M. (2002) *100 Göstergede Kriz ve Yoksullaşma*, İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. (1980) Türkiye’de Kent Planlamasının Tarihsel Kökenleri, *Türkiye’de İmar Planlaması*, Der. T. Gök, ODTÜ, Ankara.
- (1993) 1923-1950 Döneminde Muğla’da Olan Gelişmeler, *Tarih İçinde Muğla*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.
- (1994) The Development of Istanbul Metropolitan Area Urban Administration and Planning, IULA- EMME Yayını, İstanbul.
- Tolay, J. (2010) Turkey’s Other Multicultural Debate: Lessons for the EU: http://www.sabanciuniv.edu/eng/?anasayfa/haber_detay/
- Türkeş, Ü. (1973) *Kurtuluş Savaşında Muğla*, Yelken Matbaası, İstanbul.
- Türkün-Ereñdil, A. ve Ulusoy, Z., 2002, The Re-invention of Tradition as an Urban Image, *Environment and Planning B- Planning and Design*, V.29, P.655-672.
- Yerasimos, S. (1999) Tanzimatın Kent Reformları Üzerine, *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Der. P. Dumont ve F. Georgeon, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Yeldan, E. (2001) *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*, İletişim Yayınları, İstanbul,
- Zukin, S. (1991) *Landscapes of Power*, Berkeley: John Hopkins University.

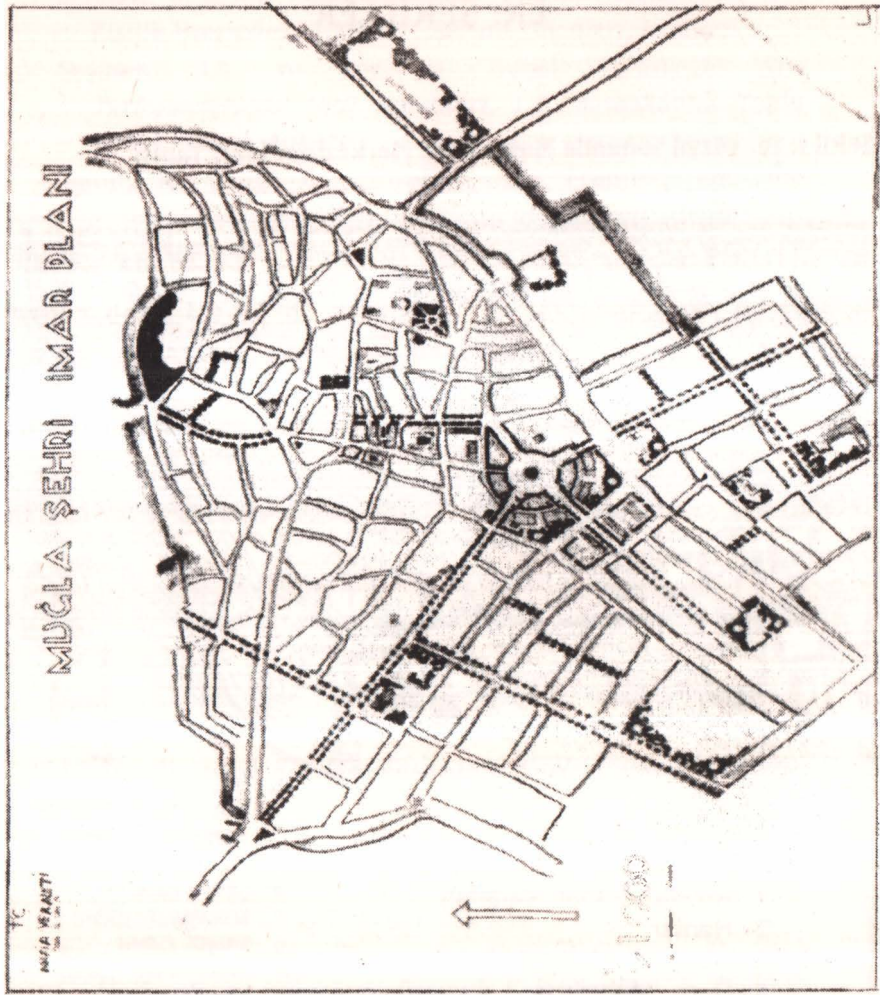
EK: ŞEKİLLER

Şekil 1: 19. yüzyıl Sonunda Muğla Kent Merkezinin İdari Yapısı

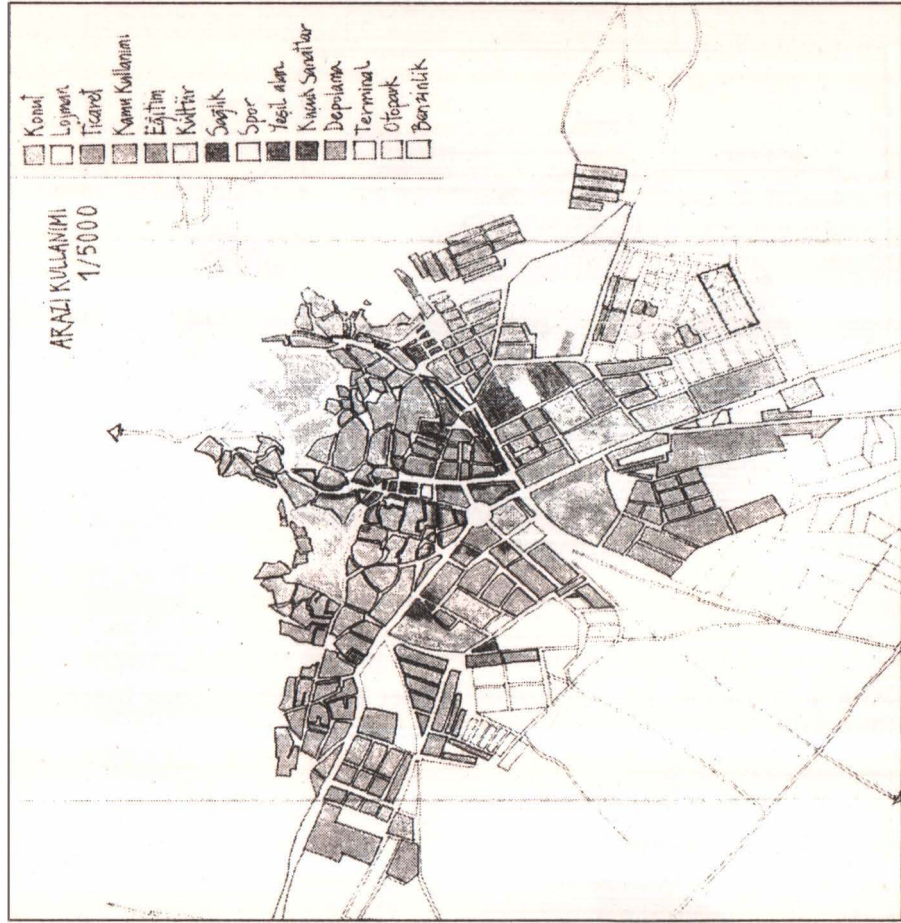
(Kaynak: Aktüre, 1993)

Şekil 2 : Muğla'nın İlk İmar Planı

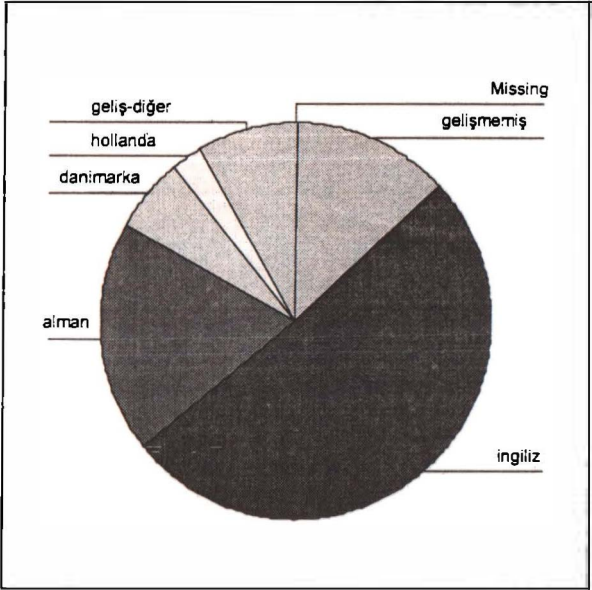
(Kaynak: Tekeli, İ., 1993, 171)

Şekil 3: 1987 Yılında Muğla'da Kentsel Arazi Kullanımı

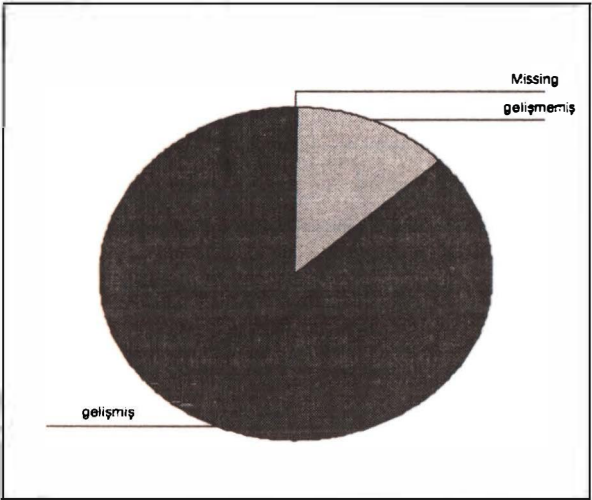

(Kaynak: Sevin Osmay, 1993, 230)

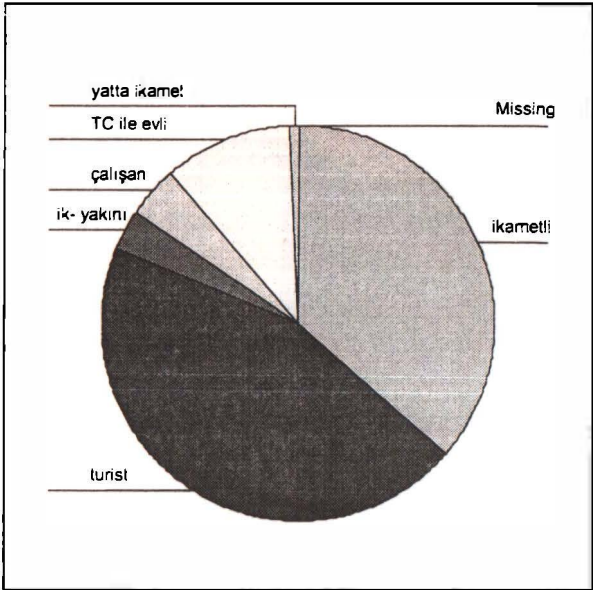
Şekil 4. Muğla'nın Kıyı İlçelerinde İkamet Eden Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı

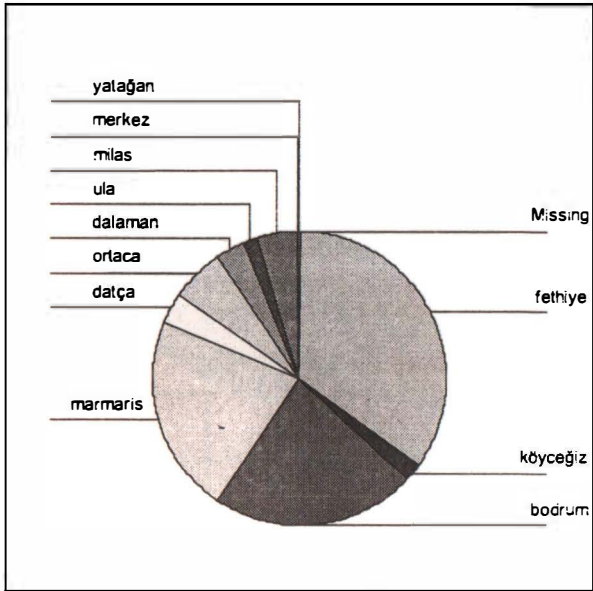
Şekil 5. Muğla'nın Kıyı İlçelerinde İkamet Eden Yabancıların Geldikleri Ülkenin Gelişmişlik Düzeylerine Göre Dağılımı

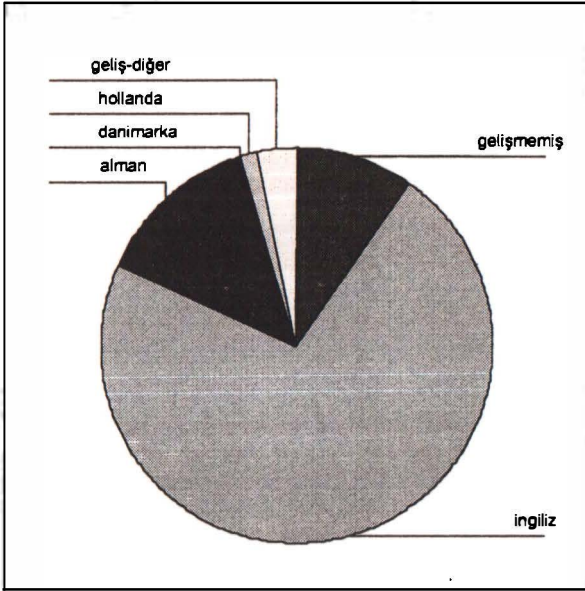
Şekil 6. Muğla Kıyılarında İkamet Eden Yabancıların Kalış Statüleri

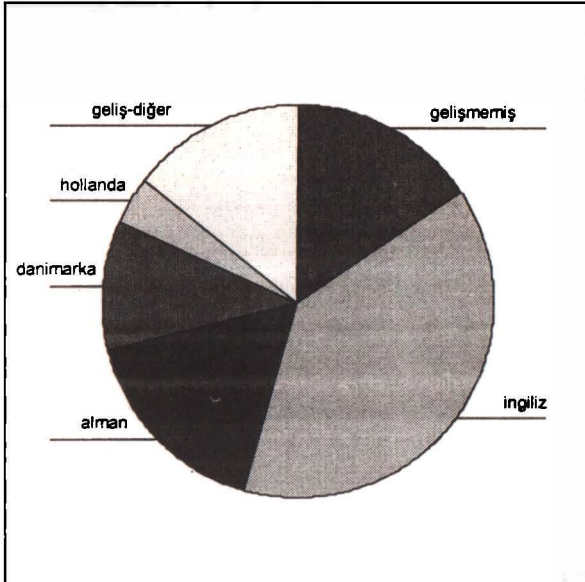
Şekil 7. Muğla'da İkamet Eden Yabancıların İlçelere Dağılımı

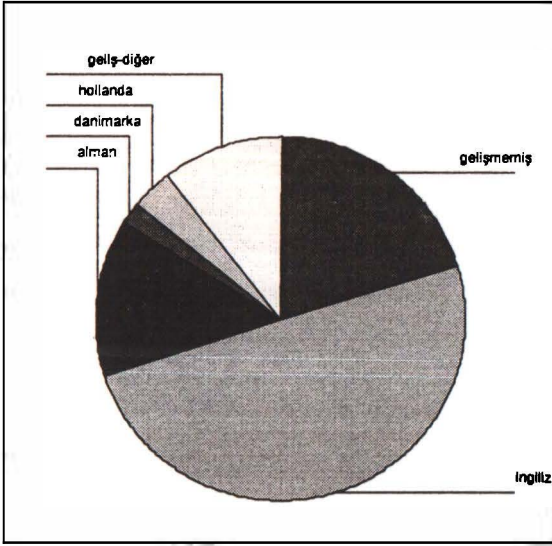
Şekil 8. Fethiye'de ikamet Eden Yabancıların Uyruklularına Göre Dağılımı

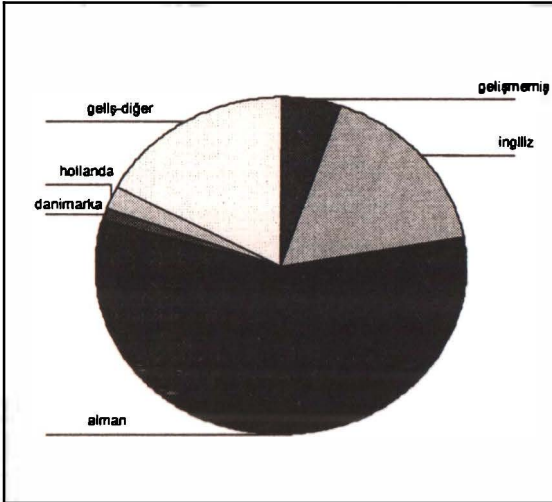
Şekil 9. Bodrum'da İkamet Eden Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı

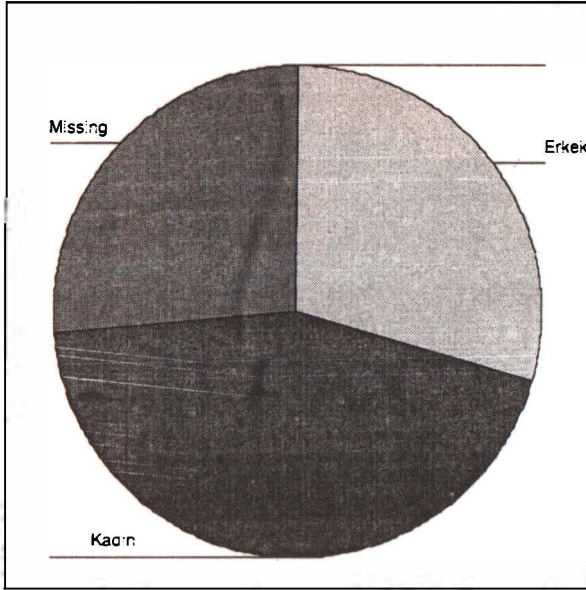
Şekil 10. Marmaris'te İkamet Eden Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı

Şekil 11. Datça'da İkamet Eden Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı

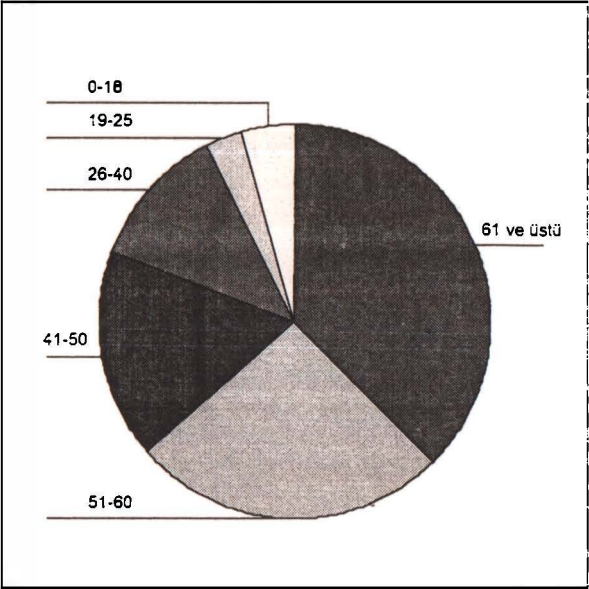

Şekil 12. Muğla'da İkamet Eden Yabancıların Cinsiyete Göre Dağılımı¹²

¹² Muğla İl Emniyet Müdürlüğünün Yabancılar Şubesi kayıtlarında Muğla'da ikamet eden yabancıların yaklaşık yüzde 26'sının cinsiyeti kayıtlarda bulunmamaktadır.

Şekil 13. Muğla Kıyılarında İkamet Eden Yabancıların Yaş Dağılımı

I. Dünya Savaşı 42, 45, 80, 89, 134, 135
 19. yüzyıl 20, 21, 31, 33-41, 43, 46, 48-52, 57-
 59, 61-70, 78, 79, 83, 87, 89, 133, 134, 138,
 143, 149
 20. yüzyıl 19, 26, 35, 50, 60, 61, 69, 78, 134,
 142
 80 Darbesi 81

Abbas Hilmi Paşa 33
 Açık artırma 47, 53, 77
 Adalar 21, 34, 36, 44, 45, 53, 59, 136, 144
 Adana 11, 64
 Afgan 130
 Afrika 103, 129
 Afyon 22, 82
 Aidiyet 11, 83
 Akça, B. 13, 21, 32, 53, 143
 Akçaova 76, 77, 80
 Akdeniz ticareti 21, 63
 Aktar A. 39, 47, 60
 Aktüre, S. 33, 36-38, 40, 41n, 52, 143, 149
 Aladağ, E. 54n, 56, 143
 Alan araştırması 13
 Alanya 107, 113, 122, 127
 Alanya Ticaret ve Sanayi Odası 113, 143
 Alışveriş merkezi 90, 101
 Alman 113, 118, 122, 127
 Alt-orta sınıflar 109, 112, 121, 125, 130
 ALTSO (Alanya Ticaret ve Sanayi Odası) 113,
 143
 Anadolu 9, 22, 33, 34, 44, 45, 63, 68, 95, 135
 Anadolu Ajansı 127
 Andon 58
 Ankara 23, 73
 Antalya 23, 106, 114, 134
 Antalya-Kemer 107
 Apart-otel işletmeciliği 108
 Arasta 38, 40, 61, 89
 Arazi kanunnamesi 31, 33, 35, 42, 62, 63, 143
 Arazi spekülasyonu 73, 75, 109
 Arı, K. 46-48, 143
 Asya 129

Asyagil üretim tarzı 67
 Aşk göçü 13, 14
 Atay, F.R. 73, 143
 Atça Tren İstasyonu 58
 Avrupa 26, 43, 99, 103, 109-112, 118, 119,
 122, 123, 125, 126, 129-131, 139, 142
 Avrupalı 13, 14, 19, 24, 26, 27, 93, 97, 111-
 114, 117-119, 121-129, 131, 132, 141, 142
 Avrupalı turist 24
 Avrupalılar 14, 19, 24, 26, 27, 97, 112-114,
 117-119, 121-124
 Aydın 36, 41, 48, 52, 72, 74, 76, 77
 Aydın Vilayeti 36, 41, 48
 Ayrıcalık 130, 131
 Ayrışma 18, 39, 129, 131, 146
 Azınlıklar 21, 43, 45, 127, 142
 Azınlıkların nüfus değişimi 21, 45

Bağımsız kentleşme 10
 Bağlam bağımlı 11, 79
 Balıkçılık 136
 Balkanlar 21, 32, 36, 42, 45, 53
 Barkan, Ö.L. 31, 32, 143
 Barutçular 35, 58, 59
 Batı Anadolu 21, 45, 50, 62
 Bayındırlık Bakanlığı 72
 Beauregard, R. 101, 102, 143
 Belçikalı 113
 Benedict, P. 51n, 143
 Berman, M. 85, 143
 Beş yıldızlı otel 107
 Beyrut 69
 Bilgin, İ. 70, 143
 Birken Andreas 44
 Bodrum 11, 13, 14, 25, 26, 32, 55, 59, 95, 113,
 118, 120, 127, 136, 138, 144, 154
 Boran Behice 11
 Boratav, K. 106
 Bourdieu, P. 131, 144
 Boyacılık 59
 Bozüyük 32
 Bölgesel 46, 50, 87

Bulgaristan 53, 144
Büyük mübadele 143

Cam ve çömlek atölyeleri 59

Cavır 29

Cavur 29

Cinsiyet 112, 128, 157

Coğrafya 18, 22, 33, 42, 57, 63, 64, 66, 102,
110, 128, 133

Cohen, E. 139, 144

Coşkun, F. 25, 144

Cumhuriyet 17, 22, 31, 36, 42, 43, 45, 46, 50,
61-65, 67-72, 83, 84, 92, 94

Cumhuriyet Meydanı 72, 89

Çadır turizmi 23

Çankaya 143

Çelik, Z. 49, 144

Çöküntü Alanı 61, 92

Dalaman 33, 62, 125n

Dalaman Çayı 62

Dalaman Çiftliği 33

Danış, D. 130, 144

Datça 26, 32, 59, 62, 122, 127, 128, 155

Datça Çiftliği 62

Dear, M. 145

Defterdarlık 90

Değirmen 31, 41, 55, 56, 58

Dekovil 58

Delice 65

Denizli-Tavas 63

Deniz-sahil turizmi 108

Deri üretimi 59

Devre mülk 25, 107

Dışa açılma 17, 106

Dışlanma 127, 130, 131

DİE 60, 61, 79, 115, 144

Dimistoklular 35

Dinsel 20, 38, 39, 43, 67, 68, 127, 129

Doğu 67, 118, 130

Doğu toplumları 67

Doktor Hüseyin Avni Ercan 56

Dumont, P. 148

Durakbaşı, A. 146, 147

Durgunluk 21, 50, 57, 58, 79, 133

Dülger 58

Dünyada turizmi 99

Dürüğüne ormanları 58, 59

Ekilebilir arazi 33, 34

Eklemlenme 21, 106

Ekonomi coğrafyaları 22

Ekonomik gerileme 22

Ekonomik işbölümü 21, 49, 51, 134

Ekonomik kaynak 22, 100

Emlak 25, 47, 103, 109, 111, 112, 114, 116,
117, 141

Emval-i Metruke Komisyonu 46, 47, 54

Eraydın, A. 106, 144

Ereğli 11

Eren, Ali M. 13

Ermeniler 19n, 45

Eroğlu, Z. 65, 94, 144

Eski çarşı 61

Eski Gara 61

Esnaf 38, 82, 88, 89, 90

Eşitsiz kentsel gelişme 13, 26, 27, 133, 134,
139, 142

Etnik 20, 38, 39, 43, 85, 127, 128

Fainstein, S. S. 99, 101, 145

Faroqlı, S. 31, 32, 145

Fethiye 13, 14, 26, 32, 55, 62, 95, 97, 113,
118, 120, 124, 125n, 127, 138, 154

Fırsatçı imar planları 139

Fordist 100, 102, 123, 125

Fuzuli İşgal 47

Gayrimüslim 21, 22, 31, 35, 36, 43-49, 55,
129

Gayrimüslim nüfus 21, 35, 36, 43, 47, 49

Gecekondu 74, 75, 78

Gecekondu Önleme Bölgesi 74, 78

Geçinme stratejisi 14, 124

Gelir farkı 112, 113, 118, 119, 121

Gelişme 10, 13, 18, 21, 22-24, 26, 27, 37, 43,
48, 50, 57, 61, 63, 65, 67, 71, 74, 76-80, 91,
99, 100, 102-106, 109, 111, 114, 130, 133,
134, 138, 139, 142

Gelişme dinamiği 18, 20, 50, 51, 60, 65, 68,
80, 89, 91, 133, 134, 137

Gelişme farklılığı 14, 46, 130

Gelişme ivmesi 23, 46, 50, 51, 57, 61, 66, 75

Gelişme sorunu 18, 20, 26, 57, 91, 93
Gelişmişlik 112, 152
Gerçeklik Düzlemleri 11, 18
Gladstone, D. 101, 145
Göçmen 13, 24, 26, 47, 53, 55, 84, 112, 113,
118-131, 126, 127, 129-132, 140
Göçmen Ağları Teorisi 119, 121
Göktepe 58
Gündelik yaşam 10, 69, 141
Güney Doğu 118
Güney Ege 25, 114, 121, 126
Gürün, Osman 13

Hacı Cemal Efendiler 62
Hacı Kadı 62
Hacı Petroler 35, 59
Hal Binası 90
Halikarnas Balıkcısı 136, 145
Halkevi Binası 72
Hamam 41, 48, 58, 62
Hanlar 38
Hare, R. 60
Harvey, D. 67, 101, 107, 110, 138, 145
Hazine 21, 42, 47, 54, 56, 62, 63, 95
Hemşerilik 9
Heterojen 9, 84, 115, 116
Hinterland 63, 65-67
Hizmet sektörü 22, 88, 100-102, 109, 131
Hoffman, L.M. 109, 145
Holcomb, B. 101, 145
Hollandalı 113, 118
Homojen 9, 18, 22, 71, 84, 87, 115
Hükümet Konağı 40, 41, 72

Ingrid 124

İç turizm 23, 24, 114
İdari taksimat 32
İkili yapı 39
İl merkezli 13, 19, 115, 116, 133
İmar tarih 12
İmar yasaları 108, 124
İmarsız arazi 108
İmtiyazlı tüccarlar 63
İnalçık, H. 62, 145
İngiliz 97, 113, 120-122, 126-130, 140

İstanbul 23, 25, 43, 44, 48, 69, 113
İstanbul burjuvazisi 25, 56
İş bölümü 19, 56
İşçi sınıfı 99, 109, 112, 121, 130, 141
İşgücü göçü 26, 111, 118, 129
İzmir 11, 21, 23, 48, 65, 69, 106

Jane 120, 121
Jannsen 73
Judd, D. R. 99, 101, 145

Kabağağaçlı, Şakir Cevat (Halikarnas Balıkcısı)
136
Kadı 33, 39, 40, 62, 63
Kafkaslar 45
Kafkasya 32, 42
Kalkınma 14, 142, 147
Kamulaştırma 70
Karabağlar Yayı 92, 95, 96, 135
Karaefe Baki 12, 29
Karpas, K. 43-45, 145
Kavaklıdere 58
Kemal Arı 46
Kent çalışmaları 17
Kent dikatomesi 23
Kent dokusu 38, 69
Kent merkezi 9, 12, 23, 66, 91, 93, 95, 96,
103, 109, 111, 140, 149
Kent tarihi 12, 94, 146
Kent'in ortak belleği 19
Kentsel arazi 24, 89, 90, 104, 151
Kentsel büyüme 13
Kentsel Çöküntü Alanı 92
Kentsel dönüşüm 49
Kentsel kademelenme 18
Kentsel kırılma 12, 15, 21, 22, 29, 43, 50, 57,
62, 68, 71, 89
Kentsel silt alanı 92
Kentsel yapı 18
Kereste 35
Kethüdalar 33, 62
Keyder, Ç. 34, 39, 48, 62, 68, 69, 145, 146
Kılıçbay, Ali M. 67, 146
Kıray, M. 11, 64, 146
Kırım 45
Kıyı kasaba 13, 104, 116
Kıyı köy 23, 25, 104, 112, 114, 136, 137

Kıyılarının yapılaşması 105, 107, 116
 Kıyılal 9, 10, 23, 24
 Kıyılal çevre 10
 Kıyılal kent 117, 122, 127, 129, 130, 131
 Kıyılal kentleşme 23-26, 104, 107, 112, 114-120, 122, 125
 Kilise 31, 41, 56, 125, 127
 Kiremithane 41
 Kitlesel göç 57
 Kitlesel nüfus hareketleri 17
 Koca Han 58
 Koç, H. 25, 148
 Konakaltı 38, 61, 89
 Konut üretim 24, 25, 108
 Kooperatif 24, 74, 76, 77, 105
 Koraltürk, M. 68, 146
 Köksal, G. 13, 93-95, 146
 Köle 33, 147
 Kötekli Yerleşkesi 77
 Köyceğiz 32, 33, 63, 125, 126
 Kullanım değeri 139
 Kurşunlu Cami 38
 Kurtuluş Savaşı 41n, 46, 50, 52, 54, 55, 63, 67, 73, 79, 148
 Kuvayımilliyeciler 58
 Küçük kent 9-11, 17, 18, 72, 84, 91, 135
 Küllük 32
 Kültür 10, 13, 22, 26, 57, 66-68, 79, 80, 82-84, 87-90, 94, 95, 103, 105, 107, 109, 135, 141
 Kültürel 19, 23, 84, 93, 99, 109, 122, 125-131, 137, 141, 142
 Kültürel sermaye 130, 132
 Küresel 14, 24, 26, 50, 94, 96, 100, 102, 103, 108, 109, 111, 112, 114, 117, 123, 125, 126, 130, 137, 139, 141, 142
 Küresel evre 99
 Küresel faktörler 24
 Küresel tüketim kültürü 88, 90, 107
 Küreselleşme 109, 133, 134, 142, 148
 Kürt göçmenler 131
 Kürt sermaye sahipleri 131
 Lefebvre, H. 107, 147
 Liberal vize politikaları 129, 130
 Liman 25, 32, 34, 39, 48, 63, 69, 101, 108, 136, 137, 146
 Lüks tatil siteleri 25

Macar, E. 19n, 147
 Maddisermaye 17
 Mal müdürlüğü 33
 Maliye Vekâleti 47, 153
 Manisa 11, 65
 Marmaris 13, 14, 26, 72, 80, 95, 113, 118, 120-122, 125n, 127, 136, 138, 147
 Marx, K. 85
 Massey, D. 140, 147
 Mavi Sürün 136
 Mavi-tur 24
 Medrese 31, 41
 Mega projeler 109
 Meğri 32
 Mekanizasyon 17
 Mekânsal dönüşüm 22, 24, 37, 41, 42, 49, 69, 79, 92, 95, 105, 116, 134
 Mekânsal Farklılaşma 18, 25, 66, 91, 138
 Mekânsal hareketlilik 110
 Mekânsal modernleşme 12, 49, 71
 Mentеше Beyliği 32, 33
 Mentеше Sancığı 32, 33, 34, 36, 51n
 Mermer ocağı 82
 Mersin 69
 Meslek odaları 26
 Metropol 9, 80
 Metropoliten 9
 Metruk 46, 54, 55, 89
 Metruk emlak 47
 Mevat arazi 65
 Meyhane 41, 59
 Mezat 58
 Mısır Hidivi 33
 MİA (Merkezi İş Alanı) 61, 78, 89, 90
 Milas 32, 55, 59, 63, 65
 Milli Emlak İdaresi 47
 Milliyetçi 125, 129
 Miri 31, 35, 42, 62, 63
 Miri topraklar 31, 35, 62, 63
 Misak-ı Milli 42
 Mit 69, 84, 85
 Modern ulus devlet 22
 Modernizasyon 69, 86, 92
 Modernleşme 12, 20, 39, 41, 49, 50, 61, 68, 69, 70, 71, 78, 83-87, 91, 115
 Modernlik miti 84, 85
 Muğla Belediyesi 12, 75-77, 146

Mugla Emlak Müşavirleri Derneği 125, 126n
 Mugla Genç İşadamları Derneği 126n
 Mugla Halk Gazetesi 73
 Mugla kıyıları 13, 14, 23-26, 97, 112, 114,
 118-123, 125-127, 130, 132, 136, 137, 141,
 146, 153, 158
 Mugla merkez kazası 36
 Mugla Ticaret Odası 83n
 Mugla Üniversitesi 13, 14, 77, 83, 87, 88, 96
 Muglalı Rumlar 12, 19n, 94, 142
 Mustafa Necati 48
 Mutasarrıflık 32
 Mübadele 15, 19n, 21, 26, 42, 43, 45-48, 52-
 54, 60, 67, 73, 134
 Mübadil 21
 Mülki yönetim 40
 Mülkiyet hakları 21, 31-33, 42, 46, 47, 51, 65,
 68, 109
 Mülkiyet ilişkileri 50, 134
 Mülkiyet örüntüleri 20, 22, 42, 43, 50, 53, 62,
 64, 65, 114, 124
 Müslüman 21, 34, 37-39, 40, 42-45, 47, 51,
 52, 56, 57, 61, 67, 68, 92, 136
 Müslüman nüfus 21, 42-44, 47, 52, 57, 61
 Mütasessim 33, 62, 63

 Nagata, Y. 31, 62, 147
 Nazilli 58
 Nedensel 11, 14, 18, 27, 50, 68, 69
 Nedensel güçler 18
 Nedensel Yapı 11, 27, 68
 Neoliberal 26, 89, 92, 108, 109, 112, 120, 121,
 123, 132, 139, 140
 Neoliberal ekonomi politikaları 26, 109, 140
 Neoliberal politikalar 92, 108, 112, 120, 121,
 132, 139
 Niteliksel teknik 13
 Norveçli 113
 Nüfus 12, 13, 17, 18-22, 31, 32, 35-39, 40, 42-
 62, 66, 67, 71, 73, 79, 80, 83, 84, 88, 90, 94,
 99, 106, 114, 115, 116, 122, 134-136, 138
 Nüfus hareketleri 17, 32, 36, 43, 99
 Nüfus mübadelesi 19n, 21, 45
 ODTÜ 12, 23
 Olgu 11, 18, 19, 22, 25, 68, 85, 99, 100, 109,
 110, 142
 Olumsal 14, 18-21, 27, 46, 50, 71, 87, 116
 Olumsal unsurlar 27, 124, 126, 134, 135, 142

Olumsuzluk 14, 19, 46, 50
 Orhaniye Mahallesi 74
 Orman ürünleri 34, 35, 51, 66, 136
 Orta sınıflar 23, 24, 40, 91, 99, 100, 103-105,
 107-112, 114, 117, 121, 125, 130, 141
 Ortaca 113
 Ortadoğu 42, 129
 Ortaylı, İ. 40, 147
 Osmanlı 20, 31-33, 36, 38, 42-45, 51n, 61, 65,
 68, 70, 145, 146
 Osmanlı Devleti 31, 32, 42

 Özgür, B. N. 130, 147
 Özveren, Y. E. 69, 146

 Pansiyon turizmi 23, 104
 Parla, A. 144
 Peçin 32
 Pérouse, J.F. 144
 Pisi çiftliği 62
 Planlama 18, 70, 71, 72, 75, 78, 86, 105, 116,
 139
 Planlama deneyimi 71
 Politik katılım 131
 Politik tarih 12
 Purkis, S. 14, 24, 100, 107, 110, 119, 147
 Quatern D. 146
 Rant 71, 74, 75, 78, 90, 102, 103
 Restorasyon 93
 Rodos 21, 51, 69, 136
 Romanya 53, 118, 123
 Ruhsat 75, 76
 Rum 12, 19, 21, 26, 33, 35-39, 41, 44-46, 48,
 51-59, 61, 63, 67, 68, 73, 79, 92, 94, 135,
 136, 142
 Rum ahali 54
 Rum Cemaat Reisliği Binası 56
 Rum mahallesi 38
 Rum mektepleri 37, 41
 Rum tüccarlar 34, 35, 39, 51, 63, 67, 136
 Rum-Ortodokslar 41
 Rusya 118, 123

 Saburhane 29, 38, 61, 94
 Saburhane Hamamı 58
 Saha çalışması 15
 Salgın 36, 44

Salname 36, 41, 52
Sanayileşme 17, 106
Sapmaz S. 12
Sayfiye 23, 25, 96, 105
Sayfiye evi 23, 105
Sayısal 11, 13, 26, 36, 37, 39, 57, 58, 80
Sayısal veri 13, 26, 36
Scott, A. J. 145
Sebil 41
Sedir Adası 81
Sekibaşı Mahallesi 74
Selanik 69
Sennett, R. 123, 147
Sermaye birikimi 17, 20, 21, 22, 24, 26, 34,
35, 38, 39, 43, 48, 49, 57, 58, 60, 61, 66, 67,
69, 71, 79, 80, 82, 101, 110, 111, 115, 133,
135, 138
Sermayenin ikinci döngüsü 107, 138, 140
Seyahat şirketleri 108
Seymen, Ü.B. 25, 147
Sığla yağı 35
Sınıfsal ayrışma 18
Simgesel sermaye 131, 132
Siyasi konjonktür 21
Siyasi sınırlar 22, 51
Smith, N. 103, 148
Sosyal dışlanma 127, 130, 131
Sosyoloji geleneği 12
Sosyo-mekânsal dönüşüm 79, 92, 110
Sosyo-mekânsal ölçekler 9, 13, 18, 19, 86
Soylulaştırma 92, 93, 95, 96, 103, 111, 112,
117, 122, 139
Sönmez, M. 115, 148
Statü 26, 108, 117, 119, 120
Sucuzade Emin Efendi 33

Şahin, Erman 12, 92
Şahin, Ö. 146, 147
Şehir planı 13, 73
Şehir planı 13, 73
Şehircilik ve Fen Heyeti 72
Şenyuva Celal 136
Şevket Ağa 62
Şevketler 34

Tahtacılar 35
Tanzimat 39, 40, 49, 134, 143, 147, 148

Tarımda kapitalistleşme 17
Tarımın ticarileşmesi 17
Tarımsal yapı 17
Tarih ve inanç turizmi 122
Tarihi kent merkezi 12, 93, 95
Tasarruf kültürü 22, 57, 66, 67, 79, 88-90,
135
Taşınır mal 47, 53
Taşınmaz mal 21, 46, 53, 54, 55
Tatil 9, 23, 25, 99, 100, 104-106, 108, 114,
117, 120, 121, 124, 125, 137
Tatil beldeleri 9, 23, 105, 106, 108
Tatil siteleri 25, 108
Tatya 32
Tavas 32, 63
Tekeli, İ. 12, 49, 51n, 52, 62, 64, 65, 71-73,
136, 148, 150
Tekke 41
Telgrafhane 40, 41
Tescil 92
Tımarlı sipahiler 33, 63
Ticaret burjuvazisi 39, 40, 48, 52
Ticaretin Türkleştirilmesi 68
Tolay, J. 129, 130, 148
Toplum bilimleri 9, 17, 18
Toplumsal farklılaşma 17
Toplumsal işbölümü 19, 20, 21, 22, 32, 42, 43,
46, 56, 60, 133, 134
Toplumsal yapı 18, 32, 80, 83
Trabzon 69
Turizm 13, 14, 15, 23, 24, 25, 79, 80, 93-95,
99-110, 112, 114-117, 120, 122, 134, 137,
138, 139, 141
Turizm sektörü 22, 61, 80, 83, 100, 101, 107,
109, 115, 117, 124, 138, 139
Turizmi Teşvik Kanunu 24
Tüketim kültürü 79, 80, 88, 89, 90, 107, 109
Türbe 41
Türel, O. 106, 144
Türkes, Ü. 12, 33, 35, 36, 58, 62, 65, 148
Türkleştirme politikaları 143
Türkün Erendil, A. 101, 144, 148
Tütün 34, 48, 51, 56, 68, 138
Tütün üretim 34, 65, 96, 135

Ukrayna 118, 123
Ula 63

Ulu Cami 38
Ulus devlet 22, 68
Ulusal 25, 49, 50, 83, 89, 96, 104, 108, 114,
126, 130, 137, 139
Uluslararası göç 110, 111, 114, 127, 130, 140
Uluslararası ticaret ağları 22
Uluslararası turizm 24, 25, 100, 102, 103,
116, 137, 138
Ulusoy, Z 101, 148
Uyruk 118, 119, 127, 131, 132, 152, 154, 155
Uzunoluk değişimi 58

Üst sınıflar 23, 96, 105
Üzüm bahçeleri 44

Venedik 32
Vize 125n, 129, 130

Weber 67

Yabancı 10, 34, 93, 97, 111, 112, 113, 117-
120, 122, 124, 125, 126n, 127, 129, 140,
141, 152-155, 157-158
Yabancı turist 95, 107, 109
Yabancılar şubesi 13, 26, 118, 157
Yabancı zeytinlikler 65
Yahudi-Yahudiler 33, 45
Yapı stoku 24, 105, 125
Yapıcı 58
Yapılı çevre 49, 69, 70, 86, 104, 139
Yapısal 17, 19, 66, 86, 15, 117, 134
Yerasimos S. 49, 148
Yarı-becerili işgücü 108

Yarımadanın Sesi Gazetesi 128, 129
Yat limanı 25, 108
Yatçılık 107
Yazlık ev 24
Yazlık konut 105, 138
Yediemin 56
Yeldan, E. 106, 144, 148
Yerel 12-14, 25, 31, 33, 54-57, 63, 68, 73, 83,
86, 88-90, 94, 102, 108, 109, 111, 114, 115,
126, 127, 130, 131, 137
Yerel gazete 27, 94, 95
Yerel tarih 27, 94, 95
Yerel tarih grubu 12, 54n, 55n
Yerel tarihçi 12, 36, 58, 55n
Yerel yönetimler 102, 108
Yerkesik 34, 62
Yerkesik çiftliği 34
Yönetim merkezi 39-41
Yugoslavya 53
Yunanistan 45, 46, 52, 53, 60, 61, 103, 117,
120
Yunanlı 113

Zanaatkarlar 38, 59, 81, 135
Zorunlu askerlik 44
Zorunlu göç 12, 19, 26, 29, 43, 50, 52, 53, 55,
56, 58, 60, 67, 92, 142, 143
Zukin, S. 101, 148

MÜBADELEYE GİDEN RUMLAR TURİZMLE GELEN AVRUPALILAR

Muğla'da Eşitsiz Kentsel Gelişme

HATİCE KURTULUŞ

Hatice Kurtuluş, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde Lisans, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans ve ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda Doktora Yaptı. 2002-2008 yılları arasında Muğla Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde ders verdi. 2005 yılında Doçent oldu. 2008 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğretim üyesi olarak görev yapıyor. İstanbul'un kentsel gelişme deneyimine dair çok sayıda makalesi ve editörlüğünü yaptığı *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* başlıklı bir kitabı bulunuyor.

Metropolde büyümüş birisi olarak, küçük bir kentte yaşamının, bütün duygusal ve akademik yargılarımı yerinden oynatacak bir deneyim olacağını hiç tahmin edemezdim. Bu deneyim bana, modernleşme ile kapitalist kentleşme arasındaki ilişkinin ne kadar farklı yüzlerinin olabileceğini gösterdi. Uluslaşma sürecinin bir unsuru olarak, Muğla'nın merkezinden zorunlu göçe tabi tutulan Rumların ve küreselleşmenin bir unsuru olan kitlesel turizmin Muğla kıyılarına attığı Avrupalıların, Muğla'da yarattığı eşitsiz kentleşmeyi bu deneyim sayesinde okuyabildim. Türkiye'de küçük kentlerin geçirdiği dönüşümü ve kırsal kentleşmeyi yaratan tarihsel ve mekansal koşulları Muğla örneğinden kavramaya çalışan bu kitap, yaşadığım deneyimi, bildiğim bir dile çevirme girişimidir. Ama en çok da, bunu meraklılarıyla paylaşmak istediğim için.

Hatice KURTULUŞ

